

Kari Marttila & Jari Ojanperä

Kuntouttavan työtoiminnan vaikuttavuus

Tutkimus kuntouttavan työtoiminnan vaikuttavuudesta Seinäjoella

Opinnäytetyö
Kevät 2011
Sosiaali- ja terveysalan yksikkö
Sosiaalialan koulutusohjelma

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Seinäjoen ammattikorkeakoulu

Koulutusohjelma: Sosiaalialan koulutusohjelma

Suuntautumisvaihtoehto: Sosionomi

Tekijä: Marttila, Kari & Ojanperä, Jari

Työn nimi: Kuntouttavan työtoiminnan vaikuttavuus – Tutkimus kuntouttavan työtoiminnan vaikuttavuudesta Seinäjoen alueella

Ohjaaja: Siltakorpi, Mirva

Vuosi: 2011

Sivumäärä: 81

Liitteiden lukumäärä: 4

Opinnäytetyö on tehty Valtaväylä-hankkeelle Seinäjoella. Työn tarkoituksena oli tutkia kuntouttavan työtoiminnan vaikuttavuutta kuntouttavan työtoiminnan asiakkaille tehdyillä teemahaastatteluilta. Haastattelut toteutettiin kahdeksalle kuntouttavassa työtoiminnassa mukana olevalle tai olleelle asiakkaalle. Pääongelmina oli selvittää, millainen merkitys kuntouttavaan työtoimintaan osallistumisella on asiakkaan työllistymiseen sekä millainen vaikutus asiakkaan toimintakykyyn ja työkykyyn.

Opinnäytetyön teoreettinen osa käsittelee pitkäaikaistyöttömyyttä ja sen seurauksia, työ- ja toimintakykyä sekä kuntouttavaa työtoimintaa. Lisäksi käsitellään Etelä-Pohjanmaan työllisyysaluetta. Teoriaosuudessa käymme läpi myös tutkimustehtävän sekä tutkimuksen toteutuksen.

Tutkimustuloksista käy ilmi asiakkaiden myönteinen suhtautuminen kuntouttavaa työtoimintaa kohtaan sekä vaikutus työkykyyn ja toimintakykyyn. Erityisesti vaikutus psyykkiseen toimintakykyyn nousi esille. Tätä edesauttoi vertaistuki sekä onnistuminen työtehtävissä. Mahdollisuus vaikuttaa toiminnan sisältöön koettiin hyväksi. Kehittämisehdotuksissa nousi esille kuntouttavan työtoiminnan tunnetuksi tekeminen. Myös toiminnan rakenteellinen kehittäminen nähtiin tärkeäksi.

Avainsanat: Kuntouttava työtoiminta, pitkäaikaistyöttömyys, syrjäytyminen, työkyky, toimintakyky, vaikuttavuus.

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

THESIS ABSTRACT

Faculty: School of Health Care and Social Work

Degree programme in social work

Specialisation: Bachelor of Social Services

Author/s: Marttila, Kari & Ojanperä, Jari

Title of thesis: Rehabilitative work experience – A study on the effectiveness of rehabilitative work in the region of Seinäjoki

Supervisor: Siltakorpi, Mirva

Year: 2011

Number of pages: 81

Number of appendices: 4

The purpose of the study is to examine the effectiveness of the rehabilitative work experience arranged in Seinäjoki. The main aims are to find out how the clients experienced the rehabilitative work period and to explore if it affected the client's employment situation and life control.

The thesis was carried out as a project for the Valtaväylä - Hanke and Työvoiman palvelukeskus. The theoretical part deals with the long-term unemployment, labor and operational capabilities, and rehabilitative work. In addition, of the South Ostrobothnia the employment area. The theoretical part we will go through the research task for research and implementation.

This was a qualitative study. The data was gathered by interviewing the customers of rehabilitative work. The eight customers were involved. The recorded materials were divided into theme areas. The interviews were transcribed word for word, on the basis of recorded material.

The results indicate that customers have a positive attitude towards rehabilitative work and it has an impact on performance and motivation. In particular, the psychological impact of rehabilitative work was significant. Peer support and success in the work tasks, and the possibility to influence the content of the work were seen as greatly positive features of rehabilitative work. Further development proposals are the promotion of rehabilitative work and structural development activities so that after a period of employment, other opportunities would improve.

Keywords: Rehabilitative work, long-term unemployment, social exclusion, work ability, performance, effectiveness.

Sisältö

Opinnäytetyön tiivistelmä	2
THESIS ABSTRACT	3
1 JOHDANTO	6
2 OPINNÄYTETYÖN TAUSTAA.....	8
2.1 Yhteistyötahot.....	8
2.2 Tutkimus työttömien aktivoinnista	9
2.3 Tutkimus kuntouttavan työtoiminnan vaikuttavuudesta Suupohjan seudulla.....	12
2.4 Asiakkaiden kokemuksia kuntouttavasta työtoiminnasta Tuusulassa 2009 ..	12
2.5 Kuntouttava työtoiminta Valtaväylä-hankkeen kunnissa	14
3 TYÖTTÖMYYS	15
3.1 Pitkäaikaistyöttömyys	16
3.2 Lain määritelmä pitkäaikaistyöttömyydestä	19
3.3 Työelämän kehitys.....	19
3.4 Työpolitiikan visio ja haasteet	20
3.5 Työttömyyden pitkittymisestä aiheutuvia seurauksia	22
3.6 Syrjäytyminen	23
4 TYÖ- JA TOIMINTAKYKY.....	25
4.1 Fyysinen toimintakyky.....	25
4.2 Psyykinen toimintakyky	27
4.3 Sosiaalinen toimintakyky	28
4.4 Työkyky	29
5 KUNTOUTTAVA TYÖTOIMINTA.....	33
5.1 Aktiivinen työvoima- ja sosiaalipolitiikka	33
5.2 Kuntouttava työtoiminnan tavoite.....	35
5.3 Laki kuntouttavasta työtoiminnasta.....	35

5.4 Asiakas	36
5.5 Velvoittavuus	36
5.6 Aktivointisuunnitelma	37
5.7 Kuntouttavan työtoiminnan järjestäminen	38
6 ETELÄ-POHJANMAAN TYÖLLISYYSALUE	39
6.1 Kuntien ja seutukuntien työllisyystilanne.....	39
6.2 Työttömyyden rakenne	40
6.3 Toimenpiteet.....	41
7 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA SEN TOTEUTUS	42
7.1 Tutkimusongelmat	42
7.2 Kuntouttavan työtoiminnan vaikuttavuus	43
7.3 Tutkimusmenetelmä	46
7.4 Aineisto ja analyysi	47
7.5 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	49
8 TUTKIMUSTULOKSET	54
8.1 Haastatteluun osallistuneiden taustatiedot	54
8.2 Vaikutus fyysiseen toimintakykyyn.....	55
8.3 Vaikutus psyykkiseen toimintakykyyn	57
8.4 Vaikutus sosiaaliseen toimintakykyyn.....	59
8.5 Vaikutus elämänhallintataitoihin.....	61
8.6 Vaikutus työkykyyn	62
8.7 Vaikutus työllistymiseen.....	64
8.8 Asiakkaiden kommentteja kuntouttavasta työtoiminnasta.....	65
9 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	67
10 POHDINTA	73
LÄHTEET	76
LIITTEET	81

1 JOHDANTO

Suomen yhteiskunta- ja talouspolitiikka pohjautuu talouden kasvuun sekä teknologiaan. Poliitikassa samoin kuin yritysmaailmassa korostetaan kansantalouden kansainvälistä kilpailukykyä sekä työllisyyttä. Työ on myös hyvinvoinnin kannalta hyvin keskeinen yhteiskuntamme voimavara, sillä ilman työtä ei synny myöskään tuotosta, hyvinvoinnin edellytyksiä eikä sosiaalista turvallisuutta. Kansalaisten hyvinvoinnin perusta pohjautuu hyvin paljon palkkatyöhön ja siitä saatavan tuoton varaan. Siksi työttömyys ei ole hyödyksi millekään yhteiskunnalle, riippumatta niiden yhteiskuntamallista tai poliittisesta järjestelmästä. Pohjoismaissa työttömälle työnhakijalle työttömyys on mielletty jopa suurimmaksi hyvinvoinnin vajeeksi. Suomessa työttömyyden hoitamiseen liittyvissä keskusteluissa viitataan usein vahvuuksiimme, kuten korkea koulujärjestelmä, infrastruktuuri, tietopohja sekä vahva työttömyyden hoitaminen. (Palosuo 2009, 15.)

Aktiivisen työvoima- ja sosiaalipolitiikan tavoite on parantaa pitkään työttömänä olleen henkilön mahdollisuuksia olla yhteiskunnan täysivaltainen jäsen. Tavoite on myös säästää yhteiskunnan suuria kustannuksia, joita massiivinen työttömyys ja syrjäytyminen aiheuttavat. Kuntouttava työtoiminta on osa laajempaa palvelukokonaisuuksia, mutta tässä opinnäytetyössä keskitymme kuntouttavaan työtoimintaan ja sen vaikuttavuuteen nimenomaan asiakkaan näkökulmasta. Kuntouttava työtoiminta on sosiaalihuoltolain mukaista palvelua, jonka järjestämisestä päättää kunta. Kunta voi järjestää kuntouttavaa työtoimintaa itsenäisesti tai se voi sopia sen järjestämisestä toisen kunnan, kuntayhtymän, säätiön, yhdistyksen, valtion viraston tai uskonnollisen yhdyskunnan kanssa. (Tietoa aktivointisuunnitelmasta 2007,4.)

Kuntouttava työtoiminta on yksi sosiaalityön keino autettaessa asiakasta takaisin työelämään tai esimerkiksi koulutuksen kautta takaisin työelämään. Toinen keskeinen tavoite on asiakkaan elämänhallinta-, toiminta- ja työkyvyn parantaminen tai ylläpitäminen. Kuntouttava työtoiminta pyritään järjestämään ja suunnittele-

maan juuri niin, että se palvelee kunkin asiakkaan yksilöllistä elämäntilannetta ja ottaa huomioon mahdolliset toimintakyvyn vajavuudet, vahvistaen juuri niitä asioita, joita säännöllinen työelämässä mukana oleminen vaatii. Kuntouttavan työtoiminnan jakson päättyessä arvioidaan yhdessä asiakkaan kanssa, kuinka kuntouttava työtoiminta on edistänyt henkilön työ- ja toimintakykyä sekä hänen työmarkkina- ja valmiuksiaan ja voidaanko työllistymistä jatkossa tukea esimerkiksi koulutuksen tai palkkatuetun työn avulla. (Tietoa aktivointisuunnitelmasta 2007, 4.)

Opinnäytetyö on tarkoitus toteuttaa haastattelemalla kuntouttavassa työtoiminnassa Seinäjoella olleita ja siellä nyt olevia asiakkaita. Haastattelussa kartoitetaan kuntouttavan työtoiminnan vaikuttavuuteen liittyviä asioita. Kuntouttava työtoiminta sosiaalipalveluna on tullut tutuksi eri opintojaksojen yhteydessä. Lisäksi opintoihimme liittyvillä harjoittelujaksoilla Seinäjoen työ- ja elinkeinotoimistossa ja Seinäjoen työvoiman palvelukeskuksessa pääsimme tutustumaan kuntouttavaan työtoimintaan lähemmin.

Näemme kuntouttavan työtoiminnan yhtenä keskeisimmistä toimista syrjäytymisen ehkäisyssä ja siksi haluamme omalla opinnäytetyöllämme olla mukana kehittämässä sitä asiakasnäkökulmasta katsottuna. Tutkimusosuudessa käymme läpi tutkimusprosessiamme, haastatteluaineistosta esille tulleita tuloksia ja johtopäätöksiä. Tuomme esille tutkimuksemme luotettavuuden ja peilaamme omaa oppimistamme opinnäytetyöprosessin aikana sosionomin (AMK) ydinosaamiseen. Uskomme, että sosionomi (AMK)-koulutuksen omaavalla henkilöllä on erinomaiset mahdollisuudet toimia kuntouttavan työtoiminnan eri työ- ja kehittämistehtävissä.

2 OPINNÄYTETYÖN TAUSTAA

Opiskelujen edetessä pidemmälle meidän molempien opiskelijoiden mielenkiinto kohdistui yhä enemmän työttömyyteen ja työllistämiseen liittyviin seikkoihin. Tämä näkyi molemmilla muun muassa harjoittelupaikkojen valinnoissa. Työttömyys ja varsinkin pitkäaikaistyöttömyys ovat ajankohtaisia asioita yhteiskunnassa. Yhdessä käymämme keskustelut työvoimapoliittisista asioista johtivat opinnäytetyömme aiheen valintaan. Varmistuksen valitsemamme tutkimusaiheen toteuttamiseen saimme, kun Valtaväylä-hanke ilmaisi koulullemme tarpeen saada uutta tutkimustietoa kuntouttavan työtoiminnan vaikuttavuudesta Seinäjoen alueelta.

Yhdessä Valtaväylä-hankkeen kanssa sovimme opinnäytetyön tekemisestä keväällä 2010 ja neuvottelimme tutkimusaiheen ja siihen liittyvät teemat. Syksyllä 2010 päätimme yhdessä Valtaväylä-hankkeen kanssa pyytää toiseksi yhteistyökumppaniksi Seinäjoen työvoiman palvelukeskuksen. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että saimme valita haastateltavat asiakkaat laajemmasta ikäryhmästä ja useammalta kuntouttavan työtoiminnan sektorilta. Molemmat yhteistyötahot antoivat ammatillisen osaamisensa opinnäytetyömme toteuttamisen tueksi.

2.1 Yhteistyötahot

Opinnäytetyömme tilaaja Valtaväylä-hanke Seinäjoelta on toiminut kuntouttavan työtoiminnan parissa vuodesta 2008 lähtien. Valtaväylä-hankekokonaisuus on käytännönläheinen Euroopan Sosiaalirahaston rahoittama kehittämisprojekti, joka pyrkii luomaan hyviä toimintamalleja lähinnä sosiaalitoimen ja Työ- ja Elinkeino- toimiston asiakkaiden erilaisten palvelujen turvaamiseksi. Valtaväylä-hanke toimii Seinäjoen seudulla tehden yhteistyötä Työ- ja Elinkeino- toimiston, sosiaalitoimiston, terveydenhuollon ja eri järjestöjen kanssa. Huomioitavia yhteistyötahoja ovat myös eri työnantajat ja koulutusten järjestäjät. (Valtaväylä esite 2008,1.)

Valtaväylän ohjauspalvelujen kautta on mahdollisuus kokonaisvaltaiseen palveluohjaukseen, esimerkiksi toimeentuloon ja terveydentilaan liittyvissä asioissa sekä työvalmennusta yleisten ja ammatillisten työelämävalmiuksien kartoittamiseksi. Lisäksi asiakasta autetaan määräaikaisten työsuhteiden aikana uuden työpaikan nopeaan löytymiseen. (Valtaväylä esite 2008,1.)

Ohjauspalvelujen aikana kartoitetaan asiakkaan kanssa yhdessä myös hänen lähtötilanteensa pyrkien löytämään oikeanlaisia keinoja tilanteen edistämiseksi. Valtaväylä laatii myös asiakkaalle työnhakuun tai muihin ratkaisuihin liittyvät tavoitteet ja toimintasuunnitelman. Suunnitelmaa toteutetaan yhdessä asiakkaan kanssa arvioiden jo tapahtuneita muutoksia asiakkaan elämässä. (Valtaväylä hanke 2008,1.)

Työssämme yhteistyötahona on Työvoiman palvelukeskus. Se on Seinäjoen seudun työ- ja elinkeinotoimiston, kuntien ja Kelan yhteinen palveluyksikkö. Kunnista mukana ovat Seinäjoki ja Ilmajoki. Työvoiman palvelukeskus järjestää asiakkaille yksilöllisiä työllistymis-, koulutus- ja kuntoutuspalveluja. Palvelukeskus-malli on osa hallituksen työllisyysohjelman käytännön toteutusta. Palvelu on tarkoitettu ensisijaisesti pitkään työttömänä olleille asiakkaille ja henkilöille, jotka tarvitsevat apua työllistymisen esteenä olevien ongelmien ratkaisemisessa. (Seinäjoen työvoiman palvelukeskus, 2010.)

2.2 Tutkimus työttömien aktivoinnista

Tutustuimme kolmeen aikaisemmin tehtyyn tutkimukseen, jotka käsitelivät samaa aihetta kuin oma tutkimuksemme. Tämä oli hyödyllistä, koska vertaamme omia tutkimustuloksiamme aikaisemmin toteutuneisiin tutkimuksiin johtopäätösososiamme.

Ala-Kauhaluoman, Keskitalon, Lindqvistin ja Parpon (2004, 4) laatiman tutkimuksen tavoitteena oli erilaisten teoreettisten ja menetelmällisten lähestymistapojen avulla pyrkiä saamaan kokonaiskuva lain toteuttamisesta ja suoritettujen toimenpiteiden vaikuttavuudesta. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää toimenpiteiden vaikutusta työttömien työmarkkina- ja hyvinvointiresursseihin. Aineisto tutkimuk-

seen kerättiin 51 eri kunnan ja niiden alueilla toimivien työvoimatoimistojen aktivointisuunnitelma-asiakkaista. Tutkimuksen tiedot perustuvat työntekijöiden ja asiakkaiden aktivointisuunnitelman jälkeen täyttämään kyselylomakkeeseen (T1) ja puolen vuoden kuluttua asiakkaille lähetettyyn seurantalomakekyselyyn (T2).

Tutkimuksesta nousseiden johtopäätösten perusteella kuntouttavaa työtoimintaa koskevan lain toteuttaminen alkoi hitaasti ja alueelliset erot lain toteutuksen suhteen olivat suuria. Keskeisiä ongelmia lain toteutumisessa olivat hyvin pienet henkilöstöresurssit, kun taas aktivointisuunnitelmaan osallistuneiden työttömien määrä oli suuri. Näistä seikoista johtuen lain universaalinen tavoite, jonka mukaan kaikki työmarkkina- ja toimeentulotukea tietyn ajan saavat voivat osallistua aktivointisuunnitelman laadintaan, ei toteutunut. Etusija annettiin nuorille työttömille ja niille, joiden arvioitiin eniten hyötyvän aktivointisuunnitelman laadinnasta. Vajaa puolet koko maassa lain piiriin kuuluvista työttömistä oli vuoden 2003 loppuun mennessä osallistunut aktivointisuunnitelman laadintaan. (Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 4.)

Tutkimuksessa todettiin lain aktivoivan vaikutuksen kohdistuneen sekä palvelujärjestelmään että työnhakijoiden aktivointiin. Lain lisäarvona oli saatu aikaan uudenlaista yhteistyötä pitkäaikaistyöttömyyden hoidossa työvoima- ja sosiaalitoimistojen kesken. Osapuolten mielestä kokemukset yhteistyöstä olivat pääosin myönteisiä. Lain ansioksi lasketaan lisäksi uudenlaisen aktivoivan toimintamallin käynnistyminen, joka oli pääosin toimiva. Aktivointisuunnitelman avulla oli saatu lisäksi mahdollisuuksia työllistymisen esteiden käsittelyyn ja käytännön ratkaisujen etsimiseen kahden eri viranomaisen yhteistyöllä. Vaikka aktivointisuunnitelmaa pidettiin toimivana työkaluna, se koettiin osittain byrokraattiseksi ja työlääksi. Koko maan laajuinen yhdenmukainen aktivointikäytäntö ei toteutunut ja lain toimeenpanossa on ollut suuria alueellisia vaihteluja. (Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 4.)

Aktivointisuunnitelman laatimiseen osallistumisen kerrottiin selvästi vastaavan olemassa olevan palvelun tarpeeseen. Työttömistä vastaajista peräti jopa 83 prosenttia katsoi heti aktivointisuunnitelman jälkeen sen tekemisen olleen heille itselleen joko melko tarpeellinen tai erittäin tarpeellinen. Pääasiassa aktivointisuunnitelman toivottiin edesauttavan työhön kiinnittymistä. Toteutettujen toimenpiteiden kirjo aktivointisuunnitelmissa oli suuri ja useiden eri toimenpiteiden käyttö oli yleis-

tä. Yleisin toimenpide oli työnhaku tai sen jatkaminen. Toiseksi yleisin toimenpide oli työharjoittelu. Kuntouttava työtoiminta oli yksi vaihtoehto ja se sisältyi 18 prosenttiin suunnitelmista ja noin joka kymmenes aktivointisuunnitelmaan osallistunut tosiasiasa osallistui juuri kuntouttavaan työtoimintaan. (Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 4.)

Tutkimuksen mukaan kokonaisuudessaan kuntouttavan työtoiminnan tavoitteet saavutettiin käytettyjen toimenpiteiden avulla ainoastaan osittain, koska 50 prosentilla aktivointisuunnitelman läpikäyneistä työttömyys oli päättynyt seurantajakson aikana. Vertailuryhmään kuuluvista henkilöistä 35 prosentilla työttömyys oli päättynyt seuranta-aikana. Aktivointisuunnitelman avulla ei oltu lyhyellä aikavälillä pystytty konkreettisesti lisäämään työttömien henkilöiden työllistymistä avoimille työmarkkinoille. Ainoastaan kahdeksan prosenttia heistä on työllistynyt avoimille työmarkkinoille. Kuitenkin aktivointisuunnitelma oli toimenpide, jolla voitiin helpottaa osallistumista erilaisiin aktivoiviin toimenpiteisiin. (Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 4.)

Jos aktivointi oli johtanut avoimille työmarkkinoille työllistymiseen tai työperäisiin aktivointitoimenpiteisiin osallistumiseen, niin aktivoinnilla katsottiin olleen myönteisiä taloudellisia ja hyvinvointiin liittyviä vaikutuksia. Aktivointisuunnitelmaan osallistuneilla oli tutkimuksen mukaan myös enemmän uskoa omaan työllistymiseen ja selkeämmät odotukset tulevaisuuteen liittyen kuin muilla tutkimuksessa mukana olleilla työttömillä henkilöillä. Odotukset tulevaisuuden suhteen kuitenkin heikentyvät, ellei aktivointisuunnitelma johda työllistymiseen avoimille työmarkkinoille. Huomion arvoinen seikka tutkimuksessa oli, että lain nimenä kuntouttava työtoiminta koettiin osittain harhaanjohtavaksi, koska aktivointisuunnitelma on koko lain kohderyhmää koskeva palvelu, jossa sovituista toimenpiteistä kuntouttava työtoiminta on vain yksi vaihtoehto, joka koskettaa kymmenesosaa koko kohderyhmästä. Asiakasryhmän tilanteet erilaisine tarpeineen olivat hyvin erilaisia ja ainoastaan osalla heistä oli kyse kuntoutuksen tarpeesta. Suurimmalla osalla suunnitelman tavoitteena oli työ tai osallistuminen työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin. Tutkimuksen perusteella esitetään monia suosituksia toiminnan kehittämiseksi ja tavoitteiden saavuttamiseksi. (Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 4, 5.)

2.3 Tutkimus kuntouttavan työtoiminnan vaikuttavuudesta Suupohjan seudulla

Päivi Dahlgren toteutti vuonna 2008 tutkimuksen kuntouttavan työtoiminnan vaikuttavuudesta Suupohjan seudulla. Oma tutkimuksemme käsittelee samaa aihetta Seinäjoen alueella.

Dahlgrenin opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia asiakkaille ja työntekijöille tehdyin teemahaastatteluin kuntouttavan työtoiminnan vaikuttavuutta. Dahlgrenin tutkimuksen pääongelma oli selvittää, miten asiakkaat ja työntekijät kokivat kuntouttavan työtoimintajakson ja vaikuttiko kuntouttava työtoiminta asiakkaiden työllistyvyyteen ja elämänhallintaan. Tutkimus kartoitti myös esille tulleita kehittämissuhteita. Tutkimus toteutettiin kvalitatiivisena haastattelututkimuksena Suupohjan alueen yhdeksälle pitkäaikaistyöttömälle ja kuudelle työvoimatoimiston / palvelukeskuksen työntekijälle. (Dahlgren 2008, 2.)

Päivi Dahlgrenin tutkimuksessa tuli selvästi esille kuntouttavan työtoiminnan voimaannuttava vaikutus elämänhallintaan ja sitä kautta parempi mahdollisuus palata työelämään pitkän työttömyyskauden jälkeen. Työntekijöiden osalta Dahlgren korostaa moniammatillisen yhteistyön vahvistavaa merkitystä asiakkaiden auttamisessa. Kehittämissuhteissa esille tuotiin muun muassa kuntouttavan työtoiminnan harhaanjohtava nimike ja kuntouttavan työtoiminnan tunnetuksi tekeminen yhtenä välineenä auttaa pitkäaikaistyöttömien tilannetta. (Dahlgren 2008, 2.)

2.4 Asiakkaiden kokemuksia kuntouttavasta työtoiminnasta Tuusulassa 2009

Myös Tuusulassa on toteutettu tutkimus kuntouttavan työtoiminnan vaikuttavuudesta asiakkaiden kokemana. Tutkimus oli toteutettu teemahaastatteluin kuten omakin tutkimuksemme.

Tutkimus oli kvalitatiivisin tutkimusmenetelmin toteutettu työelämälähtöinen opinnäytetyö. Tutkimuksen tavoitteena oli tuoda esiin kuntouttavan työtoiminnan rakentumista Tuusulan kunnassa sekä kuntouttavaan työtoimintaan osallistuneiden

asiakkaiden kokemuksia kuntouttavan työtoiminnan ajalta. Tutkimuksen aineisto oli kerätty teemahaastatteluin helmikuun 2009 aikana. Tutkimukseen oli osallistunut neljä kuntouttavassa työtoiminnassa vuosien 2002-2009 välisenä aikana ollutta asiakasta. Muu aineisto oli saatu käyttöön Tuusulan kunnan sosiaalitoimesta, työllistämisyksiköstä sekä Tuusulan työvoimatoimistosta. (Katajamäki & Mäkinen 2009, 2.)

Tutkimuksessa todettiin, että kuntouttavaa työtoimintaa järjestettiin Tuusulassa lain edellyttämällä tavalla ja pääosin asiakkaan yksilölliset tarpeet huomioiden. Tutkimuksessa oli tullut selkeästi esiin toiminnan henkilöityminen ja jatkuva muutos. Merkittävää oli, että kahdella haastatelluista kuntouttavan työtoiminnan jakso oli kestänyt jopa vuosia ja työllistyminen avoimille työmarkkinoille tuli olemaan hyvin epätodennäköistä. Kolme neljästä haastatellusta koki kuntouttavan työtoiminnan positiivisesti. Merkityksellistä haastatelluille oli ollut erityisesti säännöllisen arkirytmien säilyminen ja mielekkään tekemisen löytäminen kuntouttavan työtoiminnan avulla. Haastatellut olivat tuoneet myös vahvasti esiin sosiaalisen tuen merkityksen ja olivat esittäneet useita kehittämissuhteita kuntouttavasta työtoiminnasta. Teemahaastattelusta saatujen hyvien kokemusten innoittamana kyseistä teemahaastattelurunkoa tullaan jatkossa kehittämään edelleen yhdeksi työllistämisyksikön työvälineeksi. (Katajamäki & Mäkinen 2009, 2.)

Aikaisemmissa tutkimuksissa tuli esiin, että kuntouttava työtoiminta toteutui lain vaatimalla tavalla. Merkittävä samankaltaisuus tutkimuksissa oli vertaistuen kokeminen. Usko työllistymiseen vapaille työmarkkinoille oli kaikissa tutkimuksissa heikko. Tutkimuksissa yhteistä asiakkaiden kokemana oli mielekkään päivärytmien löytäminen.

2.5 Kuntouttava työtoiminta Valtaväylä-hankkeen kunnissa

Mari Jokela teki opinnäytetyön kuntouttavasta työtoiminnasta vuonna 2010. Hän selvitti kuntouttavan työtoiminnan tilaa niissä kunnissa, joissa Valtaväylä-kehittämishanke toimii.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tuottaa tietoa kuntouttavan työtoiminnan toteutuksesta ja sisällöstä Valtaväylälle. Tutkimukseen osallistuneita kuntia olivat Seinäjoen seutu, Kuusiokunnat sekä Kuntayhtymä Kaksineuvoinen. Opinnäytetyössä keskeisiä teemoja olivat aktiivinen sosiaalipolitiikka, laki kuntouttavasta työtoiminnasta, sekä syrjäytyminen. Tutkimusmenetelmänä käytettiin laadullista tutkimusta ja aineistoa kerättiin esimerkiksi teemahaastattelujen kautta. Tutkimus osoitti, että kuntouttavaa työtoimintaa koskevan lain henkeä toteutettiin kunnissa hyvin. Tutkimuksen mukaan kuntouttavalla työtoiminnalla on vaikutusta asiakkaan elämänhallintakykyyn ja sillä pystytään jonkin verran vähentämään myös syrjäytymistä.

Tutkimuksesta selviää, että kuntouttavan työtoiminnan järjestäminen on kunnissa hyvin moninaista; sitä järjestetään niin kunnan omissa toimipaikoissa kuin ostopalveluina erilaisissa yhdistyksissä ja seurakunnissa. Myös kuntouttavaan työtoimintaan osallistuvien asiakkaiden määrä ja toiminnan järjestämiseen varattu budjetti vaihtelevat huomattavasti kunnittain. Yleisimmiksi kehittämiskohteiksi tutkimuksessa nousi kuntouttavan työtoiminnan paikkojen lisääminen sekä koko kunnan organisaation sitoutuminen kuntouttavan työtoiminnan järjestämiseen. Tutkimuksen mukaan kehitettäväksi asiaksi nousi myös koulutuksen järjestäminen kuntouttavan työtoiminnan paikkojen esimiehille/työnohjaajille. (Jokela 2010, 2.)

3 TYÖTTÖMYYS

Työttömyys on tila, jolloin henkilö on ilman työtä eikä osallistu tuottavaan työhön. Tällöin henkilö on rekisteröitynyt työttömäksi työnhakijaksi Työ- ja Elinkeinotoimistossa (entinen Työvoimatoimisto). Perinteinen ajattelu työttömyydestä on, että henkilö on menettänyt työpaikan jonkun muun seikan vuoksi kuin omasta halustaan ja hänellä on tavoitteena työllistyä uudelleen (Kokko 2005, 201.)

Työ- ja elinkeinoministeriön maakuntien suhdannekehitysjulkaisusta 2008- 2010 tulee ilmi, että tuotannon voimakas lasku ja työttömyyden kasvu ovat heikentäneet kaikkien alueiden kehitysnäkymiä Suomessa. Muutos nousukaudesta taantumaa tapahtui yllättävän nopeasti ja työllisten määrä on pudonnut eri alueilla vuoden 2005 tasolle. Talouden laskusuhdanteesta johtuen työttömyys on noussut syksystä 2008 lähtien kaikissa maa- ja seutukunnissa. Tämä johtuu yritysten tuotannon kääntymisestä laskuun varsinkin vientiin suuntautuneilla aloilla. Myös julkisen sektorin talousongelmat erityisesti kuntatalouden osalta vaikeuttavat työllisyyden nopeaa paranemista. Viime kuukausina on ollut kuitenkin merkkejä siitä, että taantumaa pohja olisi jo saavutettu ja tuotannon odotetaan kääntyvän nousuun. Julkaisusta selviää, että työttömyyden arvioidaan edelleen kasvavan ja hellittävän vasta ehkä vuoden 2011 aikana. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2008-2010[viitattu 18.8.2010].)

Julkaisusta selviää, että työttömien työnhakijoiden määrä on kasvanut nopeimmin monissa suhteellisen matalan työttömyysasteen maakunnissa, esimerkiksi Etelä-Pohjanmaa, Varsinais-Suomi, Kanta-Häme, Pirkanmaa ja Pohjanmaa. Hitaampaa kasvua on ollut korkean työttömyyden alueilla kuten Kainuussa, Lapissa ja Etelä-Savossa. Seutukunnista työttömien määrä on kasvanut eniten Lounais-Pirkanmaalla, Pietarsaaressa, Salossa, Seinäjoella ja Raaseporissa. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2008-2010 [viitattu 18.8.2010].)

3.1 Pitkäaikaistyöttömyys

Pitkäaikaistyöttömien määrä kasvoi Suomessa 1990-luvulla moninkertaiseksi maassamme silloin vallitsevasta voimakkaasta lamasta johtuen. Pitkäaikaistyöttömiä oli vuonna 1990 ainoastaan noin 3000 henkilöä ja vuonna 1996 heitä oli jo noin 135000. Kun työttömyys on lisääntynyt, niin se on vaikuttanut puolestaan myös työttömyysjaksojen pidentymiseen. Vuonna 1996 pitkäaikaistyöttömiä oli kaikista työttömistä noin kolmasosa. Voidaan todeta, että ilman erilaisia työvoimapolitiittisia toimenpiteitä heidän osuutensa olisi ollut huomattavasti suurempi. (Mustonen 1998, 1.) Talouskasvun kehittyessä alkoi myös työttömyys hellittää 1990-luvun puolivälistä alkaen. Työttömyyden alentuminen on kuitenkin hidastunut 2000-luvun alusta lähtien. Vuonna 2004 työttömiä oli työvoimatutkimuksen mukaan yhä 229 000 henkilöä ja työnvälitystilaston mukaan 288 400 henkilöä. Viime vuosina työttömyyslukujen ero vuositasolla on ollut noin 50 000 – 70 000 henkilöä. (Hämäläinen, Taimio & Uusitalo 2005, 24.) Esimerkiksi Etelä-Pohjanmaan työ- ja elinkeinotoimistoissa oli joulukuun lopussa vuonna 2009 kaikkiaan 10 322 työtöntä työnhakijaa ottaen huomioon lyhyen aikaa työttömänä olleet ja pitkäaikaistyöttömät. Vuoden takaisesta tilanteesta työttömien työnhakijoiden määrä nousi 2421 hengellä. Työttömien työnhakijoiden osuus Etelä-Pohjanmaan ELY-keskusalueen 1 työvoimasta oli joulukuun lopussa 11,3 prosenttia, kun taas koko maassa työttömiä työnhakijoita oli 300 601 henkilöä. Työttömien työnhakijoiden osuus työvoimasta oli 11,3 prosenttia, kun koko maan tasolla työttömien työnhakijoiden määrä nousi 28,6 prosentilla viime vuodesta. (Työllisyyskatsaus[viitattu 6.9.2010].)

Pitkäaikaistyöttömyys luo vakavan ongelman työmarkkinoiden toimivuudelle, kun taas tilapäinen ja lyhytkestoinen työttömyys on työmarkkinoilla normaali ilmiö. Lyhytkestoista työttömyyttä esiintyy aina riippuen erilaisista suhdanteista, jolloin puhutaan kitkatyöttömyydestä. Työttömyyttä voi esiintyä myös täystyöllisyyden vallitessa esimerkiksi, kun henkilö muuttaa paikkakunnalta toiselle ja uutta työpaikkaa ei heti löydy. Tällöin uuden työpaikan hakemiseen kuluva työttömyysaika näkyy tilapäisenä työttömyytenä. (Mustonen 1998, 1.) Työttömyys- ja työllisyysasteet ovat kuitenkin muuttuneet hiljalleen parempaan suuntaan, joskin pitkäaikaistyöttömien osuus työttömistä on pysynyt melkein laman jälkeisellä tasolla. Näyttää

siltä, että talouden rakennemuutos on aiheuttanut pysyvän työttömyysongelman ja että viimeaikainen nopea talouskasvu ei ole hyödyttänyt työttömiä toivotulla tavalla. Huomioitavaa on kuitenkin, että työttömyysasteen laskun ansiosta juuri pitkäaikaistyöttömien lukumäärä on puolittunut. Lisäksi kansainvälisesti tarkasteltuna Suomen tilanne näyttää hyvältä. Tästä huolimatta on kuitenkin toivottavaa, että pitkäaikaistyöttömien osuus laskisi, varsinkin kun tilastoja kaunistavat työvoimapolittiset aktivointitoimenpiteet. (Hämäläinen ym, 2005, 111.)

Huomioitavaa on työttömän henkilön kohdalla, joka on ollut työttömänä yhtäjaksoisesti yli vuoden, että hänen ammattitaitonsa ja tuottavuutensa on saattanut heikentyä. Pitkäaikaistyöttömyys ilmiönä on ongelmallista lajia, jolla on taipumus myös ruokkia itse itseään. Henkilö, joka on pitkäaikaistyöttömänä työnhakutilanteessa, on myös yleensä huonommassa asemassa kuin tilapäisesti työttömänä oleva henkilö, vaikka heidän koulutuksensa saattaa olla täsmälleen samanlainen. (Mustonen 1998, 1.) Työttömyysongelman on lisäksi havaittu olevan huomattavan vaikea henkilöillä, joilla on heikompi koulutus. Korkeakoulutasoisen koulutuksen suorittaneiden työttömyysaste ei kohonnut edes suurimpina työttömyysvuosina yli viiden prosentin. Vähemmän koulutetut henkilöt kärsivät työttömyyden kasvusta sekä työelämän rakennemuutoksista paljon enemmän. Niiden henkilöiden osalta, joilla oli ainoastaan perusasteen koulutus, työttömyysaste ylitti 20 prosenttia neljänä pahimpana lamavuotena. (Hämäläinen ym, 2005, 11.)

Pitkäaikaistyöttömät henkilöt voidaan jakaa kolmeen erilaiseen ryhmään sen perusteella, millaisin eri toimenpitein heidän tilanteeseensa voidaan löytää ratkaisuja. ”Olosuhdetyöttömät” työllistyvät melko kevyin tukitoimenpitein, koska heidän pitkäaikainen työttömyytensä johtuu monesti vallitsevista olosuhteista. ”Pitkittyneesti työttömät” ovat vaikeammassa tilanteessa, koska heidän ongelmansa ovat kasautuneet, työttömyys on kestänyt liian pitkään esimerkiksi iän, ammattitaidon puutteen sekä myös mielenterveys- ja päihdeongelmien takia. Tähän ryhmään kuuluvat henkilöt tarvitsevat monimuotoista tukea, ammatillista koulutusta sekä myös monesti kuntoutusta. Heidän on mahdollista palata työelämäänsä yleensä vasta silloin, kun he ovat käyneet läpi erilaiset tukitoimenpiteet. ”Vaikeimmin työllistyvät” muodostavat ryhmän, jossa syrjäytyminen yhteiskunnasta on todellisuutta. Heillä työttömyys on jatkunut jopa 5-10 vuotta ja heidän elämässään on voinut tapahtua vakavia menetyksiä, kuten avioero, sairaudet ja asunnon menettäminen. Tämän

seurauksena mielenterveysongelmat ovat mahdollisesti voineet syventyä jopa niin ongelmallisiksi, että työkyvyttömyys on varsin lähellä, jopa myös tosiasia. Paluu työelämään on enää tuskin mahdollista ja työllistämistä tärkeämpää on toimeentulon ja sosiaaliturvan järjestäminen. (Raunio 2006, 84- 85.)

Pitkäaikaistyöttömyys on leimannut eniten kaupunkityöttömyyttä ja joka viides pitkäaikaistyötön asuukin Uudellamaalla. Pitkäaikaistyöttömyys eroaa muusta maasta enimmäkseen ammattikouluttamattomien ja ainoastaan ylioppilastutkinnon suorittaneiden korkealla suhteellisella osuudella. Korkea-asteen tutkinnon suorittaneita pitkäaikaistyöttömiä on Uudellamaalla kaksi kertaa enemmän muuhun maahan verrattuna. Eräs syy on vaikeasti työllistyvien ulkomaalaisten ryhmät, joiden osalta työllistymistä vaikeuttavat kieli- ja kulttuurierot. (Työpolitiikan strategia 2003-2007-2010, 42.)

Vaikka työllisyys on parantunut, se ei ole kuitenkaan vielä täydellä voimalla vaikuttanut työttömyyteen, vaan pikemminkin se on heijastunut lisäävästi työvoiman määrään, kun työvoiman ulkopuolelta on tultu työelämään. Tämä on osasy siihen, miksi pitkäaikaistyöttömyys ja rakenteellinen työttömyys ovat vielä varsin korkealla tasolla. Vaikka pitkäaikaistyöttömyys ja rakenteellinen työttömyys ovat vähentyneet, tarvitaan niiden tason laskemiseen edelleen voimakkaita ratkaisuja, mikä on tärkeää henkilön ja sosiaalisen tuen kannalta. (Työvoima 2007, 50- 52.)

Etelä-Pohjanmaan työ- ja elinkeinotoimistoissa oli lokakuun lopussa vuonna 2010 6889 työtöntä työnhakijaa. Vuoden takaisesta tilanteesta työttömien työnhakijoiden määrä laski 2211 hengellä eli 24,3 prosenttia. Työttömien työnhakijoiden osuus Etelä-Pohjanmaan ELY-keskusalueen työvoimasta oli lokakuun lopussa 7,7 prosenttia. Koko maassa työttömiä työnhakijoita oli 242 777 henkilöä; työttömien työnhakijoiden osuus työvoimasta oli 9,3 prosenttia. Koko maan tasolla työttömien työnhakijoiden määrä laski 9,9 prosenttia viime vuoden vastaavasta ajankohdasta. (Työllisyyskatsaus [viitattu 2.11.2010].) Joulukuussa 2010 Etelä-Pohjanmaan työ- ja elinkeinotoimistoissa oli noin 8100 työtöntä työnhakijaa. Työttömien määrä laski vuodessa lähes 2200 hengellä eli 21,1 prosentilla. Työttömien työnhakijoiden osuus Etelä-Pohjanmaan ELY- keskusalueen työvoimasta oli joulukuun lopussa 9,1 prosenttia. (Saranpää 2011, 3.)

3.2 Lain määritelmä pitkäaikaistyöttömyydestä

Laki määrittelee henkilön pitkäaikaistyöttömäksi, kun hän on ollut yhtäjaksoisesti 12 kuukautta työttömänä työnhakijana, sekä työttömäksi työnhakijaksi, kun hän on ollut useammassa työttömyysjaksossa yhteensä vähintään 12 kuukautta työttömänä työnhakijana tai työttömyyden toistuvuuden ja kokonaiskeston perusteella on rinnastettavissa yhtäjaksoisesti 12 kuukautta työttömänä olleeseen työnhakijaan. (L 30.12.2002/1295.)

Jos työtön työnhakija on vaikeasti työllistyvä tai hänen työttömyytensä on pitkittynyt niin, että hän uhkaa tulla vaikeasti työllistyväksi, työ- ja elinkeinotoimiston on tehostetusti järjestettävä 1 ja 2 momentissa tarkoitettuja palveluja sekä tarvittaessa ohjattava työtön työnhakija muiden palvelujen piiriin 4 §:ssä tarkoitetulla tavalla. (L 30.12.2002/1295.)

Työtön työnhakija, jonka kanssa on laadittu työllistymissuunnitelma tai sitä korvaava suunnitelma, on velvollinen toteuttamaan suunnitelmaansa sekä hakeutumaan ja osallistumaan palveluihin ja toimenpiteisiin, jotka tukevat hänen työnhakuaan ja edistävät hänen työmarkkinavalmiuksiaan ja työllistymistään. Työtön työnhakija on lisäksi velvollinen suunnitelmassa sovitussa määräajassa ja tavalla ilmoittamaan työ- ja elinkeinotoimistolle, miten hän on toteuttanut suunnitelmaa. (L 30.12.2002/1295.)

3.3 Työelämän kehitys

Työelämän laadulla ja työhön sitoutumisella on suuri merkitys tuottavuudelle ja työhön sitoutumiselle. Työmarkkinoiden kehityksessä tulee nähdä, että tässä suhteessa on eri suuntiin vaikuttavia tekijöitä. Koska työvoimapoistuma kasvaa nopeasti, tulee ongelmia löytää laadullista ja osaavaa työvoimaa. Työnantajat yrittävät pitää nykyisistä työntekijöistään kiinni esimerkiksi huolehtimalla heidän osaamisestaan koulutuksen kautta ja heidän työssä jaksamisestaan. Joustavuuden lisääminen taas puolestaan lisää määräaikaisten työntekijöiden käyttöä sekä erilaisten epätyypillisten työsuhteiden syntymistä. (Työvoima 2007, 354.)

Palosuo (2009, 23) mainitsee myös työelämän olevan murroksessa, sillä työsuhteiden määräaikaisuus ja vuokratyö ovat kilpailuun ja taloudelliseen tuottavuuteen liittyviä toimintatapoja. Hänen mukaansa määräaikaisuus koetaan joskus ongel-

malliseksi, mutta sillä on myös positiivisia puolia. Määräaikaisen työntekijän kannalta parhaita etuja ovat alhainen työllistämiskynnys ja lisäksi kokemuksen karttuminen monelta eri työnantajalta sekä mahdollisuus saada myös melkein pysyvä työssäolon jakso eri yrityksissä tapahtuvan kierron vuoksi. Vajaakuntoisten henkilöiden osalla Palosuo näkee myös ongelman, sillä avointen työmarkkinoiden ja työnhakijoiden väliltä puuttuu tietoa erilaisista mahdollisuuksista ja menetelmistä työllistymisen ja työllistämisen edistämiseksi. Esteenä hänen mukaansa voi olla myös mahdolliset vääränlaiset asenteet.

Eri tilastojen ja barometrien perusteella selviää, että suomalainen työntekijä ei voi kaikissa työsuhteissa hyvin, vaikka hän antaa arvosanaksi sille (7,9). Työntekijät ovat monesti ikääntyneitä ja huonokuntoisempia ja yleisenä ongelmana he kokevat jatkuvan kiireen ja henkisen paineen. Suomalaiset työntekijät ovat silti edelleen hyvin sitoutuneita työhön, mutta työtä ei koeta enää mielekkääksi. Tämä tulee ilmi siinä, että eläkehakuisuus ja jaksamisongelmat ovat lisääntyneet huomattavasti. Työntekijät uskovat kuitenkin suoriutuvan työssään, vaikka työkyky on laskenut jatkuvan kiireen keskellä. Positiivisia asioita on työvoiman koulutustason kehittyminen ja myös se, että siihen annetaan yhä enemmän mahdollisuuksia. Tämä on tarpeen, sillä työnteon osaamisvaatimukset kasvavat jatkuvasti ja tämä on selvästi yhteydessä työn tuottavuuteen ja työyhteisön hyvinvointiin. (Työvoima 2007, 354.)

3.4 Työpolitiikan visio ja haasteet

Työpolitiikan strategian visiona on, että Suomi voi olla osaamiseen perustuva yhteiskunta, missä on työmahdollisuuksia kaikille. Toiseksi työvoimapolitiset uudistukset vastaamaan uuden työmarkkinatilanteen ja muuttuvan työelämän haasteita, joita on seuraavanlaisia; Suurten ikäluokkien siirtyessä eläkkeelle työvoimasta poistuu kuluvalle vuosikymmenellä vuosittain 10 000 henkilöä enemmän kuin nuorista ikäluokista saadaan korvaavaa työvoimaa. Lisäksi työvoiman kysynnän ja tarjonnan epätasapainon vuoksi Suomeen on muodostunut runsaan 170 000 henkilön rakenteellinen työttömyys. Työmarkkinatilanne poikkeaa aikaisemmasta sillä tavalla, että samanaikaisesti on lisättävä työllisyyttä ja työvoimaa sekä saatava rakenteellinen työttömyys alenemaan. Suomen kilpailukyky perustuu tulevaisuu-

dessakin osaamis- ja teknologiaperusteiseen kasvuun. Tavoitteena on pysyä osaamiseen perustuvassa kasvussa edelleen Euroopan kärjessä. (Työpolitiikan strategia 2003-2007-2010, 3.)

Työpolitiikan strategiassa (2003-2007-2010, 4) tulee esille, että täystyöllisyys on mahdollista saavuttaa ensi vuosikymmenen alussa. Tavoitetta mitataan työllisyysasteella, joka tarkoittaa työssä olevien määrä / 15 - 64 -vuotias väestö, sekä työttömyysasteella, joka tarkoittaa työttömien määrä / työvoima. Työttömien määrää mitataan tilastokeskuksen työvoimatiedustelun mukaisilla käsitteillä. Työttömyyden alueellisessa tarkastelussa käytetään työministeriön rekisteröimää työttömyyttä. Kun työllisyysaste vuonna 2002 oli 67,7 prosenttia ja työttömyysaste 9,1 prosenttia, niin hallitusohjelmassa tavoitteeksi on tämän perusteella asetettu pyrkimys täystyöllisyyteen. EU:n työllisyysastetavoite, johon Suomi on sitoutunut, on 70 prosenttia vuonna 2010, mutta työpolitiikan strategian tavoitteena on seuraavan hallituskauden alkuun mennessä 75 prosentin työllisyysaste.

Valtioneuvoston tiedonannon (2010, 4) tavoitteena on ehkäistä nuorten varhaista syrjäytymistä työmarkkinoilta. Hallituksen tavoitteena on lisäksi varmistaa koulutuspaikka jokaiselle perusopetuksen päättävälle nuorelle. Työvoimapolitiikan tomissa otetaan huomioon kasvanut nuoriso- ja pitkäaikaistyöttömyys. Hallitus toimii myös työelämän tasa-arvon edistämiseksi. Samapalkkaisuusohjelmaa jatketaan. Sosiaali- ja terveysministeriö ja valtiovarainministeriö valmistelevat yhteistyössä työmarkkinajärjestöjen kanssa esitykset vanhemmuuden kustannusten jakamisesta sekä perhevapaajärjestelmän kehittämiseksi sosiaali- ja terveysministeriön työryhmän esitysten pohjalta.

Työttömyyden pitkittymistä torjutaan talouspolitiikan ja työvoimapolitiikan keinoilla. Työttömän henkilön oikeus työttömyysturvaan on sidoksissa työttömän halukkuuteen ottaa vastaan työtä tai osallistua työvoimapolitiisiin toimenpiteisiin. Työvoimapolitiittisia uudistuksia tehtiin 1990-luvun lopulla, jolloin lisättiin työttömien henkilöiden velvollisuuksia ja tiukennettiin työttömyysturvan saantiehtoja. Tämän tavoitteena oli työttömien henkilöiden aktiivinen työnhaku. Työsidonnaisuutta on vahvistettu myös toimeentulotukeen tehdyillä lakimuutoksilla. Tämän seurauksena vuonna 1996 oli mahdollista alentaa toimeentulotukea, jos työtön henkilö kieltäytyy

hänelle tarjotusta työpaikasta tai koulutuksesta. Sanktiota vahvistettiin vuonna 1998 tehdyssä toimeentulolaissa niin, että jos henkilö kieltäytyy ottamasta työtä tai koulutuspaikkaa vastaan, hänen tulee tehdä yksilöllinen suunnitelma omatoimisuuden edistämiseksi. Työllisyyden parantamiseksi ja syrjäytymisen ja köyhyyden estämiseksi tuli myös laki kuntouttavasta työtoiminnasta Paavo Lipposen toisella hallituskaudella. Lähtökohta tälle oli ennaltaehkäistä syrjäytymistä sekä työn merkityksen korostaminen. (Ala- Kauhaluoma ym. 2004, 21, 22.)

Työhallinnon strategian (2001-2003, 12, 16, 17) mukaan työpolitiikan yhdeksi tärkeimmäksi tavoitteeksi on asetettu voimavarojen käytön painopisteen siirtäminen passiivisista toimenpiteistä aktiivisiin toimenpiteisiin sekä aktiivisuusasteen nostaminen. Sama asia tulee esille pääministeri Matti Vanhasen hallitusohjelmassa, jossa todetaan että, ”onnistuminen työllisyystavoitteissa edellyttää aktiivisen työllisyyspolitiikan edellytysten parantamista”. (Pääministeri Matti Vanhanen[Viitattu 14.10.2010].) Mari Kiviniemen mukaan talouskasvun yhä tärkeämpi tekijä on osaavan työvoiman riittävä määrä. Mahdollisimman suuren työpanoksen edellytyksiä ovat koulutukseen perustuva ammattitaito, korkea työvoimaan osallistumisen aste, työperusteinen maahanmuutto, työhyvinvointi, riittävän pitkät työurat sekä matala rakenteellinen työttömyys. Myös työurien pidentäminen edellyttää nuorten työelämään siirtymisen nopeuttamista, työelämän ja perhe-elämän yhteensovittamista, työssä jaksamisen tukemista, vanhemman väestön työpanoksen lisäämistä sekä työelämän kehittämistä siten, että varhaisen työkyvyttömyyden ja eläköitymisen syihin pystytään vaikuttamaan. (Valtioneuvoston tiedonanto [Viitattu 14.10.2010].)

3.5 Työttömyyden pitkittymisestä aiheutuvia seurauksia

Kun työttömyys on jatkunut pitkään, niin suuri osa työttömistä henkilöistä on menettänyt ansiosidonnaisen työttömyysturvan ja he saavat ainoastaan tarveharkintaista työmarkkinatukea ja mahdollisuuksien mukaan täydentävää toimeentulotukea. Tämän seurauksena köyhyys on lisääntynyt selvästi pitkäaikaistyöttömien keskuudessa. Taloudellinen ahdinko yhdessä työttömyyden pitkittymisen kanssa on myös lisännyt riskiä huono-osaisuuden lisääntymiseen. Työmarkkina-

aktiivisuus säilyy silti monesti varsin pitkään, mutta riskinä on kuitenkin aktiivisuuden väheneminen, kun työttömyys on jatkunut kuukausien tai vuosien ajan. (Ala-Kauhaluoma ym, 2004, 21.)

Poijula (2008, 26, 27.) tuo esille myös sen, että henkilön, joka menettää työpaikkansa vastoin omaa tahtoaan, on luonnollista kokea erilaisia tunteita. Irtisanottu henkilö voi kokea ristiriitaa joutuessaan jättämään työyhteisön ja työkaverinsa. Ristiriita jäämisen halun ja työsuhteen päättänyt organisaatiota kohtaan koetun vihan sekä lähtemishalun välillä tekee eroamissurun jopa tuskalliseksi. Jäämisen halusta ja surusta voi olla monesti vaikea päästää irti, koska se on viimeinen side vanhaan työyhteisöön. Moni irtisanotuista tuntee itsensä petetyksi, huijatuksi sekä myös loukatuksi. Irtisanottu henkilö kokee tilanteen hyvin raskaaksi ja vaikeaksi ja on yleensä tilanteen jälkeen pitkään masentunut.

Salonen & Holma (2001, 33) tuovat esille samankaltaisia ajatuksia, mitä työttömyydestä voi seurata. Työttömyys ei sinänsä ole syrjäytymistä, vaikka se yleensä nähdään eräänä keskeisimpänä yhteiskuntaan kiinnittymisen välineenä. Työttömyyden pitkittyminen aiheuttaa monesti taloudellisia ongelmia, mistä johtuen voi alkaa kierre asunto-ongelmien kanssa. Saattaa myös olla, että koulutus ja ammatitaito eivät enää vastaa sen hetken vaatimuksiin. Tällöin riskinä on, että aletaan lähestyä tilannetta, jossa syrjäytyminen voi olla mahdollista. Nuorten kohdalla tilanne varsinkin saattaa muodostua toimenpiteitä ja apua vaativaksi, jos koulun jälkeen ei löydy mahdollista jatkokoulutuspaikkaa tai kiinnittymistä työmarkkinoille. Tämän seurauksena yleensä asumisen ongelmat tulevat esiin ja mahdollinen päihitteiden käyttö lisääntyy, mikä puolestaan vaikeuttaa työmarkkinoille takaisin pääsyä.

3.6 Syrjäytyminen

Työpolitiikan strategian viidestä linjauksesta yhdessä mainitaan myös syrjäytymisen estäminen. (Työpolitiikan strategia 2003-2007-2010). Syrjäytymiskäsite on hieman ongelmallinen, koska siitä voi saada käsityksen, että yhteiskunta on jaettu syrjäytyneisiin ja ei-syrjäytyneisiin. Tosiasiallisesti syrjäytyneet eivät muodosta

kuitenkaan yhtenäistä kansalaisten joukkoa. Sosiaali- ja terveysministeriö jakaa syrjäytymisen piiriin kuuluvat erilaisiin riskiryhmiin, kuten pitkäaikaistyöttömät, mielenterveysongelmaiset, vammaiset, asunnottomat, päihdeongelmaiset, haavoittuvissa oloissa elävät lapset sekä nuoret, ylivelkaiset ja hädetyt ja myös huonomilla asuinalueilla asuvat ihmiset. (Raunio 2000, 30.)

Yleinen syrjäytymisen määritelmä on, että henkilön yhteiskuntaan yhdistävät siteet ovat heikot. Tämä on niin sanottu ranskalaisvaikutteinen keskeinen määre syrjäytymistä koskevassa keskustelussa. Jos syrjäytymisestä puhutaan suhteellisen joustavana käsitteenä, määritellään sen tarkoittavan yksinkertaisesti henkilöä ja yhteiskuntaa yhdistävien siteiden heikkoutta. (Raunio 2006, 9, 10.) Normatiivisen mallin mukaan kukaan ei saa olla syrjäytynyt, vaan kaikkien henkilöiden tulee olla osallinen yhteiskunnan normaaleihin elinoloihin. Tämän mallin mukaan kukaan ei voi olla syrjäytynyt niin, että se olisi henkilön oma valinta, vaan normatiivinen näkemys velvoittaa kaikkia henkilöitä osallistumaan yhteiskunnan toimintoihin mahdollisuuksiensa mukaan. (Emt 2006, 13.)

Suomalaisessa keskustelussa korostetaan Jorma Sipilän (1979, 23) mukaan sitä, että työllä on keskeinen merkitys ennalta ehkäisemään syrjäytymistä. Syrjäytyminen on Sipilän mukaan ongelmallisinta, jos henkilö syrjäytyy työstä ja sen myötä säännöllisestä toimeentulosta. Hänen mukaansa entisaikojen syrjäytymisperusteet, esimerkiksi sukupuoli tai syntyperä, ovat vaihtuneet rationaalsiin perusteisiin. Nykyään korostetaan enemmän henkilön tietoa, taitoja ja tehokkuutta.

Suomesta on tullut eräs tietoteknologian huippumaa ja tämä on tuonut erilaista rakennemuutosta työelämään. Sen seurauksena on työpaikkoja kadonnut paljon varsinkin teollisuus- ja palvelualoilta. (Kautto 2002, 69.) Koska uusi tekniikka syrjäyttää yksinkertaisempaa työtä, kehitys vaatii yhä enemmän työntekijöiltä uusien asioiden omaksumista. Kaikki työntekijät eivät kuitenkaan pysty erilaisista syistä johtuen kouluttautumaan säännöllisesti, vaikka tämä ei välttämättä lisäisi työn vaativuutta, vaan päinvastoin se joskus voi helpottaa työtehtävien suorittamista. Tietotekniikkapainotteinen muutos työelämässä on kuitenkin lisännyt työvoimaan kohdistuvia laatuvaatimuksia ja syrjäytymisen kannalta on huomioitavaa, että tällainen rakennemuutos korostaa työntekijöiden monipuolisen osaamisen vaatimuksia yhä enemmän. (Raunio 2006, 77, 78.)

4 TYÖ- JA TOIMINTAKYKY

Työ- ja toimintakyky on laajasti ihmisen hyvinvointiin liittyvä käsite. Sitä voidaan määritellä todettuja toiminnanvajauksia tai jäljellä olevaa toimintakyvyn tasoa kuvaten. Toimintakyky voidaan määritellä toiminnoiksi, joita ihminen toteuttaa osallistuessaan erilaisiin tilanteisiin. Toimintakyvyllä tarkoitetaan ihmisen selviytymistä hänen kannaltaan merkityksellisistä jokapäiväisistä elämän perustoiminnoista ihmistä itseään tyydyttävällä tavalla. Työkyky on eräs ihmisen tärkeimmistä pääomista työelämässä. (Heimonen 2009, 9.) Toimintakyky tarkoittaa itsenäisyyttä ja mahdollisuutta hallita omaa elämää ja parantaa elämänlaatua. Toimintakykyä pidetään hyvinvoinnin mittana. (Karvinen & Oikarinen 2001, 9 - 10.)

Sallinen, Kandolin & Purola (2002, 20) ovat samaa mieltä siitä, että toimintakyky liittyy ihmisen hyvinvointiin. He tuovat esille, että ihmisen hyvinvointiin kuuluu kolme ulottuvuutta: fyysinen toimintakyky, psyykkinen toimintakyky ja sosiaalinen toimintakyky. Heidän mukaansa ihminen tarvitsee tasapainoisesti aikaa kaikilla näillä kolmella hyvinvoinnin alueella säilyäkseen terveenä ja toimintakykyisenä. Jos yhtä osa-aluetta laiminlyödään pitkän aikaa, se laskee koko elämänlaatua, koska ihminen on kokonaisuus, jossa nämä hyvinvoinnin osa-alueet ovat tiukasti yhteydessä toisiinsa. Ihmisen tulee huolehtia tämän vuoksi jokaisesta osa-alueesta.

4.1 Fyysinen toimintakyky

Fyysisellä toimintakyvyllä ymmärretään elimistön toiminnallista kykyä selviytyä fyysistä ponnistelua vaativista tehtävistä. Se perustuu hengitys- ja verenkiertoelimistön sekä tuki- ja liikuntaelimistön toimintaan. Fyysisen toimintakyvyn osa-alueiksi voidaan ryhmitellä lihasvoima, hapenottokyky, havaintomotoriikka, nivelliikkuvuus ja kehon koostumus. (Pohjolainen 2009, 48.)

Fyysisen toimintakyvyn harjoitettavuus on mahdollista läpi elämän eikä siinä ole ikärajaa. Fyysisen toimintakyvyn heikkeneminen johtuu yleensä toimintakyvyn eri osa-alueiden käytön puutteesta. Aiemmin opittuja taitoja voidaan omaksua uudelleen. Mahdollisimman omatoiminen suoriutuminen päivittäisistä toiminnoista tuo onnistumisen tunteen. Harjoitusten vaikutukset näkyvät nopeimmin toimintakyvyltään heikentyneissä. Fyysinen toimintakyky paranee, jos elämään sisältyy fyysistä aktiivisuutta ja monipuolista arkiliikuntaa. (Karvinen & Oikarinen 2001, 10.)

Fyysistä terveyttä edistävään liikuntaan ei välttämättä tarvita merkittäviä muutoksia ajankäytössä, vaan tärkeää on säännönmukaisuus ja arkipäivään liittyvät tavat. Yksinkertaisia keinoja voi olla vaikkapa hissien käytön vaihtaminen rappusiin tai auton käytön vaihtaminen polkupyörään lyhyillä matkoilla. Näillä pienillä seikoilla päästään jo isoja askeleita eteenpäin fyysisen toimintakyvyn ylläpitämisessä. (Sallinen ym. 2002, 21.)

Terveellisellä ja monipuolisella ravinnolla on keskeinen merkitys ihmisen henkiseen ja fyysiseen hyvinvointiin. Yksistään jo säännöllisellä ruokatauolla voidaan rytmittää työpäivää, jolloin saadaan ruumiille polttoainetta sen säilyttämiseksi toimintakykyisenä. Tämän lisäksi Sallisen, Karvisen ja Oikarisen mukaan riittävä uni tukee myös fyysistä ja henkistä hyvinvointia. He mainitsevat, että unen rajoittuminen normaaliunisella henkilöllä ainoastaan muutamaan tuntiin yössä vastaa tilannetta, jolloin henkilöllä on noin yhden promillen humalatila. He mainitsevat unen vajeen laskevan myös mielialaa sekä stressihormonina tunnetun kortisolin eritystä. Puutteellinen uni heikentää myös luovaa ajattelua ja sen tähden henkilö, jolla on univajetta, pitäytyy monesti normaaleissa rutiineissa, vaikka tilanne saattaisi vaatia uusia näkökulmia. Normaalille unimäärälle on varattava noin kolmasosa vuorokaudesta, jotta voidaan välttää fyysisen ja henkisen toimintakyvyn laskeminen. (Sallinen ym. 2002, 22, 23.)

4.2 Psyykkinen toimintakyky

Psyykkinen toimintakyky on monitahoinen käsite. Laajasti ottaen sillä tarkoitetaan kykyä vastaanottaa ja käsitellä tietoa sekä muodostaa käsityksiä ympäröivästä maailmasta. Psyykkinen toimintakyky on myös kykyä tuntea ja kokea. Sillä tarkoitetaan myös sitä, että ihminen pystyy käyttämään psyykkisiä voimavaroja esimerkiksi työelämässä omien tarkoitustensa ja tavoitteidensa mukaisella tavalla. (Heimonen 2009, 55.)

Psyykkinen toimintakyky kattaa kolme psyykkisen toiminnan perusaluetta: toiminnan, tunne-elämän ja ajattelun. Psyykkisesti toimintakykyinen ihminen toimii tehokkaasti ja järkevästi, tuntee olonsa hyväksi, on hyvällä mielellä ja arvostaa itseään ja suhtautuu optimistisesti tulevaisuuteen. Nämä kolme psyykkisen toiminnan aluetta vaikuttavat koko ajan toisiinsa. Kun ihminen on masentunut, hän suhtautuu itseensä ja tulevaisuuteensa pessimistisesti eikä hänen toimintakykynsä ole parhaimmillaan. Tarkkaavaisuus alenee, kyky tehdä päätöksiä heikkenee ja työn tulokset ovat huonoja. (Terveyspsykologia [viitattu 5.1.2011].)

Suvikas, Laurel & Nordman (2006, 84, 85) mainitsevat psyykkisen toimintakyvyn tarkoittavan henkilön kykyä suoriutua älyllistä ja henkistä työskentelyä vaativista tehtävistä. Heidän mukaan psyykkinen toimintakyky on kyky vastaanottaa ja käsitellä tietoa, kykyä tuntea ja kokea erilaisia asioita sekä muodostaa käsityksiä ympäröivästä maailmasta.

Psyykkisen toimintakyvyn eri osa-alueita ovat esimerkiksi havaitseminen, muisti, toiminta, ajattelu, oppiminen ja erilainen kommunikaatio. Psyykkiseen toimintakykyyn kuuluu optimismi, tyytyväisyys elämään, sosiaalinen toimintakykyisyys, myös todellisuudentaju, elämän hallinnan kokeminen, itseluottamus ja toiminnallisuus. Silloin, kun ihminen on psyykkisesti toimintakykyinen, hän kykenee toimimaan tehokkaasti ja järkevästi, tuntee voivansa hyvin arvostaen itseään ja muita sekä suhtautuu optimistisesti tulevaisuuteen. (Suvikas ym. 2006, 84, 85.)

Elämönhallinta yhdistyy psyykkiseen toimintakykyyn. Elämönhallinnassa voidaan puhua tilanteiden hallinnasta tai kokemuksesta elämän tarkoituksellisuudesta ja mielekkyydestä. Elämönhallinnalla voidaan kuvata aktiivisen toimijuuden ja elä-

mään sopeutumisen välistä suhdetta. Sillä tarkoitetaan myös ihmisten psyykkisten hallintakeinojen ja strategioiden muodostamaa kokonaisuutta. (Heimonen 2009, 57.)

Hyvä elämänhallintakyky näkyy ihmisessä, joka suhtautuu itseensä myönteisesti. Näin hän pystyy luomaan elämälleen mielekkäitä tavoitteita, omistautuu asioilleen ja ponnistelee tavoitteidensa saavuttamiseksi. Ihminen jonka elämänhallinnan tunne on vahva, kokee voivansa hyvin. Tämän seurauksena hän ei stressaannu, mässu tai ahdistu kohtuuttomasti muutostilanteiden, vastoinkäymisten tai muiden stressaavien elämäntilanteiden kohdatessa. Elämänhallinnan tunne ei kuitenkaan ole pysyvä, vaan se muuttuu elämäntilanteiden ja kokemusten myötä. Lisäksi taloudellisilla seikoilla ja yhteiskunnassa vallitsevilla olosuhteilla on myös suuri merkitys elämänhallinnassa. Ne luovat mahdollisuudet ja rajat henkilön toiminnalle. (Elämänhallinta [viitattu 15.2.2011].) Koska ihminen on holistinen kokonaisuus, on elämänhallintakyvyllä vaikutus myös psyykkiseen toimintakykyyn.

4.3 Sosiaalinen toimintakyky

Kattavan määritelmän mukaan sosiaalinen toimintakyky on kykyä tulla toimeen yhteiskunnassa vallitsevien arvojen ja normien mukaisesti. Sosiaalinen toimintakyky ei kuitenkaan ole yksiselitteisesti määriteltävissä. Sosiaalisella toimintakyvyllä tarkoitetaan kykyä selviytyä arkipäivän toiminnoista, vuorovaikutussuhteista ja oman toimintaympäristön rooleista. Määritelmissä painotetaan myös yksilön rooleja, resursseja, sosiaalisia taitoja sekä suhdetta yhteiskuntaan. (Simonen 2009, 64.) Suvikas ym. (2006, 88) tuovat saman ajatuksen esille. He mainitsevat, että sosiaaliseen toimintakykyyn kuuluvat luonnollinen vuorovaikutus, läheisyys, osallisuus yhteisölliseen elämään, kyky huolehtia itsestään ja tietoisuus omista oikeuksistaan.

Sosiaalinen toimintakyky on kykyä olla sosiaalisessa vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Sosiaalista toimintakykyä määrittelee henkilön kanssakäyminen ystävien ja sukulaisten kanssa, mutta myös vastuu läheisistä sekä koettu elämän mielekkyys. Lisäksi harrastaminen yksin tai ystävien kanssa kodin ulkopuolella ja

myös kotona kuuluu sosiaalisen toimintakyvyn alueeseen. (Seppänen, Simonen & Valve 2009 [viitattu 23.8.2010].)

Sosiaalinen toimintakyky sisältää lisäksi henkilön vuorovaikutussuhteet ja hänen toimintansa eri yhteisöissä sekä yhteiskunnassa. (Aejmelaeus ym. 2007, 14). Sosiaalinen toimintakyky on yhteydessä psyykkisen toimintakyvyn tasoon, sillä Suvikas ym. (2006, 24) mainitsevat, että psyykinen ja sosiaalinen toimintakyky on joskus jopa keinotekoista erottaa toisistaan. Routasalo (2003, 124) on myös samaa mieltä siitä, että sosiaalinen toimintakyky on yhteydessä henkilön psyykkiseen ja fyysiseen toimintakykyyn.

Sosiaalinen toimintakyky tulee myös esille silloin, kun ihminen kaipaa kokea toisten ihmisten seuraa. Läheisyyden tarve, ryhmään kuuluminen sekä tunne tulla hyväksytyksi ovat ihmisen perustarpeita. Tasapainoisen sosiaalisen elämän eräs tunnusmerkki on juuri kuuluminen erilaisiin ihmisryhmiin. Työyhteisö ei saisikaan olla ihmisen ainut ryhmä, jossa hän on yhteydessä toisiin henkilöihin, vaan kokonaisuutena ja ehjänä elämiseen tarvitaan myös muita ryhmiä, esimerkiksi perhe ja ystävät. (Suvikas ym. 2006, 84, 85.)

Suvikas ym. (2006, 88) tarkentavat vielä, että sosiaalisella toimintakyvyllä viitataan ihmisen osallisuuteen ja yhteisöllisyyteen, yhteyteen muiden kanssa sekä yhteisölliseen ja yhteiskunnalliseen rooliin. Usein siihen liitetään myös erilaiset tekniset, kulttuuriset ja taloudelliset tekijät. Ihmisellä on yleensä kaksi sosiaalista tukiverkostoa, jotka ovat epävirallinen ja virallinen. Epäviralliseen kuuluvat esimerkiksi perhe, läheiset ja ystävät. Virallista verkostoa edustaa yhteiskunnan palvelujärjestelmä.

4.4 Työkyky

Toimintakyky on yhteydessä ihmisen kykyyn tehdä työtä. Pitkäaikaistyöttömillä on kuitenkin tavallista enemmän terveysongelmia ja pitkäaikainen työttömyys jo sinänsä voi lisätä sairastumisriskejä, varsinkin mitä enemmän ikää alkaa karttua. Terveysongelmat voivat olla monilla henkilöillä kroonisia ja merkittävästi työ- ja

toimintakykyä alentavia. Kokemusten kautta on lisäksi havaittu, että pitkäaikais-työttömät jäävät ilman tutkimus-, hoito- ja kuntoutuspalveluita. Heidän palvelusuunnitelmaansa olisi tärkeä lisätä työkuntoa arvioivia ja edistäviä palveluita yhteistyössä esimerkiksi Kelan, työhallinnon ja kuntoutuslaitosten kanssa. Asiakkaat voisivat tätä kautta saada tietoa terveydellisistä rajoitteistaan, soveltuvuudestaan eri ammatteihin, mahdollisuuksistaan palata samanlaiseen työhön, jota ovat aikaisemmin tehneet, tai vaihtaa kokonaan alaa, sekä lisäksi saada vireille mahdolliset hoito- ja kuntoutusohjelmat. (Salonen ja Holma 2001. 59.)

Työkyvyn käsitettä alettiin käyttää 1990-luvun alussa kuvaamaan työterveyshuollon toiminnan kohdetta ja tavoitetta. Aluksi osa työterveyteen liittyvistä toimista - yhdessä vaiheessa kaikki, myös työpaikan omat toimet - niputettiin työkykyä ylläpitäväksi toiminnaksi. Käsitteen käyttö on ollut hyvin suomalainen ilmiö. Suomessa käsitteen syntyyn on vaikuttanut keskeisesti työkyvyttömyyspolitiikka, työväestön ikääntyminen ja siirtyminen sairauskeskeisestä ajattelusta toimintakykypainotteiseen ajatteluun. Lääketieteellisen käsitystyyppin mukaan työkyky on yksilöllinen terveydentilaan liittyvä ominaisuus, joka ei ole työstä riippuvainen. Eli terve yksilö on työkykyinen ja sairaus taas vastaavasti heikentää työkykyä. Työkyvyn tasapainomallin mukaan työkyky riippuu toimintakyvyn riittävydestä työn vaatimuksiin nähden. Tasapainomalli laajentaa työkyvyn käsitettä terveydentilan sijaan yksilön toimintakykyyn ja työn vaatimustasoon. Integroidun käsitetyypin mukaan työkyky on työtoiminnan muodostaman systeemin ominaisuus, jossa yksilön ominaisuuksien ja työn vaatimustason sijaan tarkastellaan paikallisen systeemin kykyjä ja edellytyksiä vastata asetettuihin haasteisiin. (Mäkitalo 2010, 162.)

Eräs elinolosuhteiden kohentamisen edellytys on hyvä työ- ja toimintakyky, joka ulottuu ammatilliseen osaamiseen asti. Aktiivinen sosiaalipolitiikka tähtää työ- ja toimintakyvyn edistämiseen ja ylläpitoon. Sosiaalipolitiikan perinteinen keino tässä on ollut terveydenhuolto. Elämän laatu on noussut yhä tärkeämmäksi tavoitteeksi. Tämä ohjaa huomion sairauksien ja tapaturmien ehkäisyyn sekä terveyden edistämiseen. Ilmiö on kansainvälinen, mistä esimerkkinä tupakoinnin rajoittaminen. Hukattuja mahdollisuuksia kuvaa se, että käytössä olisi ainakin kymmenen prosenttia lisää työvoimaa, mikäli koko väestön elinikä ja työkyky vastaisi korkeakoulututkinnon suorittaneita. (Lehto 2008, 74.)

Kuvio 1. Juhani Ilmarisen Työkyvyn talomalli (Mitä työkyky on 21.9.2010).

Juhani Ilmarinen on puolestaan kehittänyt talomallin, jossa hän kuvaa työkykyä talon muodossa. Työkykytalossa on neljä kerrosta, joista piirroksessa kolme alimmaista kuvaa ihmisen henkilökohtaisia voimavaroja, kun taas neljäs kerros itse työtä ja työoloja. Terveys ja toimintakyky ovat piirroksessa talon perusta. Fyysinen, psyykkinen ja sosiaalinen toimintakyky ja terveys muodostavat yhdessä työkyvyn perustan. Ammatillinen osaaminen on toisessa kerroksessa ja sen perustana ovat peruskoulutus sekä ammatilliset tiedot ja taidot. Tietojen ja taitojen jatkuva päivittäminen on korostunut viime vuosina hyvin paljon ja elinikäinen oppiminen on tärkeää. Tämän kerroksen merkitys on viime vuosina korostunut valtavasti, sillä uusia työkykyvaatimuksia ja osaamisen alueita syntyy jatkuvasti kaikilla toimialoilla. (Mitä työkyky on [viitattu 21.9.2010].)

Kolmannessa kerroksessa ovat arvot, asenteet ja motivaatio. Tässä kerroksessa kohtaavat työelämän ja muun elämän yhteensovittaminen. Omat asenteet työntekoon vaikuttavat myös merkittävästi työkykyyn, koska jos työ koetaan mielekkäänä ja sopivan haasteellisenä, se vahvistaa työkykyä. Jos tuntuu, että työ on pakolli-

nen osa elämää eikä vastaa omia odotuksia, se voi puolestaan heikentää työkykyä. Iän karttuessa työ- ja eläkeasenteet muuttuvat ja voivat johtaa työelämästä luopumiseen tai jopa ennenaikaiseen syrjäytymiseen. Neljäs kerros koostuu itse työstä ja tämä kerros kuvaa työpaikkaa konkreettisesti, koska työ ja työolot, työyhteisö ja organisaatio kuuluvat tähän kerrokseen. Myös esimiestyö ja johtaminen ovat tärkeä osa juuri tämän kerroksen toimintaa. (Mitä työkyky on [viitattu 21.9.2010].)

Ilmarinen tuo esille talomallilla selkeästi sen, kuinka talon kerrokset tukevat toisiaan. Työkyvyssä on kysymys ihmisen voimavarojen ja työn välisestä yhteensopivuudesta ja tasapainosta. Huomioitavaa on, että työkykytalo toimii ja pysyy pystyssä ainoastaan, kun kaikki kerrokset tukevat toisiaan. Iän myötä tapahtuu kuitenkin suuria muutoksia alemmissa, yksilön voimavaroja kuvaavissa kerroksissa. Neljäs kerros eli työ muuttuu nopeasti eikä aina ota riittävästi huomioon ihmisen edellytyksiä vastata tuleviin muutoksiin. Usein saattaa käydä niin, että liian raskaaksi kasvanut neljäs kerros painaa alakerroksia huonoin seurauksin. (Mitä työkyky on [viitattu 21.9.2010].)

Työkykytalon kaikkia kerroksia tulee kehittää jatkuvasti työelämän aikana. Tavoitteena on kerrosten yhteensopivuuden turvaaminen ihmisen ja työn muuttuessa. Henkilö on kuitenkin itse päävastuussa omista voimavaroistaan. Työkykytaloa ympäröi lisäksi perheen, sukulaisten ja ystävien verkostot. Yhteiskunnan rakenteet ja säännöt vaikuttavat myös yksilön työkykyyn. Työkykyä ylläpitävällä toiminnalla voidaan myös tukea henkilön voimavarojen kehittämistä. Vastuu yksilön työkyvystä jakaantuu yleisesti ottaen yksilön, yrityksen sekä yhteiskunnan kesken. (Mitä työkyky on [viitattu 21.9.2010].)

5 KUNTOUTTAVA TYÖTOIMINTA

Kuntouttava työtoiminta on sosiaalihuoltolain mukainen sosiaalipalvelu. Sosiaali- huollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain mukaan sosiaali- huollon ja sosiaalipalvelujen järjestämisen tulee perustua viranomaisen tekemään päätök- seen. Edellä mainitun asiakaslain mukaan sosiaali- huoltoon toteutettaessa on laadit- tava palvelu-, hoito-, kuntoutus- tai muu vastaava suunnitelma, jollei kyseessä ole tilapäinen neuvonta ja ohjaus tai jollei suunnitelman laatiminen muutoin ole ilmei- sen tarpeetonta. (Lindqvist, Oksala, & Pihlman 2001, 46.) Kuntouttava työtoiminta on tarkoitettu pitkään työttömänä olleille. Kuntouttavan työtoiminnan järjestäminen perustuu aktivointisuunnitelmaan, jonka työvoimatoimiston ja kunnan sosiaali- huollon viranomaiset laativat yhteistyössä asiakkaan kanssa. (Kuntouttava työtoimin- ta, [viitattu 19.8.2010].)

5.1 Aktiivinen työvoima- ja sosiaalipolitiikka

Aktiivinen sosiaalipolitiikka on maamme virallisten sosiaalipoliittisten linjausten suuntaista. Sosiaali- ja terveysministeriön valitsema pitkän tähtäimen päästrategi- at ovat sosiaali- ja terveyspolitiikan kehittämisessä kohti vuotta 2015 seuraavat; 1. edistää terveyttä ja toimintakykyä, 2. lisätä työelämään vetovoimaa, 3. vähentää köyhyyttä ja syrjäytymistä, 4. varmistaa toimivat palvelut ja kohtuullinen toimeentu- loturva. Asetelma on kuitenkin haasteellinen, sillä työhallinto ja talouselämä tavoit- teineen tulevat lähelle sosiaali- huoltoon sekä sosiaalityötä. (Karjalainen, Pasuri, Saikku & Seppälä 2008, 14.)

Suomessa tapahtui käänne suhtautumisessa työttömiin 1990-luvulla. Työttömien oikeuksia korostava vaihe jäi suomalaisessa sosiaalipolitiikassa varsin lyhyeksi, ainoastaan muutamaksi vuodeksi 1980-luvulla. Tällöin painotettiin työttömänä ole- van henkilön oikeuksia toimeentuloon, ammattisuojaan, työssäkäyntialueeseen

sekä työhön. Vuonna 1987 lain mukainen velvoitetyöllistäminen tarkoitti kunnan velvollisuutta tarjota työtä nuorille ja pitkäaikaistyöttömille sekä auttaa ansiosidonnaisen työttömyysturvan vireillä pysymiseen. Silloinen hyvä taloussuhdanne ja velvoitetyöllistäminen poistivat pitkäaikaistyöttömyyden. (Julkunen 2006, 207.)

Tämä ideologia vaihtui 1990-luvun laman jälkeen ja velvoitetyöllistäminen nähtiin mahdottomana silloisen laman oloissa. Tilapäinen työttömyys oli vaihtunut pitkäaikaiseksi ja pysyväksi ajautumiseksi työmarkkinoiden reunalle. Yhteisen EU-ajattelun perusteella ongelman määrittelyksi tuli työttömyyden sijasta syrjäytyminen sekä toimeentulon turvaamisen sijasta aktivointi tai inkluusio eli osallistaminen. Laman seurauksena yhä tiukkenevassa sosiaalisessa ilmapiirissä vastikkeetoman rahan jakamista arvosteltiin lisäksi julkisuudessa. Solidaarisuus työttömiä ja köyhiä kohtaan väheni ja erilaisista syistä johtuen työn ulkopuolella olevia, kuten alkoholitit, mielenterveysongelmaiset ja työnantajille kelpaamattomat, alettiin yhä useammin pitää henkilöinä, jotka käyttävät yhteiskunnan tukia hyväkseen tai jopa vieroksuvat työtä. (Julkunen 2006, 207, 208.)

Suomessa työetiikka on vahva arvo ja se oikeuttaa moniin sosiaalipolitiikan linjauksiin. Ensimmäisenä vastikkeiden pariin hyväksyttiin nuoret ja sen jälkeen kohdetta on laajennettu asteittain. Selvemmin uuden asenteen argumentoi suomalaisen sosiaalipolitiikan työryhmä vuonna 1999. Aktiivinen työvoimapolitiikka sai rinnalleen aktiivisen sosiaalipolitiikan. (Julkunen 2006, 208.) Aktiivisen työvoima- ja sosiaalipolitiikan toimenpiteillä onkin tarkoitus parantaa pitkään työttömänä olleen henkilön työllistymismahdollisuuksia. Tavoitteen saavuttamiseksi on koko maahan luotu yhtenäiset puitteet pitkäaikaistyöttömien työllistymismahdollisuuksien parantamiseksi velvoittamalla työvoimaviranomainen ja kunta laatimaan aktivointisuunnitelma yhdessä pitkään työttömänä olleen henkilön kanssa. (Lindqvist ym. 2001, 13.)

5.2 Kuntouttava työtoiminnan tavoite

Kuntouttavan työtoiminnan tavoite on avata pitkään työttöminä olleille väylä suoraan työhön tai ensin työvoimahallinnon ensisijaisiin työllistymistä edistäviin toimenpiteisiin ja sen jälkeen työhön. Toinen kuntouttavan työtoiminnan tavoite on parantaa toimintaan osallistuvan asiakkaan elämänhallintakykyä, auttaa toimintakyvyn palauttamisessa ja ylläpitää jäljellä olevaa toimintakykyä. (Lindqvist ym. 2001, 13.) Lisäksi lain sisältämien toimenpiteiden tavoitteena on edistää työllistymistä ja toisaalta aktivoida, mutta myös kuntouttaa jo pitkään työttömänä olleita henkilöitä. Työllistymistavoitteiden lisäksi pyritään lisäämään pitkään työttömänä olleiden työmarkkinaresursseja ja sitä kautta saada henkilö kiinnittymään työmarkkinoille. (Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 23.)

Ala-Kauhaluoma ym. (2004, 23.) tuo myös esille, että lakiuudistuksen painopiste kohdistuu sellaisiin työttömänä oleviin henkilöihin, joiden toimeentulo perustuu työmarkkinatukeen ja työttömyyden perusteella saatavaan toimeentulotukeen. Lakiuudistuksella pyritään aikaistamaan viranomaisten puuttumista työttömyysprosessiin yksilötasolla, lisätään kuntien vastuuta työttömien aktivoinnissa sekä lisätään yhteistyötä työvoimahallinnon ja kuntien välillä tavoitteena vaikeasti työllistyvien henkilöiden aktivointi. Tavoitteena nähdään lisäksi rahoituksellinen ja toiminnallisesti yhtenäinen aktivointimalli, jolla pyritään vakiinnuttamaan projektien ja paikallisten aloitteiden pohjalta syntynyt vaikeasti työllistettävien aktivointi koko maassa.

5.3 Laki kuntouttavasta työtoiminnasta

Laki kuntouttavasta työtoiminnasta (L 2.3.2001/189) on tullut voimaan 1.9.2001. Laissa säädetään toimenpiteistä, joilla parannetaan pitkään jatkuneen työttömyyden perusteella työmarkkinatukea tai toimeentulotukea saavan henkilön edellytyksiä työllistyä avoimilla työmarkkinoilla sekä edistetään hänen mahdollisuuksiaan osallistua koulutukseen ja muuhun työhallinnon tarjoamaan työllistymistä edistävään toimenpiteeseen. Laissa säädetään toimenpiteisiin osallistuvan henkilön oi-

keudet ja velvollisuudet. Aktivointisuunnitelman laatimisesta ja kuntouttavan työtoiminnan järjestämisestä säädetyn lain lisäksi sovelletaan lakia sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (L 22.9.2000/812), sosiaalihuoltolakia (L 17.9.1982/710) sekä työvoimapalvelulaista ja kuntoutuksen asiakaspalveluyhteistyöstä annettua lakia (L 13.6.2003/604). (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta, [viitattu 19.8.2010].)

5.4 Asiakas

Kuntouttavan työtoiminnan asiakkaaksi määritellään työtön henkilö, joka saa työttömyyden perusteella toimeentulotukea tai työmarkkinatukea. Molempia tukia saava määritellään ensisijaisen etuuden perusteella työmarkkinatuen saajaksi. Toimeentulotuen saajalla tarkoitetaan asiakasta, joka ei saa työttömyyden perusteella mitään ensisijaista etuutta, toimeentulo perustuu pääasiassa työttömyyden johdosta maksettavaan toimeentulotukeen. Lakia sovelletaan alle 25-vuotiaisiin asiakkaisiin lyhyemmän työttömyysjakson jälkeen kuin yli 25 vuotiaisiin. Työmarkkinatuen oikeudet, alle 25-vuotiaat ovat tämän lain piirissä noin 8,5 - 12 kuukauden työttömyysjakson jälkeen, 25 vuotta täyttäneet tulevat soveltamisen piiriin noin 2 - 2,5 vuoden työttömyysjakson jälkeen. (Lindqvist ym. 2001, 13 - 14.)

5.5 Velvoittavuus

Kuntouttavaan työtoimintaan osallistumisen velvoittavuus perustuu asiakkaan ikään. Alle 25-vuotiaalla työttömällä työnhakijalla ei ole oikeutta, ilman hyväksyttävää syytä, kieltäytyä kuntouttavasta työtoiminnasta. Kieltäytymisestä seuraa toimeentuloturvaseuraamuksia. Kuntouttavan työtoiminnan tarkoitus on katkaista nuorten työttömyys ja syrjäytyminen mahdollisimman aikaisessa vaiheessa. (Lindqvist ym. 2001, 14.)

1.1.2010 alkaen kuntouttavan työtoiminnan velvoittavuuden osalta noudatetaan uutta asetusta. Kuntouttavan työtoiminnan velvoittavuutta koskeva alle 25 vuoden

ikäraja poistui. Myös 25 vuotta täyttäneet, jotka kieltäytyvät kuntouttavasta työtoiminnasta tai keskeyttävät sen, menettävät oikeuden työmarkkinatukeen 60 päivän ajalta kieltäytymisestä tai keskeyttämisestä lukien tai heidän toimeentulotuen perusosaansa voidaan alentaa enintään 20 prosentilla. Näin kieltäytymisen tai keskeyttämisen seuraukset ovat samanlaiset sekä 25 vuotta täyttäneille että alle 25-vuotiaille. (Kuntouttava työtoiminta, [viitattu 19.8.2010].)

Viranomaiset ovat myös velvollisia kutsumaan työttömänä olevan henkilön aktiivointisuunnitelman laadintaan tietyn työmarkkinatuen ja toimeentulotuen saamisajan jälkeen. Huomioitavaa on, että työttömät ovat velvollisia osallistumaan aktiivointisuunnitelman laadintaan, ellei heillä ole lain puitteissa esille tulevaa hyväksyttyä syytä kieltäytymiselle. Neuvottelun tuloksena pyritään saamaan aikaiseksi osapuolten välinen, allekirjoitettu suunnitelma, jonka toteutuminen tulee tarkistaa määräajoin. (Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 23.)

5.6 Aktivointisuunnitelma

Kunta ja työvoimatoimisto on laissa velvoitettu laatimaan aktivointisuunnitelma työttömälle henkilölle, joka saa toimeentulotukea tai työmarkkinatukea. Aktivointisuunnitelma laaditaan yhdessä asiakkaan kanssa, tämä käynnistyy viranomaisen aloitteesta. Mikäli kysymyksessä on työmarkkinatukea saava asiakas, on työvoimatoimisto velvollinen käynnistämään suunnitelman tekemisen, kun taas työttömyyden perusteella pääasiallisena toimeentulonaan toimeentulotukea saavan asiakkaan kohdalla kunta on velvollinen käynnistämään suunnitteluun liittyvät toimenpiteet. (Lindqvist ym. 2001, 17.)

Aktivointisuunnitelman laatimisen päävastuu on yleensä kunnan sosiaalitoimella. Suunnitelmaa laadittaessa on ensisijaisesti selvitettävä mahdollisuus tarjota työtä tai työllistymistä edistäviä toimenpiteitä asiakkaalle. Mikäli työvoimatoimisto kuitenkin arvioi, että viimeistään kolmen kuukauden kuluessa asiakkaalle ei voida tarjota edellä mainittuja palveluita, on aktivointisuunnitelmaan sisällytettävä kuntouttavaa työtoimintaa. (Lindqvist ym. 2001, 18.)

Aktivointisuunnitelmassa tulee arvioida aikaisempien toimenpiteiden ja suunnitelmien toteutumista, selvittää nykyinen tilanne sekä sopia toimista, joilla henkilön työllistämismahdollisuuksia voidaan parantaa. Ensisijaisesti tulee tarkistaa mahdollisuudet tarjota työtä tai työllistämistä edesauttavia toimenpiteitä. Jos työttömälle henkilölle ei voida tarjota työ- ja elinkeinotoimiston arvion mukaan työtä tai ensisijaisia työvoimapolittisia toimenpiteitä kolmen kuukauden aikana, tulee aktivointisuunnitelmaan sisältyä kuntouttavaa työtoimintaa. Aktivointisuunnitelman tarkoitus on tehdä mahdolliseksi asteittain etenevä polku kohti työelämää. (Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 23.)

Aktivointisuunnitelman laadintaan osallistuminen on velvoittavaa kaikille, jotka täyttävät aktivointiehdon. Työttömän henkilön kieltäytyminen osallistumasta aktivointisuunnitelman laadintaan on sanktioitu työmarkkinatuessa sekä toimeentulotuessa. Seuraamukset ovat samat kuin koulutuksesta tai työstä kieltäytymiseen liittyvät seuraamukset. Käytännössä tämä tarkoittaa, että jos työtön kieltäytyy ilman perusteltua syytä osallistumasta aktivointisuunnitelman laadintaan, hänen työmarkkinatukensa voidaan lakkauttaa määräajaksi. Toistuvasta kieltäytymisestä voi seuraamus olla kolmen kuukauden työssäoloehto työmarkkinatuen saamiseksi tai 40 prosentin alennus toimeentulotukeen. (Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 24, 25.)

5.7 Kuntouttavan työtoiminnan järjestäminen

Kuntouttavan työtoiminnan voi järjestää kunta itse. Se voi myös tehdä kirjallisen sopimuksen työtoiminnan järjestämisestä toisen kunnan tai kuntayhtymän taikka rekisteröidyn yhdistyksen, rekisteröidyn säätiön, valtion viraston tai rekisteröidyn uskonnollisen yhdyskunnan kanssa. Kunta antaa tiedon työvoimatoimistolle kuntouttavan työtoiminnan järjestämisestä tekemästään sopimuksesta. Jos kunta ostaa kuntouttavan työtoiminnan järjestämisen ulkopuolelta, sovelletaan samoja säädöksiä kuin nykyisinkin kunnan ostaessa sosiaali- ja terveystalvueluita. Riippumatta kuntouttavan työtoiminnan järjestämistavasta kunta vastaa siitä, että toiminta järjestetään lain mukaisesti ja aktivointisuunnitelmassa määritellyllä tavalla. (Lindqvist ym. 2001, 46.)

6 ETELÄ-POHJANMAAN TYÖLLISYYSALUE

Tutkimuksemme kuntouttavan työtoiminnan vaikuttavuudesta asiakkaiden näkökulmasta on tehty Seinäjoen kaupungin alueen asiakkaista, jotka ovat tai ovat olleet kuntouttavassa työtoiminnassa. Merkittävää oli tutkia juuri oman asuinkaupunkimme kuntouttavan työtoiminnan vaikuttavuutta, koska työttömyyden kasvu oli voimakkainta Seinäjoen seutukunnassa vuonna 2009. (Työllisyyskatsaus [viitattu 6.9.2010]).

Seinäjoen seutu on voimakkaasti kasvava ja kehittyvä alue veturinaan Seinäjoen kaupunki. Seutukunnan kilpailukykyisen talouden perustana on laaja ja kehittyvä yritys-elämä. Yritykset luovat talouskasvua ja rakentavat kestävästä kehityksen perustaa. Kilpailukykyinen talous luo työpaikkoja, asettaa haasteita koulutusjärjestelmälle ja luo edellytyksiä purkaa rakenteellista työttömyyttä. Tavoitteena on pidettävä täystyöllisyyttä. (Työllisyyskatsaus [viitattu 6.9.2010].)

Seinäjoen seudun väkiluku on melkein 85 000, josta maakuntakeskuksen Seinäjoen osuus on noin 36 500. Ikärakenteeltaan Seinäjoen seutukunta on suhteellisesti ottaen nuorta Etelä-Pohjanmaan muihin seutukuntiin verrattuna. Työikäisen väestön, 15- 64- vuotiaiden, osuus on lähes 66 prosenttia, yli 64-vuotiaita väestöstä on 16 prosenttia. Seinäjoen seudun väestökehitys on ollut positiivinen. Voimakkaimmin kasvavia kuntia ovat pitkään olleet Nurmo ja Seinäjoki. (Työllisyyskatsaus [viitattu 6.9.2010].)

6.1 Kuntien ja seutukuntien työllisyystilanne

Työttömien työnhakijoiden määrät kohosivat joulukuun aikana vuonna 2009 kaikissa seutukunnissa Etelä-Pohjanmaalla. Myös vuoden takaiseen tilanteeseen verrattuna työttömyys oli edelleen selvässä kasvussa. Suhteellisesti tarkasteltuna työttömyyden kasvu oli voimakkainta Seinäjoen seutukunnassa, missä se oli 37,2 prosenttia. (Työllisyyskatsaus [viitattu 6.9.2010].) Edellä mainituista syistä johtuen

olemme tehneet oman tutkimuksemme kuntouttavan työtoiminnan vaikuttavuudesta nimenomaan Seinäjoen alueelta.

Työttömien työnhakijoiden määrät kasvoivat viime vuodesta kaikissa kunnissa ja ainoastaan Karijoki välttyi työttömyyden lisääntymiseltä. Kasvu oli suhteellisesti suurinta Kauhavalla, missä se oli 69,2 prosenttia. Teuvalla kasvu oli 53,2 prosenttia ja Kurikassa vastaavasti 43,9 prosenttia. Maakunnan alimmat työttömien työnhakijoiden osuudet olivat Isojoella 7,6 prosenttia, Kuortaneella 7,7 prosenttia ja Karijoella 9,0 prosenttia. (Työllisyyskatsaus [viitattu 6.9.2010].)

6.2 Työttömyyden rakenne

Naispuolisten työttömien työnhakijoiden lukumäärä oli joulukuun lopussa vuonna 2009 Etelä-Pohjanmaalla 4 095 henkilöä. Määrä kasvoi edellisvuoteen verrattuna 633 henkilöllä eli 18,3 prosentilla. Naisten osuus työttömistä työnhakijoista oli kuitenkin edelleen tavanomaista pienempi verrattuna miesten osuuteen. Työttöminä työnhakijoina olevien miesten määrä oli 6 227 henkilöä, määrä lisääntyi vuoden aikana 1 788 hengellä eli 40,3 prosentilla. Miesten työttömyyden voimakasta kasvua selittää lomautusten ja irtisanomisten kohdentuminen miesvaltaisille toimialoille, kuten metalliteollisuus. (Työllisyyskatsaus[viitattu 6.9.2010].)

Alle 25-vuotiaita työttömiä työnhakijoita oli joulukuun lopussa vuonna 2009 1 440 henkeä. Nuorisotyöttömyys on kasvanut edellisvuoden vastaavasta ajankohdasta jopa 440 hengellä eli 44,0 prosentilla. Yli 50-vuotiaiden työttömien työnhakijoiden määrä puolestaan lisääntyi 365 henkilöllä, mikä merkitsee 2 647 henkilöä eli 16,0 prosenttia enemmän kuin vuonna 2008. Yli vuoden yhtäjaksoisesti työttöminä olleita oli joulukuun lopussa 1 304 henkilöä, mikä tarkoittaa 42,4 prosentin kasvua edellisvuodesta. (Työllisyyskatsaus[viitattu 6.9.2010].)

6.3 Toimenpiteet

Koulutus- ja työllistämistukitoimenpiteiden piirissä oli joulukuun lopussa vuonna 2009 yhteensä 2 093 henkilöä eli 2,3 prosenttia koko alueen laskennallisesta työvoimasta. Työllistämistukitoimenpiteiden perusteella sijoitettuja oli 810 henkilöä. Työvoimakoulutuksessa oli opiskelemassa 767 oppilasta. Työmarkkinatuetussa harjoittelussa oli 287 henkilöä ja vuorottelupaikkaan työllistettynä 229 henkilöä. Toimenpiteillä sijoitettujen kokonaismäärä laski 5,7 prosenttia vuotta aikaisemmasta. Alkaneita työttömyysjaksoja oli joulukuun aikana 2 129 kappaletta ja vastaavasti työttömyysjakso päättyi 1 307 henkilön kohdalla. Toteutuneita työpaikkoja oli 446 kappaletta, joista 48,4 prosenttia täytettiin TE-toimiston asiakkailta. (Työllisyyskatsaus[viitattu 6.9.2010].)

7 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA SEN TOTEUTUS

Tutkimustyömme tarkoitus oli selvittää, minkälaisia vaikutuksia kuntouttavalla työtoiminnalla oli asiakkaan työllistymiseen, toimintakykyyn ja työkykyyn eli tarkoitus oli tutkia kuntouttavan työtoiminnan vaikuttavuutta.

7.1 Tutkimusongelmat

Tutkimuksessa pyrittiin saamaan vastaus kuntouttavan työtoiminnan vaikuttavuuteen asiakkaan näkökulmasta.

Tutkimuksessa keskeisiksi ongelmiksi muodostuivat:

1. Millainen merkitys kuntouttavaan työtoimintaan osallistumisella on asiakkaan työllistymiseen
2. Millainen vaikutus kuntouttavalla työtoiminnalla on asiakkaan toimintakykyyn
3. Millainen vaikutus kuntouttavalla työtoiminnalla on asiakkaan työkykyyn

7.2 Kuntouttavan työtoiminnan vaikuttavuus

Tutkimuksessamme vaikuttavuudella tarkoitamme asiakkaan kokemuksia siitä, millaisia vaikutuksia kuntouttavalla työtoiminnalla on ollut työllistymiseen kuntoutusjakson jälkeen sekä millainen vaikutus sillä on ollut asiakkaan työ- ja toimintakykyyn. Tutkimustyömme kolme keskeistä ongelmaa ovat; millainen merkitys kuntouttavaan työtoimintaan osallistumisella on asiakkaan työllistymiseen, työkykyyn ja toimintakykyyn. Paasio (2003, 5) tuo esille sen, että vaikuttavuuden arvioinnissa tulee ottaa huomioon seuraavat seikat; mikä on kohteena olevan ongelman luonne, mikä on toiminnan logiikka ja mihin sillä pyritään, kuinka toiminta oli toteutettu sekä kuinka toiminta on vaikuttanut kokonaisuutena asiakkaan elämään. Omassa tutkimuksessamme huomioimme edellä mainitut kysymykset teemahaastattelurungon avulla.

Arviointitieteissä painotetaan sitä, että näihin edellä mainittuihin kysymyksiin tulee saada vastaus, koska muuten interventiolla ei ole arvoa. Voidaan todeta intervention arvon määräytyvän lopuksi sen vaikuttavuuden kautta. Sosiaalialalla on pitkään vaikuttanut käsitys, että toiminta voi olla kyllä arvokasta, vaikka ei sen vaikuttavuutta pystytä osoittamaan. Interventio voi olla kuitenkin vain silloin vaikuttavaa ja myös sen vaikuttavuus voi parantua, kun tiedetään sen todellinen vaikuttavuus. (Paasio 2003, 7, 8.)

Ongelmaa määriteltäessä tulee ensiksi huomioida se, että perehdytään asiaa käsittelevään aineistoon. Toiseksi tulee saada ongelman kanssa tekemisissä olleiden henkilöiden kokemukset kerättyä huolellisesti ja kolmanneksi tulee tutkimuksessa ottaa huomioon myös ongelmallisessa elämäntilanteessa olevien henkilöiden läheisten elämäkokemukset. (Paasio 2003, 10.) Omassa tutkimuksessamme pidimme tärkeänä selvittää kuntouttavan työtoiminnan vaikutusta työkykyyn, toimintakykyyn sekä työllistymiseen.

Vaikuttavuuden arviointi on merkityksellinen omassa opinnäytetyössämme, sillä se antaa konkreettista tietoa määrittelemiemme kolmeen tutkimusongelmaan. Omassa tutkimuksessamme vaikuttavuudella tarkoitamme haastateltujen asiakkaiden kokemuksia siitä, kuinka kuntouttavan työtoiminnan jakso on vaikuttanut heidän

työllistymiseensä. Lisäksi tutkimuksessamme vaikuttavuuden arvioinnilla tarkoitamme kuntouttavan työtoiminnan vaikuttavuutta asiakkaiden työkykyyn ja toimintakykyyn. Aineistona tutkimuksessamme käytimme asiakkailta saamiamme haastatteluja kuntouttavan työtoiminnan vaikutuksesta työkykyyn, toimintakykyyn sekä työllistymiseen. Lisäksi asiakkaiden jakama vapaa sana kuntouttavasta työtoiminnasta antoi merkityksellistä lisätietoa tutkimukseemme. Tutkimuksesta saadun tiedon perusteella toimintaa voidaan mahdollisuuksien mukaan kehittää ja muuttaa niin, että se palvelee asiakkaita parhaalla mahdollisella tavalla. Tämä on myös opinnäytetyön tilaajan, Valtaväylä-hankkeen toive opinnäytetyömme suhteen.

Kuntouttavan työtoiminnan lakiin kohdistuva mielenkiinto perustuu juuri tuloksiin, joita on saatu uudelleenlaisen työtteen kautta. Julkisuudessa suuri mielenkiinto on kohdistunut nimenomaan saavutettuihin lain työllistymisvaikutuksiin. Lakia ei pitäisi arvioida kuitenkaan ainoastaan sen perusteella, kuinka aktivointiin osallistuneet henkilöt ovat saaneet työpaikkoja. Laki on puhtaasti sosiaalipolitiikkaa, millä pyritään vaikuttamaan syrjäytymisen ehkäisemiseen. (Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 135.)

Tuloksellisuuden arvioinnissa tulee esille kaksi näkökulmaa, joita ovat sijoittumiskriteeri ja auttamiskriteeri. Sijoittumiskriteerillä viitataan lain määrällisiin tutkimustuloksiin. Näitä ovat esimerkiksi asiakkaiden työllistymistä ja muuta palvelun jälkeistä sijoittumista osoittavat luvut. Voidaankin todeta kysymyksen olevan siitä, että palvelun vaikuttavuutta arvioidaan sillä, kuinka suuri osuus työttömistä henkilöistä on pystynyt aktivointihaastattelun läpikäytyään pääsemään irti työttömyydestä. Auttamiskriteerin lopputulosta arvioidaan esimerkiksi asetettujen tavoitteiden lisäksi mahdollisina muina henkilön hyvinvointia tukevana palveluina. Kokonaisarvioinnin kannalta on tärkeää, että tuloksellisuuden rinnalle otetaan mukaan vaikuttavuuden analyysi. Vaikuttavuuden analyysin tärkein lisäarvo on, että se juuri kertoo, mitä olisi voitu saada aikaan, jos ei arvioitavana olevaa palvelua olisi ollut lainkaan järjestetty. (Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 135.)

Vaikuttavuuden arvioinnissa on hyvä tietää henkilöstä muitakin asioita kuin ainoastaan toiminnan kautta saadut tulokset. Näitä ovat esimerkiksi konteksti eli asiakkaan laajempi kokonaistilanne sekä muutosmekanismi, jonka ajatellaan aikaansaavan varsinaisen muutoksen hänen elämässään. Usein muutosmekanismi ja

itse muutos eivät ole kuin yhteisesti valittavan tavoitteen ero eli voidaan kysyä; onko pitkään työttömänä olleen asiakkaan itsearvostuksen lisääntyminen tavoite vai muutosvoima hänen työllistymiselleen. Vaikuttavuuden kannalta tulee huomioida, että näistä tuotetaan tietoa tunnistaen tilanne, missä muutos on todella tapahtunut. (Paasio 2003, 58.)

Sosiaalityössä on panostettu paljon erilaisten suunnitelmien tekemiseen, mutta itse suunnitelmien vaikuttavuudesta ei ole tietoa. Aktivointisuunnitelmien toteutumisesta on hyvin paljon tietoa, mutta ainoastaan työvoimahallinnon tietojärjestelmän kautta, jolloin tiedetään vain se, kuinka moni on päässyt töihin tai on jonkin tukitoimen piirissä. Vaikuttavuuden kannalta näistä tiedoista ei ole kuitenkaan juuri hyötyä, koska tiedämme vain, että aktivointisuunnitelmien tekemisellä ei ole vaikuttavuutta suhteessa avoimille työmarkkinoille työllistymiseen, sillä vain muutama prosentti on työllistynyt avoimille työmarkkinoille. Jos tiedot olisivat systemaattisia, tapauskohtaisina aikasarjoina ja lisäksi olisi käytettävissä asiakkaiden perustiedot heidän elämäntilanteestaan, voitaisiin ehkä todeta, keiden asiakkaiden osalta aktivointisuunnitelma on ollut vaikuttava ja minkälaisessa tilanteessa. Tämän tiedon esiintuominen olisi vain pieni työpanos, jos verrataan sitä siihen, kuinka paljon uhraataan aikaa yksittäisten aktivointisuunnitelmien tekemiseen. (Paasio 2003, 57.)

Voidaan väittää, että vaikuttavuus tai sen puute määrittää viime kädessä intervention tai palvelun arvon. Vaikuttavuus on sosiaalialan palvelujen ja interventioiden yhteiskunnallisen ja eettisen oikeutuksen perusta. Palvelujen tuottaminen ei voi olla päämäärä, ellei ole näyttöä tavoitelluista tai niiden suuntaisista muutoksista. Kuntoutustoiminnan perimmäisenä tavoitteena voidaan pitää muutosta kuntoutujan ja hänen ympäristönsä välisessä suhteessa. Esimerkkeinä voidaan mainita työssä jaksaminen, osallistuminen yhteisön toimintaan, selviytyminen arkielämässä, työllistyminen tai elämänhallinta. Todetaksemme kuntoutusintervention vaikuttavuuden meidän on pystyttävä toteamaan tavoitteen mukainen muutos ja osoittamaan, että muutos on kuntoutusintervention aiheuttama. (Järvikoski 2008, 53.) Omassa tutkimuksessamme pyrimme saamaan vastauksia kuntouttavan työtoiminnan vaikuttavuuteen eli miten se vaikutti ja mitkä asiat vaikuttivat asiakkaan työkykyyn, toimintakykyyn sekä työllistymiseen. Haastatteluilla pyrimme saamaan tietoa asiakkaan tilanteesta ennen ja jälkeen kuntouttavan työtoiminnan. Vaikutta-

vuotta pystyimme arvioimaan vasta haastattelujen jälkeen, koska silloin meillä oli tietoa asiakkaan tilanteesta ennen ja jälkeen kuntouttavan työtoiminnan.

7.3 Tutkimusmenetelmä

Tarkoituksenamme oli tehdä tutkimus haastattelemalla kuntouttavan työtoiminnan asiakkaita Seinäjoella. Asiakkaat haastatteluun tulivat Valtaväylä-hankkeen ja Työvoiman palvelukeskuksen kautta. Tutkimusmenetelmäksi valitsimme laadullisen eli kvalitatiivisen tutkimusmenetelmän saadaksemme haastatella asiakkaita kasvotusten, jolloin saimme asiakkaiden kokemuksista kuntouttavasta työtoiminnasta mahdollisimman kokonaisvaltaisen kuvan. Kvalitatiivisella tutkimuksella pyritään kuvaamaan todellista elämää. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara. 2007, 157).

Tutkimusmenetelmänä käytimme teemahaastattelua, koska se vastaa kvalitatiivisen tutkimuksen lähtökohtia. Teemahaastattelu on lomaketutkimuksen ja avoimen haastattelun välimuoto. Teemahaastattelussa aihepiirit eli teemat ovat aina tiedossa, mutta kysymysten järjestyksellä ei ole aina merkitystä. Teemahaastattelua ei kuitenkaan käytetä ainoastaan tehtäessä kvalitatiivista tutkimusta, vaan se on yhtä käyttökelpoinen myös kvantitatiivisen tutkimuksen yhteydessä. (Hirsjärvi, ym. 2007, 203.)

Haastattelu on monilla tieteenaloilla keskeinen tapa kerätä tietoa tutkittavasta asiasta. Haastattelu tutkimusmenetelmänä alkoi saada jalansijaa 1800-luvun lopulla. Haastattelun kehittyminen tiedonkeruun menetelmäksi edellytti, että ajatus empiirisestä tutkimuksesta oli muotoutunut. Haastattelujen ja kyselyiden käyttö edellyttää monia asioita yhteiskunnalta. 1950-luvulla todettiin, ettei haastattelu olisi mahdollista yhteiskunnassa, jossa pidettäisiin outona sitä, että tuntematon ihminen pyytää lupaa keskustella henkilökohtaisista asioista. (Alastalo 2005, 57.)

Tutkimushaastattelut yleensä nauhoitetaan. Aina nauhoitus ei kuitenkaan ole mahdollista. Monesti siitä on kuitenkin enemmän etua kuin haittaa. Nauhoitus mahdollistaa sen, että haastatteluun voi palata uudelleen ja se toimii muistiapuna. Haastattelutilanteessa haastattelija tarkkailee haastateltavaa, mutta myös myötävaikuttaa toisen toimintaan. Nauhoitus mahdollistaa haastatteluvuorovaikutuksen

myöhemmän tarkastelun ja analysoinnin. Uudelleen kuuntelu voi tuoda esiin uusia näkökulmia, joita haastattelutilanteessa ei pannut merkille. Nauhoitus mahdollistaa tarkemman raportoinnin ja myös tutkimuksen lukijat ja arvioijat voivat nähdä, minkälaisessa vuorovaikutuksessa tulokset ovat syntyneet. (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 14 - 15.) Oman tutkimuksemme toteutimme nauhoittamalla kaikki haastattelut. Tämän totesimme hyväksi menetelmäksi, sillä nauhoituksia uudelleen kuunneltuamme saimme syvempää tietoa haastateltavien kuntouttavaan työtoimintaan liittyvistä kokemuksista. Litteroimme haastattelut sanatarkasti, mikä helpotti aineiston analysointia.

Tutkimushaastattelu rakennetaan samoilla keinoilla ja samoihin kasvokkaista vuorovaikutusta koskeviin yhteisiin oletuksiin nojaten kuin keskustelut yleensäkin. Toisin kuin arkikeskustelu, tutkimushaastattelu perustuu tiettyyn tarkoitukseen ja osallistujaroleihin. Haastattelija on tietämätön osapuoli ja tieto on haastateltavalla, Aloite tulee haastattelijalta, joka myös ohjaa tai suuntaa keskustelua. Haastattelu voi muistuttaa spontaania keskustelua, mutta sillä on tietty päämäärä. Näkyvin ero arkikeskusteluun on kuitenkin osallistujien rooleissa: haastattelija on tiedon kerääjän ja haastateltava tiedon antajan roolissa. Haastattelun institutionaalisuutta korostaa nauhoitus ja se että haastattelija tekee muistiinpanoja. (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 22 - 23.) Omassa tutkimuksessamme haastattelutilanne pohjautui teemahaastattelurunkoon, joka puolestaan mahdollisti muistiinpanojen ja havaintojen tekemisen haastattelun aikana. Teemahaastattelurunkoa emme kuitenkaan seuranneet orjallisesti, vaan pyrimme luomaan avoimen keskusteluilmapiiirin, jossa keskustelu eteni luonnollisesti.

7.4 Aineisto ja analyysi

Saadun aineiston analyysi, tulkitseminen sekä siitä tehdyt johtopäätökset ovat tutkimuksen kannalta oleellisin asia, koska tähän on tähdätty koko tutkimusprosessin ajan. Analyysivaiheessa tutkijalle selviää, minkälaisia vastauksia hän saa tutkimuksen alussa asetettuihin ongelmiin. Toisaalta tutkijalle voi mahdollisesti käydä myös niin, että analyysivaiheessa vasta selviää, kuinka kysymykset olisi pitänyt asettaa. (Hirsjärvi ym. 2007, 216.)

Kertyneen tutkimusaineiston järjestämisessä ensimmäisenä vaiheena on tietojen tarkistaminen. Oleellista on tarkistaa kaksi seikkaa: sisältyykö aineistoon selviä virheitä tai puuttuuko tärkeitä tietoja. Toiseksi tutkijan tulee täydentää mahdollisia puuttuvia tietoja. Tämän jälkeen tulee järjestää aineisto tiedon tallennusta ja analyysia varten. Tutkimuksen tekijän tulee tiedostaa jo etukäteen, että laadullisen tutkimuksen aineiston järjestely on hyvin suuri työ. (Hirsjärvi ym. 2007, 217.) Aineisto, joka on tallennettu, on yleensä tarkoituksenmukaista kirjoittaa tekstimuotoon sanatarkasti. Tätä toimenpidettä kutsutaan litteroinniksi. Litterointi voidaan tehdä myös ainoastaan erilaisten teema-alueiden mukaan. Litteroiminen on yleisempi tapa käsitellä äänitetyt nauhat kuin se, että tutkija tekee päätelmät suoraan nauhoituksista. (Hirsjärvi, ym. 2007, 217.) Omassa työssämme litteroimme haastattelut mahdollisimman pian, koska näin pystyimme välittämään tekemämme havainnot tarkasti. Litteroimme tallennetun aineiston teema-alueiden mukaan. Kirjoitimme haastattelut tekstimuotoon, eli litteroimme tarkasti sanasta sanaan äänitetyn aineiston pohjalta.

Aineiston voi analysoida monella eri tavalla, mutta analyysitavat voidaan jakaa kahteen erilaiseen malliin: Lähestymistavassa, joka pyrkii selittämiseen, käytetään useasti tilastollista analyysia sekä päätelmien tekoa, kun taas ymmärtämiseen pyrkivässä lähestymistavassa käytetään usein laadullista analyysia ja päätelmien tekoa. Tutkijan tulee valita kuitenkin sellainen analyysitapa, joka tuo parhaimman vastauksen tutkimustehtävään tai ongelmaan. Aineistoa voidaan käsitellä lisäksi tilastollisten tekniikoiden avulla, mutta käytetyimmät tavat ovat teemoittelu, tyypittely, sisällön erittely, diskurssianalyysi sekä keskusteluanalyysi. (Hirsjärvi, ym. 2007, 219.)

Analyysivaihe voi olla myös mielenkiintoinen ja haastava, sillä laadullisen tutkimuksen aineistoa on paljon ja se on elämänläheistä. Kun tutkija analysoi haastatteluja, häneltä voi mennä monia viikkoja, jopa kuukausia etsiessään merkityksiä ja tulkitessaan oikein haastateltavien vastauksia. Aineisto voi olla hyvin suuri, jos tutkija on käyttänyt monia erilaisia menetelmiä, esimerkiksi haastattelua, havainnointia ja monesti myös videointia sekä erilaisten dokumenttien keräilyä. Todennäköistä on, ettei tutkija pysty hyödyntämään kaikkea hankkimaansa aineistoa eikä se ole aina myöskään tarpeellista. (Hirsjärvi, ym. 2007, 220.)

Analysointimme perustuu valitsemiimme neljään teemaan, jotka olivat asiakkaan taustatiedot, kuntouttavan työtoiminnan vaikutus työkykyyn, toimintakykyyn ja elämänhallinta taitoihin, kuntouttavan työtoiminnan vaikutus työllistymiseen sekä vapaa sana kuntouttavasta työtoiminnasta. Kävimme teemat läpi jokaisen haastateltavan asiakkaan kanssa. Tutkimusmenetelmänä teemahaastattelu soveltui tutkimukseemme hyvin, koska haastateltavat saivat kertoa kokemuksistaan omin sanoin. Lisäksi nauhoitimme kaikki haastattelut. Haastateltavat toivat esiin myös paljon asioita varsinaisten kysymysten ulkopuolelta ja tämä elävöitti tutkimusta entisestään. Eräänä teemana meillä olikin vapaa sana kuntouttavasta työtoiminnasta, mikä osoittautui varsin hyväksi ideaksi. Tällä toimenpiteellä saimme tutkimustamme varten kattavaa lisätietoa, jota voidaan käyttää kuntouttavan työtoiminnan kehittämiseen. Teema-alueisiin liittyvät alakysymykset toimivat myös erinomaisesti haastattelujen tukena. Kysymykset asetimme niin, että asiakas kertoi elämäntilanteestaan ennen osallistumistaan kuntouttavaan työtoimintaan sekä sen jälkeen. Saadaksemme laadukasta aineistoa tutkimustamme varten pyrimme kysymysten laadinnassa siihen, että kysymykset rohkaisisivat haastateltavaa kertomaan aiheesta mieluummin pidempään kuin ainoastaan yhdellä sanalla.

Muihin tutkimusmenetelmiin verrattuna teemahaastattelu oli mielestämme hyvä valinta. Tällä menetelmällä saimme kerättyä keskeiset teema-alueet, jotka vastasivat tutkimusongelmaan. Jos tutkimus olisi toteutettu määrällisin menetelmin, emme olisi saaneet niin kattavaa tutkimusmateriaalia kootuksi. Kaikki haastattelut suhtautuivat myös myönteisesti tutkimukseen ja olivat avoimia vastauksissaan. Monet heistä toivat esiin myös kiinnostuksensa tutkimuksen valmistumista ja hyödyntämistä kohtaan. Hämmästyimme, kuinka hyvin haastateltavat analysoivat lisäksi itse omia kokemuksiaan kuntouttavasta työtoiminnasta. Osa heistä toi esiin kehittämissuhteita toimintaan liittyen.

7.5 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Etiikan perusteita ajateltaessa tulee mieleen kysymyksiä oikeasta ja väärästä. Laadulliseen tutkimukseen, jossa käytetään teemahaastattelua, liittyy myös monia eettisiä kysymyksiä, jotka tutkijan tulee ottaa huomioon. Tiedon hankintaan ja sen julkistamiseen liittyvät säännöt ovat yleisesti hyväksytyjä, mutta tutkijan on kuitenkin

kin tiedettävä peruseriaatteet ja toimittava niiden mukaisesti. Eettisesti oikein suoritettu tutkimus edellyttää, että tutkimusta tehtäessä on noudatettu hyvää tieteellistä käytäntöä, jonka ohjeet on laatinut opetusministeriön asettama tutkimuseettinen neuvottelukunta. (Hirsjärvi, ym. 2007, 23.) Tutkimuksessamme yhteistyötahomme olivat sopineet haastateltavien kanssa heidän osallistumisestaan tutkimukseen, joka nauhoitetaan. Kerroimme aina haastateltavalle, että asiakkaan henkilötiedot eivät tule missään kohdassa esiin, että haastattelutietoja käytetään ainoastaan tutkimuksen tekemiseen ja että nauhoitukset tullaan hävittämään työn valmistuttua. Kerroimme myös, mistä valmis opinnäytetyö on saatavilla.

Lähtökohtana tutkimukselle tulee olla ihmisarvon kunnioittaminen, jolloin erityisesti tiedonhankintatavat ja erilaiset järjestelyt eivät aiheuta ihmistieteissä eettisiä ongelmia. Huomioitava seikka on ihmisten itsemääräämisoikeus, joka suo ihmiselle mahdollisuuden päättää, haluaako hän osallistua tutkimukseen lainkaan. Tutkijan tulee selvittää, miten ihmisten suostumus hankitaan, keitä hän aikoo haastatella, millaista tietoa haastateltaville annetaan ja liittykö heidän osallistumiseensa mitään riskejä. (Hirsjärvi ym. 2007, 25.) Haastattelujen alussa kerroimme haastateltavalle, että aineistoa käytetään opinnäytetyön tekemiseen kuntouttavan työtoiminnan vaikuttavuudesta. Näin ollen asiakas sai itse päättää osallistuuko tutkimukseen vai ei.

Tutkija joutuu aina etsimään tilanteeseen sopivat ratkaisut. Kaikkiin ongelmiin ei ole erikseen laadittuja eettisiä sääntöjä ja toimintaohjeita. Ongelmia lisää myös se, että tutkijan ja tutkittavan välistä suhdetta määrittää tutkimusetiikan ohella myös lainsäädäntö. Usein tutkijoita mietityttää tietosuoja. Vuonna 1999 on tullut voimaan henkilötietolaki. Se säätelee kaikkia henkilötietojen keräämiseen liittyviä vaiheita: eli aineiston keräämistä, muokkaamista, analysointia, luovuttamista ja arkistointia. (Kuula 2006, 12, 13.)

Kuula 2006, (90, 91) tarkentaa samaa teemaa. Vaitiolo- ja salassapitovelvollisuudesta säädetään viranomaistoiminnan julkisuutta koskevassa julkisuuslaissa ja erityislaeissa. Viranomaisen roolissa ovat kaikki yliopistojen ja julkisen sektorin tutkimuslaitosten työ- ja virkatehtävissä olevat tutkijat ja apulaiset. Salassapitovelvollisuus asiakirjasalaisuutena koskee asiakirjoja, sekä sähköisiä että paperisia. Henkilötietolaissa vaitiolo- ja salassapitovelvollisuus koskee tutkimusaineistoja, joissa kerätään

henkilötietoja. Viranomaisiksi luettavien tutkijoiden lisäksi vaitiolovelvollisuus koskee myös tutkimusta tekeviä opiskelijoita. Opinnäytetyöhömmme haimme tutkimusluvan Seinäjoen kaupungin sosiaalityön päälliköltä. Tutkimuslupa edellytti vaitiolovelvollisuutta. Valmis työ luovutetaan myös kaupungin sosiaalityön käyttöön. Kerroimme tämän myös haastateltavillemme.

Haastattelututkimukseen liittyy monia eettisiä kysymyksiä, jotka käsittelevät haastattelijan ja haastateltavan välistä suhdetta. Läheisyys synnyttää luottamusta, joka voi saada haastateltavan kertomaan asioita, joiden paljastamista hän myöhemmin katuu. Yksi tapa välttää tämä on kertoa, että tutkijaan voi ottaa myöhemmin yhteyttä ja tarkentaa sanottavaansa tai jopa perua osallistumisensa. Haastattelu voi myös tulla lähelle terapeutista keskustelua ja asettaa tutkijan täten hankalaan tilanteeseen. Haastateltavat eivät välttämättä aina tiedä, mitä tutkimushaastattelu tarkoittaa, ja tästä syystä onkin tärkeää, että haastateltavaa informoidaan riittävästi. (Ruusuvoori & Tiittula 2005, 17.) Ennen haastattelua toimme esille että arkaluontoisia asioita ei niin halutessaan tarvitse kertoa tai niitä ei nauhoiteta. Jotkut haastateltavistamme pyysivätkin, että nauhoitus katkaistaan välillä. He halusivat kuitenkin kertoa asioistaan kokonaisvaltaisesti. Tämä toi haastattelutilanteeseen toimivan vuorovaikutuksen.

Neutraalius on haastattelijalle tärkeä ominaisuus. Haastattelijalta vaaditaan oman osuuden minimoimista ja puolueettomuutta. Hän ei saisi osoittaa mielipiteitään, ei väitellä eikä hämmästellä. Haastattelijan tehtävänä on kysymysten esittäminen. Hänen muut puheenvuoronsa ovat lähinnä jatkamiseen kehottavia tai vastauksen riittävyttä kommentoivia palautteita. Varsinaista kommentointia on pyrittävä välttämään tai on kommentoitava neutraalisti. Neutraalius mielletään osaksi professionaalisuutta ja on haastatteluuyhteiskunnassa vallitseva käsitys siitä, miten haastattelut tulisi tehdä. (Ruusuvoori & Tiittula 2005, 44 - 45.) Annoimme aina haastateltavan itse kertoa vapaasti tilanteestaan kysymykseen liittyen. Tässä oli hyötyä laatimistamme alakysymyksistä, jolloin saimme keskustelun etenemään luontevasti. Pyrimme olemaan tilanteessa neutraaleja ottamatta kantaa haastattelussa nousseisiin, joskus jopa kipeisiin asioihin.

Tutkimuksessa pyritään aina välttämään virheiden syntymistä, mutta silti tulosten luotettavuus vaihtelee. Tämän vuoksi tutkimuksissa pyritään arvioimaan tehdyn tutkimuksen luotettavuutta. Tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa käytetään erilaisia mittaus- ja tutkimustapoja. Tutkimuksen reliabelius tarkoittaa mittaustulosten toistettavuutta. Tutkimuksen reliabelius tarkoittaa siis sen kykyä antaa ei-sattumanvaraisia tuloksia. Reliabelius voidaan todeta usealla eri tavalla. Esimerkiksi jos kaksi arvioijaa päätyy samanlaiseen tulokseen, voidaan tulosta pitää reliabelina, tai jos samaa henkilöä tutkitaan eri tutkimuskerroilla ja saadaan jälleen sama tulos, voidaan tulokset todeta reliabeleiksi. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 231.) Tekemämme litteroinnit menimme aina yhdessä läpi. Tällä varmistimme tuloksen luotettavuuden eli reliabeliuden. Suhtaudumme kuitenkin kriittisesti tutkimuksemme reliabeliuuteen; olisivatko tulokset samanlaisia, jos tutkimus tehtäisiin samoille henkilöille uudestaan. Tämä tulee esille varsinkin silloin, jos aikaa on kulunut edellisestä tutkimuskerrasta ja haastateltavan elämäntilanne on muuttunut.

Tutkimukseen liittyy myös käsite validius eli pätevyys. Validius tarkoittaa tutkimusmenetelmän kykyä mitata juuri sitä, mitä on tarkoituskin mitata. Mittarit ja menetelmät eivät aina vastaa sitä todellisuutta, mitä tutkija kuvittelee tutkivansa. Tästä esimerkkinä voidaan mainita kyselylomakkeiden kysymykset, jotka vastaajat ovat saattaneet käsittää aivan toisin kuin tutkija on ajatellut. Jos tutkija käsittelee saatuja tuloksia edelleen alkuperäisen oman ajattelumallinsa mukaisesti, tuloksia ei voida pitää oikeanlaisina. Tällöin mittarista aiheutuu virheitä saatuihin tuloksiin. (Hirsjärvi ym. 2009, 231.) Haastattelun luotettavuutta voi heikentää myös se, että haastattelussa voidaan antaa sosiaalisesti hyväksyttäviä vastauksia. Jotkut haastateltavat voivat lisäksi kokea haastattelun pelottavaksi tilanteeksi, jopa itseään uhkaavaksi. Nämä tilanteet vaativat haastattelijalta ammattimaisuutta ja taitoa saada tilanne leppoisaksi ja rennoksi niin, että haastattelu saataisiin suoritettua laadukkaasti loppuun. (Hirsjärvi ym. 2007, 200-2001.) Tutkimuskohteemme oli selkeä ja tutkimuskysymykset tarkkaan mietittyjä. Tutkimuksemme tarkoituksena oli tutkia kuntouttavan työtoiminnan vaikuttavuutta. Mielestämme tutkimuksemme käytetyllä menetelmällä, teemahaastattelulla, on tutkittu juuri sitä, mitä on ollut tarkoituskin tutkia. Voidaan siis puhua validiteetista eli pätevydestä.

Tutkimuksen laatua pyrimme parantamaan siten, että laadimme etukäteen haastattelurungon. Tarkistutimme lomakkeen vastuopettajalla ja Valtaväylän projekti-koordinaattorilla sekä Työvoiman Palvelukeskuksen työntekijöillä. Tämä oli hyödyllistä, sillä näin pystyimme asettamaan kysymykset oikealla tavalla saadaksemme tietoa, jota voidaan käyttää kuntouttavan työtoiminnan kehittämiseen. Ennen haastattelun aloittamista kävimme haastattelulomakkeen läpi asiakkaan kanssa. Näin varmistimme, että haastateltava asiakas oli sisäistänyt asettamamme teemat. Varmistimme myös, että tekninen välineistö toimii parhaalla mahdollisella tavalla. Kerroimme asiakkaille, että haastattelut tehdään nimettöminä ja kaikki vastaukset ja siihen liittyvät tiedot hävitetään asiaankuuluvalla tavalla aineiston käsittelyn jälkeen. Haastattelujen alussa varmistimme vielä, että asiakas on nämä seikat ymmärtänyt. Tämä lisäsi huomattavasti molemminpuolista luottamusta. Näin haastattelut oli hyvä toteuttaa turvallisessa ja luottamusta herättävässä ilmapiirissä. Kaikki haastattelut teimme asiakkaiden kuntouttavan työtoiminnan tiloissa, jonne saimme järjestettyä rauhallisen huoneen. Näin välttyttiin kaikilta mahdollisilta häiriötekijöiltä. Haastatteluihin käytimme aikaa puolesta tunnista tuntiin. Joissakin haastattelutilanteissa asiakas toivoi, ettei kaikkia arkaluonteisia asioita äänitetä, esimerkiksi perhetilanteita. Kaikissa tilanteissa pyrimme huomioimaan asiakkaan toivomukset, mikä osoitti oikeanlaista arvostusta haastateltavaa kohtaan.

Määrällisessä ja laadullisessa tutkimuksessa voidaan tutkimuksen validiutta tarkentaa käyttämällä tutkimuksessa useita menetelmiä. Metodien triangulaatio tarkoittaa useiden menetelmien hyödyntämistä samassa tutkimuksessa ja tutkija-triangulaatiolla tarkoitetaan, että tutkimukseen osallistuu useampia tutkijoita aineistonkerääjinä sekä myös tulosten analysoijina ja tulkitsijoina. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 217.) Tutkimusessamme hyödynsimme monimetodisuutta siten, että tutkijoita oli kaksi, jolloin haastattelujen jälkeen tuloksina saimme esiin erilaisia havaintoja ja näkökulmia tutkittavaan asiaan liittyen. Lisäksi käytimme tutkimusessamme hyödyksi teoretietoa, aiempia tutkimuksia ja haastatteluja.

8 TUTKIMUSTULOKSET

Laatiessamme teemahaastattelulomaketta kuntouttavaan työtoimintaan liittyen pidimme tärkeänä seikkana saada tietoa asiakkaiden tilanteesta ennen kuntouttavan työtoiminnan aloitusta sekä kuntouttavan työtoiminnan jälkeen. Tällä menetelmällä arviomme saavamme tietoa kuntouttavan työtoiminnan vaikuttavuudesta asiakkaiden kokemana. Teemahaastatteluiden teemat olemme nostaneet teoriaosuudesta. Haastateltujen henkilöiden kokemuksia kuntouttavasta työtoiminnasta olemme avanneet työ- ja toimintakyvyn käsitteiden avulla. Teoreettisena runkona käytämme tutkimuksia (Pohjolainen 2009) ja (Karvinen & Oikarinen 2001) sekä Juhani Ilmarisen Työkyvyn talomallia (Mitä työkyky on [viitattu 21.9.2010]). Ilmarisen Työkyvyn talomallissa todetaan, että pohjan työkyvylle muodostaa hyvä terveys. Tämä koostuu fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta toimintakyvystä.

Tuomme esille merkittävimmät tutkimustulokset asiakkaiden osalta suorittamiemme haastatteluiden perusteella. Tulokset esitämme aihealueittain ja pyrimme havainnollistamaan haastateltujen henkilöiden kokemuksia heidän kertomansa mukaisesti. Tuloksissa otamme mukaan lisäksi teoriaosuutta.

8.1 Haastatteluun osallistuneiden taustatiedot

Haastatelluista kahdeksasta asiakkaasta neljä oli naisia ja neljä miehiä. Tarkoituksenamme oli saada tutkimukseen mukaan sekä nais- että miesnäkökulmaa. Haastateltavien ikäjakauma muodostui siten, että 25 – 35 -vuotiaita oli kolme (3/8), 36 – 45 -vuotiaita kaksi (2/8) ja 46 – 58 -vuotiaita kolme (3/8).

Koulutustaustana yhdellä (1/8) haastatelluista oli lukio. Lukion käynyt oli saanut lisäksi opistotason koulutuksen. Kahdella (2/8) haastatelluista henkilöistä siis oli opistotason koulutus. Yksi (1/8) oli suorittanut peruskoulun, viisi (5/8) ammattikoulun tai muun ammatillisen koulutuksen. Kuntouttavan työtoiminnan jakson pituus vaihteli haastateltavilla kahdesta viikosta hieman yli vuoteen. Pisin jakso oli vuosi

ja kuusi kuukautta. Työttömyysjakson pituudessa oli vaihtelua kahdesta vuodesta yhdeksään vuoteen.

Haastatelluilla asiakkailla oli hyvin erilainen työkokemus. Eräs heistä oli toiminut levyseppähitsaajana ja kiinteistöhuoltoalan yrittäjänä. Yksi miehistä oli tehnyt pitkän uran sahalla laaduttajana ja kolmas oli toiminut kaupallisella alalla. Naisista yksi oli jo toisen kerran kuntouttavassa työtoiminnassa. Eräs naispuolisista haastatelluista oli toiminut hoiva- avustajana ja osalla ei ollut työkokemusta kertynyt vielä lainkaan.

8.2 Vaikutus fyysiseen toimintakykyyn

Kahta lukuun ottamatta, kaikki haastatellut asiakkaat kokivat muutoksen fyysisessä toimintakyvyssä kuntouttavan työtoiminnan jaksolla. Haastatelluista asiakkaista kuusi (6/8) kertoi fyysisen toimintakyvyn olleen heikko ennen kuntouttavan työtoiminnan aloitusta. Kaksi (2/8) totesi, ettei kuntouttavalla työtoiminnalla ole ollut mitään vaikutusta fyysiseen toimintakykyyn. Haastatelluista kolme (3/8) kertoi lisänneensä vapaa-ajan liikuntaa kuntouttavan työtoiminnan ansiosta. Yksi haastatelluista (1/8) kertoi saaneensa apua painonhallintaan.

Haastatellut toivat esille, että fyysinen toimintakyky oli huono, mikä vaikutti yleiseen kestävyystasoon ja jaksamiseen. Fyysisellä toimintakyvyllä ymmärretään elimistön toiminnallista kykyä selviytyä fyysistä ponnistelua vaativista tehtävistä. (Pohjolainen 2009, 48). Fyysinen toimintakyky myös kehittyy, jos elämään sisältyy fyysistä aktiivisuutta ja monipuolista arkiliikuntaa. (Karvinen & Oikarinen 2001, 10). Heikko fyysinen toimintakyky tuli myös esille asiakkaiden osallistuessa ruumiilliseen työhön. Tämän seurauksena lihakset olivat arat ja kipeät. Sairaudet ovat lisäksi esteenä fyysisen toimintakyvyn parantumiseen. Yksi haastatelluista kertoi astman olevan syy vähäiseen liikkumiseen. Fyysinen toimintakyky perustuu Pohjalaisen (2009, 48.) mukaan hengitys- ja verenkiertoelimistön sekä tuki- ja liikuntaelimistön toimintaan.

Fyysisen toimintakyvyn paranemista kuvattiin lisääntyneen liikunnan vaikutuksella. Tämä tuli ilmi siten, että osa haastatelluista alkoi kulkea työmatkat polkupyörällä.

Yksi henkilö oli aloittanut säännölliset kävelylenkit iltaisin. Useat haastatelluista kertoivat yleiskunnon kohentumisen vaikuttavan positiivisesti jaksamiseen ja yleiseen vireystasoon. Fyysisen toimintakyvyn kohentumista kuvattiin lisäksi kestävyydellä sekä jaksamisella tehdä työtä. Kuntouttavalla työtoiminnalla oli positiivinen vaikutus fyysiseen toimintakykyyn, koska sitä kautta järjestyi työterveys- ja hammashuolto. Yksi kertoi kuntouttavalla työtoiminnalla olevan apua painonhallintaan. Koska työ on paljon jalkojen päällä olemista, tämä on vaikuttanut yleiskunnon kohentumiseen ja fyysinen toimintakyky on parantunut.

Kunto on ollu tyydyttävä, en oo koskaan harrastanu mitää liikuntaa, mulle on riittäny työn teko. (H2).

Ennen paljon heikompi, että niinku mun kuntoni on ollu huonompi, mä en on tahtonu sillatavalla jaksaa, ja sitte mulla ei ollu oikeen kestävyyttä eikä mitää. (H6).

Yleiskunto oli totanoin aika huono, liikunta oli vähäistä. (H8).

Ensimmäisen kerran kun tehtiin fyysistä työtä, kyllä oli paikat kipiät. Voi taivas, selekä ja kädet oli väsynehet, araat ja kipiät. Mutta ittiänsä sitä saa syyttää. (H3.)

Ei oo muutoksia kyllä ollu, mutta tuota mulla on tässä näitä sairauksia ja muutaki tullu kyllä. Ei oo ollu merkitystä, kyllä ne olis tullu, vaikka olisin ollut kotonakin. (H4.)

Parani varmasti se yleiskunto, mulla on pitkään vaikuttanu tämä yli-painokin täs ja oma elämän tilannekin. Kyllä siihen jaksamiseen se vaikutti positiivisesti. En mä mitää kauhean radikaalia muutosta huomannu, mutta kyllä se sellaiseen yleiseen vireystasoon vaikutti. Fyysisesti aika rasittavaa, että mulla on vähä painokin tippunu sen seurauksena, kun tämä on aika paljon jalkojen päällä olemista. (H7.)

On tapahtunu selkeä muutos parempahan, on niinku yleiskunto parantunu ja mä jaksan paremmin, ja kestäen paremmin, että mulla on tullu niinku fyysistä kuntoa selkeästi lisää. (H6).

Fyysinen toimintakyky on parantunu, kun mä tulín tähän kuntouttavaan työtoimintaan, mulle järkättin niin että, mä käyn tuola työterveys-hoitajalla ja on sitte kaikkia verikokeeta ja kaikkia otettu. Ennen jaksoa ei tullu käytyä. Kaikki hammaslääkärit ja kaikki on hoidettu. Mä pyöräilen tänne ja sitte mä oon iltaasin yrittäny käydä lenkillä, mitä mä en oo koskaa aikaasemmin tehny. (H5)

8.3 Vaikutus psyykkiseen toimintakykyyn

Tutkimuksemme mukaan kuntouttavalla työtoiminnalla on vaikuttavuutta psyykkiseen toimintakykyyn. Haastatelluista asiakkaista seitsemän (7/8) kertoi psyykkisen toimintakyvyn olleen heikompi ennen kuntouttavan työtoiminnan aloitusta. Heistä yksi (1/8) kertoi, ettei kuntouttavalla työtoiminnalla ole ollut mitään vaikutusta psyykkiseen toimintakykyyn. Kun hän viettää vapaa-aikaa kotonaan, samat asiat vaivaavat häntä edelleen. Muuten psyykkinen toimintakyky on parantunut. Yleiseen vireyteen kuntouttavalla työtoiminnalla koettiin olevan positiivista vaikutusta. Haastatelluista seitsemän (7/8) koki, että vireys on parantunut kuntouttavan työtoiminnan ansiosta.

Psyykkinen toimintakyky näyttää muodostuvan tutkimuksemme mukaan sosiaalisesta hyvinvoinnista, tyytyväisyydestä elämään ja henkilön vireystilasta. Suvikas ym. (2006, 84, 85) mainitsevat myös, että psyykkiseen toimintakykyyn kuuluu tyytyväisyys elämään, sosiaalinen toimintakykyisyys, elämän hallinnan kokeminen, itseluottamus ja toiminnallisuus. Henkilö on psyykkisesti toimintakykyinen, kun hän kykenee toimimaan tehokkaasti ja järkevästi, tuntee voivansa arvostaa itseään ja muita sekä suhtautuu optimistisesti tulevaisuuteen.

Psyykkinen toimintakyky oli heikko monella ennen kuntouttavan työtoiminnan jaksoa, koska joillakin haastatelluista arkeen sisältyi liiallinen alkoholin käyttö. Tämän seurauksena he mainitsivat, että he kokivat itsensä ahdistuneeksi ja kodin ulkopuolinen elämä kaventui. Ahdistusta lisäsi monella myös huoli tulevaisuudesta. Useat olivat hakeneet erilaisia työpaikkoja, mutta eivät olleet tulleet valituiksi. Haastattelujen perusteella voidaan todeta, että tämä lisäsi ahdistuneisuutta.

Psyykkinen toimintakyky näyttää parantuneen haastattelujen perusteella jo sillä, että henkilö sai puhua asioistaan ja tuli ymmärretyksi. Sosiaalinen kanssakäyminen oli merkittävässä asemassa psyykkiseen toimintakykyyn liittyen. Toinen merkittävä seikka oli elämänhallinnan kokemisella. Haastatellut tiesivät osallistuvansa kuntouttavaan työtoimintaan ja näin arkeen liittyi säännöllinen toiminnallisuus. Vaikutusta oli myös ylimääräisellä yhdeksän euron lisäkorvauksella, joka kuntoutujille maksetaan. Neljä haastatelluista erityisesti painotti, että psyykkinen toimintakyky on parantunut, koska kuntouttavaan työtoimintaan on mukava tulla. He toivat esil-

le, kuinka iso merkitys heille on ollut hyvällä ohjaajalla. Ainoastaan yksi haastatelluista kertoi, ettei kuntouttavalla työtoiminnalla ole ollut mitään vaikutusta hänen vireyteensä. Tämä johtui uskoaksemme siitä, että hän mainitsi osallistuvansa ainoastaan pakon edestä kuntouttavaan työtoimintaan.

Ennen asiat pyöri vaan kokoajan päässä ja oli sellainen jotenki toivoton olo ja ahdisti, että mitä tässä nyt oikeen tekee. Mä yritin niinku hakea oikeita töitä ja ahdistuin siitäkin tosi paljon. (H7.)

Tämä maailma mikä töihin liittyy on huomattavasti helpottanu, sillä mulla on stressi huomattavasti helpottanut, että mitä nyt täs teen ja kuka mun asioitani hoitaa. (H7.)

Ennen varmaan mä oon ollu alavireisempi, mutta en muista kaikkea. (H6).

Ennen ku mä tänne tulin, mä söin masennuslääkkeitä ja nyt mä en käytä mitää. Mä olin yksin sielä ja kalioottelin sielä ja meinas aiva mökkiintyä sinne, se oli tosi hyvä että pääsi tänne. (5.)

Ei tällä mitää vaikutusta oo ollu tällä, mutta ehkä mielenterveyrellisesti tämä on okei, että siinä mielessä on auttanu. Vireys on siinä, että pakko tänne on lähtiä, mutta ei se mitenkää kohentanu oo, että ei suurempi vaikutuksia oo. Elämään tyytyväisyydessä ei torellakaa on näkyne mitää vaikutuksia. (H2).)

Niinku parempi, ja se näkyy varmaan siinä että mä tuun yleensäkki töihin, ja mä jaksan lähteä liikkeelle, on energiaa siihen henkisesti. (H6).

Olen saanut voimavaroja omien asioiden hoitamiseen. (H7.)

Tyytyväisyys elämään, kyllä mä tykkään täälä käyrä ja,,, virkeyttä ennen kaikkea ku tämä on kaks kertaa viikos. Tänne on mukava tulla ja,,varmaan tuosta vetäjästä kiinni. Virkeyttä on tullu ja mukava tulla. (H3.)

Nyt on enemmän sosiaalista kanssakäymistä. Kyllä voi sanoa niin, että on ainakin jotakin tekemistä. Tyytyväisyys elämään on lisääntynyt. (H4.)

Vireystilas tapahtui hetkellisesti muutos parempaan. (H8.)

8.4 Vaikutus sosiaaliseen toimintakykyyn

Laajan määritelmän mukaan sosiaalinen toimintakyky on kykyä tulla toimeen yhteiskunnassa vallitsevien arvojen ja normien mukaisesti. Sosiaalisella toimintakyvyllä tarkoitetaan kykyä selviytyä arkipäivän toiminnoista, vuorovaikutussuhteista ja oman toimintaympäristön rooleista. Ilmarinen painottaa talomallissaan sitä, kuinka kaikki talon osa-alueet tukevat toisiaan. Ihminen on holistinen kokonaisuus ja siksi on tärkeää, että hän voi kokonaisvaltaisesti hyvin. Ilmarinen mainitsee myös, että työkykyä ympäröi lisäksi perheen, sukulaisten ja ystävien verkostot. (Mitä työkyky on [viitattu 21.9.2010]). Tutkimustuloksissamme painottuu lähipiirin ja ystävien merkitys.

Kuntouttavalla työtoiminnalla oli positiivinen vaikutus sosiaaliseen toimintakykyyn. Haastatelluista asiakkaista seitsemän (7/8) kertoi sosiaalisen toimintakyvyn olleen heikompi ennen kuntouttavan työtoiminnan aloitusta. Heistä yksi (1/8) totesi, ettei kuntouttavalla työtoiminnalla ole ollut mitään vaikutusta sosiaaliseen toimintakykyyn. Sosiaalisen toimintakyvyn osalta muutokset olivat olleet kaikkein suurimpia ja nimenomaan positiiviseen suuntaan. Monet haastateltavat korostivat sosiaalisen osallisuuden merkitystä omassa hyvinvoinnissaan ja jaksamisessaan.

Sosiaalinen toimintakyky oli tutkimuksemme mukaan monella haastatelluista heikko. Osa haastatelluista kertoi olleensa ennen kuntouttavan työtoiminnan aloitusta pelokas osallistumaan minkäänlaiseen toimintaan. Jännitys oli liian kova ja jopa ryhmässä ääneen puhuminen tuotti vaikeuksia. Yksi mainitsi pelänneensä, mitä muut henkilöt hänestä ajattelevat. Avioeron olivat muutamat heistä kokeneet ja se vaikutti sosiaaliseen toimintakykyyn. Tämä osaltaan jakoi ystäväpiiriä. Sosiaalisen toimintakyvyn kaventumiseen liittyi myös häpeän tunteita. Eräs haastatelluista kertoi, että hänen pitäisi näyttää miehenä esimerkkiä lapsilleen, kuinka isä on päivät töissä. Osalla lähipiiri oli kaventunut, koska entiset kaverit olivat ryyppykavereita.

Tutkimuksesta tuli ilmi, että sosiaalinen toimintakyky on parantunut suurimmalla osalla haastatelluista henkilöistä. Sosiaalisen toimintakyvyn parantumiseen ovat vaikuttaneet uudet ystävät. Monet ovat kokeneet saaneensa vertaistukea toinen toisiltaan. Huumori on vaikuttanut myös positiivisesti sosiaaliseen toimintakykyyn, samoin kuin Itsetunnon kohentuminen. Eräs haastateltu henkilö voimaantui siitä,

kun huomasi, että hänestä pidetään työpaikalla. Lisäksi perheenisän itsetuntoa kohotti se, että kuntouttava työtoiminta on kaksi kertaa viikossa ja hän voi lapsilleen kertoa tulevansa töistä kotiin. Tästä johtuen haastateltu mies kertoi, kuinka on helpompi ottaa taas lapset syliin. Saamistamme vastauksista voimme päätellä, että kuntouttavalla työtoiminnalla on parantava vaikutus sosiaaliseen toimintakykyyn.

Oon ollu ennen aika vähäpuheinen, ei oikeen tahtonu saara puhuttua. Suurempaan ryhymään niinku pelekäs mennä, jännitys oli niin kova. Täältä mä oon saanu ystäviä ja ruvennu kävelemään, tunnin oon ainakin iltasin ulukona, saa hyvin nukutuksiki. (H1).

Mulla on ollu ystäviä, eikä se oo miksikää muuttunu. Ystävyys-suhteisiin ei oo vaikuttanu millään lailla tämä porukka täällä. Mä oon aina tullu juttuhun ihmisten kans, ei tällä siihen oo ollu vaikutusta. (H2.)

Kyllä sitä ny pitää esimerkinäki olla lapsille, että töis on. Kyllä mukava on olla kotona ja kattua ku lapset kasvaa. (H3.) Nyt kun on ollut täällä kaks kertaa viikos on mukava ottaa lapset sylihin. Kun ny asutahan samas taloos, tuas on tua naapuri se on tullu ystäväksi tämän toiminnan kautta. Harrastuksiin ei oo mitää muutoksia. Kyllä pystyy niinku keskustelemahan, täällä. (H3.)

Ennen on ollut sellainen olo, että tuleeko hyväksytyksi uudessa paikassa ja mitä ihmiset musta ajattelee. Huono itsetuntokin ollut ja aivan hämmästyin kuinka paljon mustakin sitten tykättiin. Mua vaan niin paljon piristi töihin meno, että näytin parhaat puoleni. Kyllä vähä niin kuin eläväisempi ollut. Oon täälläkin tykännyt olla ja ollut pirteämpi. On positiivisesti vaikuttanut. On opettanut myös, kuinka olla erilaisten ihmisten kanssa, se on välillä aika haastavaa, mutta. Kyllä ne vuorovaikutustaidot hioutuu työpaikalla. (H7.)

Mun entiset kaverit oli niitä ryyppykaveria, mutta on tullu sitte toisen laasia kavereita täällä. No mulla ei oo koskaan oikeen ollu mitää harrastuksia ja nyt on sitte lenkkeely tullu ja mä oon painoa yrittäny purottaa ja mitää muuta harrastuksia mulla ei juurikaa oo. Niinku mä enemmmin sanoon, niin mä meinasin ennemmin aiva mökkintyä sinne kotia. Mä en paljo käyny ku kauppas. Sitte äkkiä takaasi kotia. Aiva niinku ennen vanhaan ku oli niitä työkavereita, niin sama juttu täällä. (H5.)

Kanssakäyminen ennen suppeeta, lähipiiri vaan. (H8). Niissä tapahtui myönteistä, ne tuli tärkeämmäksi (sosiaaliset suhteet) ja ne lisääntyi kuntouttavan työtoiminnan myötä, oli kanssakäymistä enemmän. (H8).

8.5 Vaikutus elämönhallintataitoihin

Haastatelluista asiakkaista kaksi (2/8) kertoi, että kuntouttavalla työtoiminnalla on ollut positiivinen vaikutus elämönhallintataitoihin. Heistä kuusi (6/8) oli sitä mieltä, ettei kuntouttavalla työtoiminnalla ole ollut mitään vaikutusta elämönhallintataitoihin. Yleisesti voidaan todeta, että kaikki haastatellut kokivat elämönhallintaitonsa hyväksi eikä kuntouttavalla työtoiminnalla täten ollut niihin suurtakaan vaikutusta. He kuvasivat elämönhallintataitojaan siten, että he kykenevät hoitamaan kauppa-asioita itsenäisesti, pankissa osataan asioida ja myös netin kautta hoidetaan pankkiin ja kelaan liittyviä asioita. Vaikka yleinen näkemys haastatelluilla oli, ettei elämönhallintaan liittyviin taitoihin ole tullut muutosta, tuli kuitenkin joissakin vastauksissa esille, että haastateltu kykeni hoitamaan asiointia nopeammin kuin aiemmin. Myös se koettiin myönteiseksi, että osaa jutella virastoissa paremmin ja sitä kautta asiointi on helpottunut.

Hyvä elämönhallintakyky näkyy ihmisessä siten, että hän suhtautuu itseensä myönteisesti. Näin hän pystyy luomaan elämälleen mielekkäitä tavoitteita, omistautuu asioilleen ja ponnistelee tavoitteidensa saavuttamiseksi. Ihminen, jonka elämönhallinnan tunne on vahva, kokee voivansa hyvin. (Elämönhallinta [viitattu 15.2.2011].) Voidaan siis ajatella, että vaikka haastatellut eivät kokeneet suoranaisesti, että kuntouttavalla työtoiminnalla olisi ollut vaikutusta elämönhallintataitoihin, niin välillisesti kuitenkin asiat ovat menneet parempaan suuntaan.

Ei siinä oo oikeen mitää tapahtunu, ku aina on ollu niinku pakko mennä, apua on pitäny joskus pyytää. Kauppa asiat oon hoitanu itse.(H1.)

Kyllä mä oon pystyny kauppas ja pankis ja näis asioomaan, eipä tällä oo mitää vaikutusta ollu siihen. (H2.)

Ei oo, aina ollu vaikia menemähän lääkärihin. Kiriastos ny tuloo haetua lapsille kirijoja, sillä lailla en tykkää kiriallisuutta lukia. Ei vaikutuksia. (H3.)

Oli ennen hyvää ja jatkunu samana hyvänä, hoidan itte kaikki asiani ja käyn lääkäriissä että täs ei niinku tapahtu mitää muutosta.(H8).

Ennen se oli vähä vaikiaa lähtiä. Kyllä se nyt on aiva toisenlaasta tua käynti ja osaa jutella ja pystyn käymään kaupois. (H5).

Olen aina yrittänyt asiani hoitaa tunnollisesti. Nyt hoidan ehkä nopeampaa, kun päivä menee nopeasti, mutta on mulla ne ennenkin nopeasti hoitunut. On sitä ehkä vähän innostunut, kun saa nyt enempi rahaa kuin ennen. Yhdeksän euroa ylläpito korvausta. Ei ole suoranaista ongelmaa tullut. Mutta nyt kun on tajunnut, että töistä saa palkkaa, on tajunnut sen merkityksen. (H7.)

Mulla on nuaren kohoralla ollu se että niis ei oo tapahtunu mikääläasia muutoksia ku mä oon jo ennemmin ollu niiren kans niinpaljo tekemisis, niin ei oo tullu sellasta uutta mitää jotta, mä oon aina osanne hoitaa ne asiat kunnolla, näihin ei liity mitää sellasta, jotta se enempi niinku tuo sosiaalinen puoli. (H6).

En mä tiedä, nää ennenki kaikki nämä pankit, kelat,, mää oon ne nettissä hoitanu ja tietysti hoidan edelleenki. En oo mitää, ei tuu kyllä mitää muutoksia. (H4.)

8.6 Vaikutus työkykyyn

Juhani Ilmarinen on kehittänyt talomallin, jossa hän kuvaa työkykyä talon muodossa. Työkykytalossa on neljä kerrosta, joista kolme alimmaista kuvaa ihmisen henkilökohtaisia voimavaroja, kun taas neljäs kerros itse työtä ja työ-oloja. **Terveys ja toimintakyky** ovat talon perusta. Fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen toimintakyky ja terveys muodostavat yhdessä työkyvyn perustan. **Ammatillinen osaaminen** on toisessa kerroksessa ja sen perustana ovat peruskoulutus sekä ammatilliset tiedot ja taidot. Tietojen ja taitojen jatkuva päivittäminen on korostunut viime vuosina hyvin paljon ja elinikäinen oppiminen on tärkeää. Tämän kerroksen merkitys on viime vuosina korostunut valtavasti, sillä uusia työkykyvaatimuksia ja osaamisen alueita syntyy jatkuvasti kaikilla toimialoilla. (Mitä työkyky on [viitattu 21.9.2010].)

Haastatelluista asiakkaista kaksi (2/8) kertoi, että kuntouttavalla työtoiminnalla on ollut positiivinen vaikutus työkykyyn. Haastatelluista neljä (4/8) koki, että motivaatio ja oma-aloitteisuus ovat parantuneet kuntouttavan työtoiminnan aikana tai sen jälkeen. Haastatelluista kolme (3/8) totesi, ettei kuntouttavalla työtoiminnalla ole

ollut mitään vaikutusta työkykyyn. Haastateltavat kuvasivat työkyvyn kohenemista esimerkiksi siten, että kotityöt tulee hoidettua nykyään itsenäisesti, oma-aloitteisuus on lisääntynyt ja motivaatio tehdä asioita on parantunut. Lisäksi kun Ilmarisen talomallin mukaan toimintakyky ja terveys ovat työkyvyn perusta, voidaan todeta, että vaikutus työkykyyn juuri toimintakyvyn kohentumisen kautta on ollut varsin merkittävä lähes kaikilla haastatelluilla.

Se oli ennen aika heikko tuo työkyky, justiin se jaksaminen töissä. (H8.)

Välillä tuntuu, että sitä ammattitaitoa puuttuu, kun työkokemusta on vähän. (H7.)

Ennemmin ku mä tulin tänne, pelekäsin että pystynkö mä johon ki, toisaalta mä oon ollu hirveen niinku vaativa itelleni.(H6.)

Se oli ennen vaikiaa, ei tullu eres kotona siivottu, tiskaamiset ja kaikki pakkas vähä jäädä, mutta nyt ei niis oo mitää ongelmaa. (H5.)

Mä oon aina ollu oma-aloitteinen, syntymälahja ollu sillä lailla. (H3.)

Tuo on ollu huono tuo oma-aloitteisuus.(H1.)

Ammattitaitoon ei niinkää oo tullu muutosta, mutta oma-aloitteisuus on parantunu. (H1.)

Työkykyyn ei tällä oo mitää vaikutusta, ei torellakaa mitää. (H2.)

En mä usko, että mä täältä tuun mitään ammattitaitoa saamaan. (H4.)

Motivaatio oli lähes nolla, ny se kyllä on kasia tai ysiä. (H5.)

Nykyään teenkin oma-aloitteisesti, mutta välillä riippuu päivästäkin. Täällä tehdään enemmän porukalla, motivaatio on kohdallaan. (H7.)

Työkyky on vähä parantunu, justiin se jaksaminen töissä. (H8.)

8.7 Vaikutus työllistymiseen

Kuntouttavaa työtoimintaa koskevan lain sisältämien toimenpiteiden tavoitteena on edistää työllistymistä ja toisaalta aktivoida, mutta myös kuntouttaa jo pitkään työttömänä olleita henkilöitä. Työllistymistavoitteiden lisäksi pyritään lisäämään pitkään työttömänä olleiden työmarkkinaresursseja ja sitä kautta saada henkilö kiinnittymään työmarkkinoille. (Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 23.)

Kaikki haastatellut olivat olleet työttömänä pitkään ennen kuntouttavan työtoiminnan alkua. Työttömyysjaksot vaihtelivat kahdesta vuodesta yhdeksään vuoteen. Haastatelluista asiakkaista yksi (1/8) uskoi, että kuntouttavalla työtoiminnalla on ollut positiivinen vaikutus työllistymiseen. Haastatelluista neljä (4/8) kertoi, että kuntouttavan työtoiminnan jakso ei paranna heidän mahdollisuuksiaan työllistyä. Haastatelluista kaksi (2/8) totesi, että kuntouttavalla työtoiminnalla on ollut jonkin verran vaikutusta työllistymiseen. Yksi (1/8) ei osannut sanoa, vaikuttaako kuntouttava työtoiminta hänen työllistymiseensä. Haastatellut kuvasivat vaikutusta työllistymiseen esimerkiksi siten, että he ovat hakeutuneet työelämävalmennuskurssille. He uskoivat, että tilanne työllistymisen suhteen olisi huomattavasti parempi. Ala-Kauhaluoman ym. (2004, 23) mukaan kuntouttavan työtoiminnan tavoite on edistää työllistymistä ja aktivoida pitkään työttömänä olleita henkilöitä. Sekä omassa että Ala-Kauhaluoman tutkimuksessa tulee esiin, että aktivoinnin kautta mahdollisuudet työllistymiseen lisääntyvät ja valmius hakeutua työelämään tai koulutukseen paranee.

Se ei oo niinku muuttunu, tuollaasia niinku työelämävalmennuskurssia ja jotaki yleissivistäviä kursseja mä oon käynny. (H8.)

Työelämään siirtyminen pelottaa, toivottavasti olis työllisyystilanne parempi. Uskaltaako hakea, mua pelottaa se töiden hakeminen. Työkemusta vähän, se perustilanne mietityttää. (H7.)

Mä uskon että ny se on huomattavasti parempi, mä en kyllä liioottele, mutta parempi, on tullu oppia työnhakemiseen ja esimerkiksi aikatauluusta on pirettävä kiinni. Näitä perusjuttuja mikkä pätee työelämäs, niinku kellon mukaan pitää mennä ja niin edelleen, jotta työpaikalla ollaan tietty aika. Tuntuu että huomattavasti parempi on ja itseluottamus on noussu sinänsä ja mä luotan itteeni että mä selviyrn. (H6.)

Ruvetahan kattomahan jos mä menisin johonki parina kolmena päivänä viikos. Se on vähä niinku työhön tutustumista, mutta sellaista olis tarkootus. (H5.)

En usko että tämä auttaa mitää, mä jään eläkkeelle. Semmonen tunne mulla on, että niin kauan tarttee olla, että saan päätöksen. (H4.)

Kyllä se vähä askarruttaa, onko tästä sitte mitää hyätyä, jos ajatellaan työntajien puolesta, näyttääkö se sitte punaasta vai viheriää valoako se sitte näyttää...vähä epäälän ittiäni, ei täs oo kuitenkaa mikää koulutus. (H3.)

Tällä ei oo kyllä yhtää mitää vaikutusta työllistymiseen, sen mä voin aiva rehellisesti sanua. (H2.)

8.8 Asiakkaiden kommentteja kuntouttavasta työtoiminnasta

Haastattelemamme asiakkaat kuvasivat kuntouttavan työtoiminnan jaksoa terapeutiseksi siten, että läsnä oleva porukka piti yhtä, huumorilla kevennettiin tilanteita ja toimintaan oli helppo tulla mukaan. Työnopastusta pidettiin asianmukaisena ja riittävänä. Myös sitä, että toiminta oli mitoitettu asiakkaan mukaan ja omalle jaksamiselle sopivaksi, pidettiin hyvänä asiana sekä sitä, että asiakas pystyi itse vaikuttamaan päivän sisältöön. Toisaalta myös pelättiin, mitä ihmiset ajattelevat, kun on mukana kuntouttavassa työtoiminnassa, ja pohtivat, mikähän tuota vaivaa.

Haastatelluista asiakkaista seitsemän (7/8) piti kuntouttavaa työtoimintaa positiivisena asiana omalla kohdallaan. Yksi (1/8) haastateltava ei kokenut kuntouttavaa työtoimintaa omaksi jutukseksi. Kuntouttavan työtoiminnan ohjaajan merkitys kannustajana ja tukijana korostui. Ryhmän ja yhdessä tekemisen merkitys koettiin positiivisena. Kehittämisehdotuksia tuli vähäisesti. Haastattelujen perusteella tuli ilmi, että kuntouttavasta työtoiminnasta olisi kaivattu tietoa enemmän ennen varsinaisen toiminnan alkua. Haastatellut toivoivat myös korotusta ylläpitokorvaukseen. Kuntouttavasta työtoiminnasta annettavan yleisen kuvan parantaminen ja tunnetuksi tekeminen oli myös eräs kehittämissuositus. Haastateltu henkilö arveli tämän poistavan turhia ennakkoluuloja kuntouttavaa työtoimintaa kohtaan.

Kyllä mä oon sitä mieltä, että tämmöstäkin tarvitaan, en mä usko että se mulle on etu, henki ja elämä, mutta kyllä varmaan monelle olis ja monelle nuoremmalle olis tosi hyvä. (H4.)

No se on mulle ainaki ollu, että oon saanu noiden ohjaajien kans jutella ja ne pysyy salas. Sitte täällä on nuota työhommia ja kaikkia saa teherä omaan tahtiin ja kukaa ei oo seljän takana. (H5.)

Ihmiset on auttanu paljo eteenpäin. Sosiaaliset kuviot on auttanu tosi paljon. On auttanu kummasti asioota ku pääsee tekemään jotaki ja näkee oman kättensä jäljen. Tietoutta olis kaivannu vieläki enemmän. (H6.)

Mä olisin niinku halunnu olla johonaki toises paikas, se ei ollu niinku mun juttuni se. Sielä oli liian paljo porukkaa, kaikille ei riitä tavallaan niinku hommia. Työnohjaus kyllä oli asianmukaasta ja sai opastusta ku vain kysyi, en lähtisi uudestaan kuntouttavaan, ei oo mun juttuni, jollekki muulle se voi olla passeli, mutta ei kaikille välttämättä. (H8.)

Pelko että jotkut voi ajatella, että joo mikähän tuota nyt sitte vaivaa kun se tommooses on, mutta mä oon siitä uskaltanu puhua. Mahdollisuus tavata muitakin samassa tilanteessa olevia, saa vertaistukeakin ja se pelko jo siitäkin vähenee. Ei mulla ole mitään huonoa sanomista, kun aluksi ajattelin, että onkohan siitä mitää hyötyä, rahallistakaa hyötyä. Mutta raha on ollut kuitenkin itselle toissijainen asia, kun ajattele kaikkea muuta hyötyä mitä tästä sitte on. Korvaus vois kyllä olla suu rempi, sillä täyttä työtä kuntouttavassakin tehdään. (H7.)

No mä oon erittäin tyytyväinen, että tällääsehen järjestetähän työttömiä. Se on aiva täys kymppi. Hyvin paljo pystyy itte vaikuttamahan ja yhyres mietitään aamulla, vaikka meillä on se lukujärjestys. Kiitän vetäjää. (H3.)

Tämä on niinku terapiaa tavallaan. Tämä on niin mukavaa porukkaa, sattunukki näin jotta meillä on niin mukava tämä huumori, ettei oo aiva totista ja kauheeta jännittämistä, ei tartte yhtää jännittää ku tänne tulee ja semmosta. (H1.)

9 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Kuntouttavan työtoiminnan tavoite on avata pitkään työttöminä olleille väylä suoraan työhön tai aluksi työvoimahallinnon ensisijaisiin työllistymistä edistäviin toimenpiteisiin. Toinen kuntouttavan työtoiminnan tavoite on parantaa toimintaan osallistuvan asiakkaan elämänhallintakykyä, auttaa toimintakyvyn palauttamisessa ja ylläpitää jäljellä olevaa toimintakykyä. (Lindqvist ym. 2001, 13.)

Tutkimuksen tavoitteiden toteutumisesta voidaan todeta, että teemahaastattelu soveltui tutkimukseemme hyvin. Tämä johtui uskoaksemme siitä, että haastateltavat saivat kertoa kokemuksistaan omin sanoin. Tämän avulla saimme kuntouttavaan työtoimintaan osallistuneiden asiakkaiden kokemuksia konkreettisella tavalla esiin. Haastattelun alkuun tärkeäksi teemaksi nousi selvittää haastateltavien henkilöiden taustatiedot. Näitä olivat henkilön sukupuoli, ikä, koulutus, kuntouttavan työtoiminnan jakson pituus sekä työttömyysjakson pituus.

Toisena teemana käsitelimme kuntouttavan työtoiminnan vaikutusta työkykyyn, toimintakykyyn sekä elämänhallintataitoihin. Kysymysten asettelussa tämän teeman kohdalla painotimme seuraavia pääkohtia: vaikutus fyysiseen toimintakykyyn, psyykkiseen toimintakykyyn, sosiaaliseen toimintakykyyn, elämänhallintataitoihin sekä työkykyyn. Alakysymyksissä käsitelimme seuraavia seikkoja: yleiskunto, terveys, liikunta, henkiset voimavarat, mielenterveys, vireys, tyytyväisyys elämään, muisti, perhe, ystävyysuhteet, harrastukset, vuorovaikutustaidot, asiointi virastoissa, työn haasteista selviytyminen, ammattitaito, oma-aloitteisuus sekä motivaatio. Vastauksissa tuli esiin haastateltujen tilanne ennen ja jälkeen kuntouttavaa työtoimintaa.

Kolmas tärkeäksi katsomamme teema oli kuntouttavan työtoiminnan vaikutus työllistymiseen. Haastatteluissa tuli esiin henkilön työllisyystilanne ennen kuntouttavan työtoiminnan jaksoa ja jakson jälkeen. Otimme huomioon myös haastateltavan oman arvion työllistymisestä kuntouttavan työtoiminnan jakson jälkeen. Neljäs valitsemamme teema oli ”vapaa sana” kuntouttavasta työtoiminnasta. Tällä pyrimme

saamaan selville, millaisia ajatuksia kuntouttava työtoiminta haastatelluissa herätti. Asiakkailta oli mahdollisuus antaa palautetta kuluneesta jaksosta ja tuoda esille ideoita siitä, miten kuntouttavaa työtoimintaa voidaan tulevaisuudessa kehittää.

Tuusulan tutkimustulokset (Asiakkaiden kokemuksia kuntouttavasta työtoiminnasta Tuusulassa 2009.) olivat hyvin samankaltaisia kuin tutkimuksessamme liittyen työllistymiseen. Aikaisemmassa tutkimuksessa tuli ilmi, että kahdella haastatellusta kuntouttavan työtoiminnan jakso oli kestänyt jopa vuosia ja työllistyminen avoimille työmarkkinoille tuli olemaan hyvin epätodennäköistä. Tutkimuksessamme kaikki haastatellut olivat myös olleet työttöminä pitkään ennen kuntouttavan työtoiminnan alkua. Ainoastaan yksi (1/8) haastatelluista uskoi, että kuntouttavalla työtoiminnalla on ollut positiivinen vaikutus työllistymiseen. Haastatelluista neljä (4/8) koki, että kuntouttavan työtoiminnan jakso ei paranna heidän mahdollisuuksiinsa työllistyä. Haastatelluista kaksi (2/8) kertoi, että kuntouttavalla työtoiminnalla on ollut jonkin verran vaikutusta työllistymiseen. Yksi (1/8) ei osannut sanoa vaikuttaako kuntouttava työtoiminta hänen työllistymiseensä.

Tuloksista tuli ilmi, että osa asiakkaista on uudelleen mukana kuntouttavassa työtoiminnassa ja työllistyminen vapaille työmarkkinoille on vaikeaa. Yhdellä jo lähellä eläkeikää olevalla pitkäaikaistyöttömällä ei ole realistisia mahdollisuuksia kuntoutua takaisin työelämään. Syynä ovat uskoaksemme erilaiset sairaudet ja vahva halu siirtyä ennenaikaiselle sairauseläkkeelle. Myös Mari Jokelan (2010, 2.) tutkimuksesta selviää, että työllistymistavoite kuntouttavan työtoiminnan asiakkailla jää usein saavuttamatta.

Eläkepäätöksiä joutuu monesti odottamaan jopa vuosia, mikä tulee esille myös Stakesin vuonna 2002 tekemässä tutkimuksessa. Samassa tutkimuksessa todetaan myös, että moni lähellä eläkeikää oleva pitkäaikaistyötön tunnistaa rajoitteen ja haluaa eläkkeelle, vaikka eläkepäätöksiä täytyy odottaa useita vuosia. (Ala-Kauhaluoma ym. 2004, 104, 105, 155.)

Tutkimuksessamme tuli esille samanlaisia tuloksia kuntouttavasta työtoiminnasta kuin Tuusulan tutkimuksessa (Asiakkaiden kokemuksia kuntouttavasta työtoiminnasta Tuusulassa 2009.) Myös siinä on myös todettu asiakkaiden, jotka ovat sitou-

tuneet kuntouttavaan työtoimintaan, hyötyneen jaksosta pääsääntöisesti aktivaatiotason nousemisena. Merkittävää oli, että tutkimuksessamme seitsemän kahdeksasta (7/8) haastatellusta koki tärkeänä erityisesti säännöllisen arkirytmien säilymisen ja mielekkään tekemisen löytämisen kuntouttavan työtoiminnan avulla.

Haastatellut toivat myös vahvasti esiin sosiaalisen tuen merkityksen. Ainoastaan yksi heistä totesi, ettei kuntouttavalla työtoiminnalla ole mitään merkitystä hänen sosiaalisesta toimintakykyistään. Suurin osa haastatelluista myös koki, että kuntouttava työtoiminta on motivoitunut heitä, kun taas yksi haastateltu kertoi, ettei tällä ole ollut mitään vaikutusta hänen elämäänsä. Vireys oli hänen mielestään siinä, että oli pakko lähteä.

Tutkimuksessamme kuten myös aikaisemmissa tutkimuksissa nousi esiin eräs merkittävä seikka. Tutkimuksissa Ala-Kauhaluoma ym., (2004, 103.) ja Asiakkaiden kokemuksia kuntouttavasta työtoiminnasta Tuusulassa (Katajamäki & Mäkinen 2009, 69) todetaan, että kuntouttavan työtoiminnan eräs keskeisistä elementeistä on ryhmän antama vertaistuki. On tärkeää saada työtovereita varsinkin, kun sellaisia ei ole ollut vuosiin. Yksinkertaisesti voidaan todeta monelle kuntouttavan työtoiminnan asiakkaalle olevan tärkeää se, että työtoiminnassa voi tavata muita ihmisiä.

Hieman yllättävän havainnon teimme haastateltujen asiakkaiden kohdalla kuntouttavan työtoiminnan vaikutuksesta elämänhallintataitoihin. Omassa tutkimuksessamme heistä kuusi (6/8) kertoi, ettei kuntouttavalla työtoiminnalla ole ollut mitään vaikutusta elämänhallintataitoihin. Ainoastaan kaksi (2/8) totesi, että kuntouttavalla työtoiminnalla on ollut positiivinen vaikutus elämänhallintataitoihin. Henkilöt korostivat osanneensa hoitaa asiat ennen kuntoutustakin. Voitaisiin todennäköisesti todeta kysymyksen ehkä loukanneen joitakin heistä.

Tutkimuksessamme kohdassa asiakkaiden kommentteja kuntouttavasta työtoiminnasta tuli esille samankaltainen ilmiö kuin Ala-Kauhaluoman tutkimuksessa 2004 ja Dahlgrenin tutkimuksessa 2008. Kuntouttava työtoiminta koettiin leimavana. Omassa tutkimuksessamme yksi haastatelluista kertoi ihmisten ajattelevan henkilöistä, jotka ovat kuntouttavassa työtoiminnassa, että heillä on joku terveydel-

linen vika tai alkoholiongelma. Yhteisenä seikkana voidaan todeta tutkimuksissa tulleen ilmi, että myös työnantajat suhtautuvat joskus eriarvoisesti henkilöihin, jotka ovat kuntouttavassa työtoiminnassa. Tässä olisi mielestämme kehittämisen paikka eli miten voisimme markkinoida kuntouttavaa työtoimintaa ilman leimautumisen riskiä.

Kuntouttavan työtoiminnan kehitysajatuksia tuli vähäisesti. Yksi haastatelluista antoi kehittämisideoita huomattavasti muita haastateltuja henkilöitä enemmän. Tämä johtui mielestämme siitä, että haastateltu henkilö oli ollut jo pitkään mukana kuntouttavan työtoiminnan asiakkuudessa ja tämän vuoksi hänellä oli kykyä nähdä kehittämistarpeita. Kehittämistarpeita hän toi vahvasti esiin omiin kokemuksiinsa peilaten, mikä oli mielestämme hyvä asia.

Johtopäätöksenä voidaan todeta, että asiakkaat kokivat osallistumisensa kuntouttavaan työtoimintaan varsin myönteisesti yhtä lukuun ottamatta. Tämä johtui uskoaksemme siitä, että he olivat haastattelun perusteella lähteneet kuntouttavaan työtoimintaan vapaaehtoisesti. Voidaan siis ajatella, että heidän kohdallaan on kuntouttavan työtoiminnan toteuttamisessa onnistuttu hyvin ja lakisääteinen kuntouttava työtoiminta toteutuu Seinäjoen alueella.

Suurten ikäluokkien siirtyessä eläkkeelle työvoimasta poistuu kuluvalle vuosikymmenellä vuosittain 10 000 henkilöä enemmän kuin nuorista ikäluokista tulee työvoimaa tilalle. Lisäksi rakenteellinen työttömyys on mittava ongelma. Työmarkkina-tilanne poikkeaa aikaisemmasta siten, että samanaikaisesti on lisättävä työllisyyttä ja työvoimaa sekä saatava rakenteellinen työttömyys alenemaan. (Työpolitiikan strategia 2003-2007-2010, 3.) Työvoiman tarve Suomessa kasvaa suurten ikäluokkien eläköitymisen vuoksi. Kuntouttava työtoiminta voisi olla yksi keino vastata lisääntyvään työvoiman tarpeeseen. Tämä parantaisi nuorten pitkäaikaistyöttömiä mahdollisuuksia työllistyä avoimille työmarkkinoille. Uusi laki kuntouttavasta työtoiminnasta tuli voimaan vuonna 2010. Tällä on mahdollisuus vaikuttaa rakenteellisen työttömyyden alentamiseen, koska kuntouttavaan työtoimintaan osallistumisen velvoittava ikäraja poistui.

Valtioneuvoston tiedonannon (2010, 4) mukaan työttömän henkilön oikeus työttömyysturvaan on sidoksissa työttömän halukkuuteen ottaa vastaan työtä tai osallistua työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin. Johtopäätöksenä omasta tutkimuksestamme nousi esille se, että kuntouttavaa työtoimintaa ei koettu pakottavaksi. Ylläpito- korvaus koettiin merkittäväksi kannustimeksi osallistua työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin.

Työurien pidentäminen edellyttää nuorten työelämään siirtymisen nopeuttamista, työelämän ja perhe-elämän yhteensovittamista, työssä jaksamisen tukemista, vanhemman väestön työpanoksen lisäämistä sekä työelämän kehittämistä siten, että varhaisen työkyvyttömyyden ja eläköitymisen syihin pystytään vaikuttamaan. Valtioneuvoston tiedonanto (2010, 4.) Tutkimuksemme mukaan kuntouttava työtoiminta on asiakaslähtöinen ja yksilöllinen keino vaikuttaa työkyvyttömyyden ja ennenaikaisen eläköitymisen ehkäisyssä. Yksilöllisesti laadittu aktivointisuunnitelma ottaa huomioon henkilön voimavarat, jaksamisen sekä työ- ja perhe-elämän yhteensovittamisen. Kuntouttavassa työtoiminnassa asiakas voi itse vaikuttaa työpäivän pituuteen, mikä on merkittävä tekijä asiakkaan jaksamisen ja motivaation kannalta.

Yleinen ajatus syrjäytymisen määritelmään on, että henkilön yhteiskuntaan yhdistävät siteet ovat heikot. (Raunio 2006, 9, 10.) Totesimme, että kuntouttavalla työtoiminnalla on positiivinen vaikutus henkilön yhteisöllisyyden kokemiseen. Tämä voimaannutti haastateltuja saamansa vertaistuen, työssä onnistumisen sekä säännöllisen elämänrytmin löytymisen kautta. Tutkimuksessamme nousi esille myös psyykkisen toimintakyvyn vahvistuminen kuntouttavassa työtoiminnassa. Psyykkinen toimintakyky näyttää muodostuvan tutkimuksemme mukaan sosiaalisesta hyvinvoinnista, tyytyväisyydestä elämään ja henkilön vireystilasta. Tämä parantaa henkilön mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnan toimintoihin.

Suvikas ym. (2006, 84, 85) mainitsevat myös, että psyykkiseen toimintakykyyn kuuluu tyytyväisyys elämään, sosiaalinen toimintakykyisyys, elämän hallinnan kokeminen, itseluottamus ja toiminnallisuus. Henkilö on psyykkisesti toimintakykyinen, jos hän kykenee toimimaan tehokkaasti ja järkevästi sekä tuntee voivansa arvostaa itseään ja muita suhtautuen optimistisesti tulevaisuuteen. Toteamme, että monella haastatelluista oli ennen kuntouttavaa työtoimintaa käsitys itseluotta-

muksestaan ja kyvystä osallistua sosiaaliseen toimintaan heikko. Jakson aikana sekä sen jälkeen psyykinen toimintakyky kääntyi valtaosalla positiiviseen suuntaan ja käsitys omasta itsestään sekä osaamisestaan parani.

Tutkimuksemme mukaan kuntouttavalla työtoiminnalla oli merkittävä vaikutus asiakkaiden toimintakykyyn ja sitä kautta terveyteen ja motivaatioon. Toimintakyky ja terveys ovat työkyvyn perusta. Näin ollen katsomme, että asiakkaalle avautuu parempia mahdollisuuksia jatkossa hakeutua vapaille työmarkkinoille tai koulutukseen osallistuttuaan kuntouttavan työtoiminnan jaksolle.

Valtaväylä-hanke saa työstämme tietoa siitä, että kuntouttavalla työtoiminnalla voidaan merkittävästi edesauttaa asiakkaan työ- ja toimintakykyä. Asiakkaan työ- ja toimintakyky tulee mielestämme huomioida jo aktivointisuunnitelmaa laadittaessa. Näin intervention vaikutus voidaan todeta jakson jälkeen. Valtaväylä-hanke saa lisäksi tietoa kuntouttavan työtoiminnan vaikutuksesta psyykkiseen toimintakykyyn. Tässä korostui vertaistuki, vireyys ja sosiaalinen osallisuus. Vähäiset vaikutukset työllistymiseen olisi hyvä huomioida suunniteltaessa kuntouttavan työtoiminnan rakennetta. Voisiko tulevaisuudessa kuntouttavaa työtoimintaa toteuttaa myös yksityisellä sektorilla? Näin työllistyminen jakson jälkeen voisi olla todennäköisempää. Kehittämiskohteena näemme, että kuntouttavaa työtoimintaa tulisi markkinoida siten, että asiakas välttyisi leimaantumiselta. Lisäksi kuntouttavaa työtoimintaa tuottavia tahoja tulisi tuoda laajemmin yleisesti tiettäväksi.

10 POHDINTA

Sosiaalityössä ja sosiaalialan koulutuksessa korostetaan asiakaslähtöisyyttä ja asiakaslähtöisiä toimintatapoja. Myös työn ja toiminnan vaikuttavuus on noussut enemmän esiin. Halutaan toiminnalle tuloksia, haetaan tekemiseen oikeita ja tehokkaita toimintatapoja. Näin pitää ollakin. Mielestämme paras tapa tutkia asiakaslähtöisyyttä ja sitä, onko toiminnalla vaikuttavuutta, on kysyä asiaa asiakkaalta itseltään. Näin voimme saada tietoa, oliko interventiolla toivottu lopputulos, saavutettiinkö niitä asioita, joita haluttiin. Vaikuttiko interventio?

Kuntouttava työtoiminta ja sen vaikuttavuus asiakkaaseen nousi mielenkiintomme kohteeksi vähitellen opintojemme edetessä. Aika pian oli selvä, että tekisimme opinnäytetyön yhdessä. Arvelimme näin toimiessamme saavamme enemmän irti aiheesta ja näkökulmia olisi useampia. Myös se, että sosiaalialan koulutuksessa korostuu ryhmä- ja verkostotyön merkitys, oli syynä siihen, että halusimme tehdä työn nimenomaan yhdessä. Opinnäytetyö oli hyvää harjoittelua tulevia työelämän työryhmiä ja projekteja ajatellen.

Valtaväylä-hankkeen kautta saamamme aihion perusteella lähdimme muodostamaan pohjaa opinnäytetyöllemme. Alusta alkaen oli selvää, että haastatteleimme asiakkaita ja haluamme juuri heidän äänensä kuuluville työssämme. Teoriaosuuden työstäminen alkoi heti keväällä 2010, kun työn aihe ja runko oli selvillä. Samalla haimme myös luvan tutkimuksellemme. Teorian runko muotoutui lopulta aika helposti, osuutensa oli totta kai myös työmme ohjaajalla. Aineistoa työn teoriaosuuteen oli aika hyvin saatavilla, myös uutta aineistoa. Lisäksi aiheesta oli tehty opinnäytetöitä jo aiemmin, tosin näissä töissä korostui enemmän kuntouttavan työtoiminnan järjestäjän ja viranomaisten rooli ja näkemys.

Haastattelulomakkeen teemat löytyivät helposti ja ohjaajamme opastuksella laadimme toimivat kysymykset ja teema-alueet. Kysymyksissä korostettiin asiakkaan tilannetta ennen kuntouttavaa työtoimintaa ja kuntouttavan työtoiminnan aikana tai sen jälkeen teema-alueeseen liittyen. Aluksi oli hieman ongelmallista saada ko-

koon riittävä määrä haastateltavia. Sovimme Valtaväylän kanssa, että pyydämme asiassa apua Seinäjoen Työvoiman palvelukeskukselta, jonka kautta sitten lopulta järjestyikin riittävä määrä lisää kuntouttavan työtoiminnan asiakkaita haastateltavaksi ja saimme tutkimuksen tärkeimmän osan toteutettua.

Haastattelut sujuivat hyvin ja haastateltavat olivat asiallisesti ja avoimesti mukana tutkimuksessa. Aluksi ajattelimme, että olisimme kumpikin mukana haastattelutilanteissa, mutta totesimme, että tämä voi olla hankalaa asiakkaan kannalta. Niinpä haastattelut toteutettiin kahdestaan haastateltavan kanssa. Näin saimme tehtyä ne tehokkaasti ja mielestämme tämä oli parempi vaihtoehto kuin se, että olisimme olleet kumpikin läsnä. Haastattelun nauhoitus ja litterointi kuitenkin avasi myös toiselle tutkijalle tilannetta ja sen perusteella oli helppo muodostaa käsitys haastattelusta, vaikka ei itse ollut paikalla. Haastattelimme kumpikin neljä asiakasta ja litteroimme kumpikin omat haastattelumme.

Haastattelut saimme toteutettua loka-marraskuussa 2010. Totesimme, että kahdeksasta haastattelusta saamamme aineisto on riittävä määrä tässä tutkimuksessa. Analysoimme haastattelut yhdessä ja teimme analyysin perusteella tutkimuksemme johtopäätökset, joista kerromme kohdassa yhdeksän.

Vaikuttavuutta, varsinkin sosiaalityön vaikuttavuutta, on vaikea mitata ja arvioida. Mikä on lopulta se seikka, joka interventiossa vaikuttaa ja millä tavalla. Sosiaalisen toimintakyvyn osalta vaikuttavuus on mielestämme helppo todeta. Jos asiakas kertoo, että hän pitkästä aikaa elämässään tuntee kuuluvansa johonkin ja kokee arvostusta oman työnsä ja tekemisensä kautta niin, mikä on parempaa vaikuttavuutta! Mielestämme juuri tämä sosiaalisen toimintakyvyn merkitys tulisi ottaa huomioon suunniteltaessa palveluita ja toimenpiteitä pitkäaikaistyöttömien kohdalla. Kun ihminen kokee olevansa osa kokonaisuutta ja kokee tekevänsä sellaista, mikä auttaa häntä jaksamaan eteenpäin, sille pitäisi antaa mahdollisuus. Kuntouttava työtoiminta on juuri sellaista toimintaa, johon kuntien tulisi panostaa voimakkaasti.

Sosionomin (AMK) eräs keskeinen tehtävä on edistää yksilöiden ja yhteisöjen toimintakykyä ja sosiaalista selviytymistä sekä tukea ja ylläpitää elämän merkityksellisyyttä voimavaroja vahvistamalla ja sosiaalista osallisuutta tukemalla sekä vaikuttamalla palvelujärjestelmiin ja yhteiskuntaan. (Esiteitys sosionomi(AMK) [viitattu 20.1.2011].) Kuntouttavalla työtoiminnalla on vahva vaikutus edellä mainituissa asioissa. Sosionomi (AMK) voi työskennellä monissa kuntouttavan työtoiminnan tehtävissä, ohjaajana, kehittäjänä tai tutkijana. Sosiaalisella osallisuudella on keskeinen merkitys syrjäytymisen ehkäisemisessä.

Opinnäytetyön tekeminen antoi meille molemmille opiskelijoille laadukasta tietoa kuntouttavasta työtoiminnasta ja sen vaikuttavuudesta asiakkaan työkykyyn, toimintakykyyn, elämönhallintataitoihin sekä työllistymiseen. Molemmat opimme huomattavasti lisää palvelujärjestelmäosaamisesta, varsinkin työhallintoon liittyen. Palvelujärjestelmäosaaminen on eräs sosiaalialan kompetensseista ja tätä osaamista tulemme tarvitsemaan tulevissa asiakastilanteissa.

Sosiaalialan eettinen osaaminen ja vuorovaikutustaidot kehittyivät opinnäytetyötä tehdessä. Sosionomin (AMK) tulee sisäistää sosiaalialan arvot ja ammattieettiset periaatteet toimien niiden mukaisesti. (Esiteitys sosionomi (AMK) [viitattu 20.1.2011].) Sosionomin (AMK) tulee osata luoda asiakkaan osallisuutta tukeva ammatillinen vuorovaikutus- ja yhteistyösuhde. Uskomme haastattelutilanteista olevan hyötyä, kun siirrymme työelämään. Opinnäytetyön yhdessä tekeminen oli hyvä kokemus, joka osaltaan vahvisti yhteistyötaitojamme. Opimme molemmat antamaan ja ottamaan vastaan niin positiivista kuin arvostelevaakin palautetta.

Itse tutkimusprosessin aikana kehityimme ammatillisesti, koska tiedon hankinta on keskeinen osa opinnäytetyön tekemistä. Sosionomin (AMK) tulee hallita käytäntöpainotteista, tutkimuksellista osaamista ja hänen tulee tuottaa lisäksi uutta tietoa. (Esiteitys sosionomi(AMK) [viitattu 20.1.2011].) Opinnäytetyön tekeminen on mahdollistanut kirjallisen tuottamisen kehittymisen, joka tulee olemaan tarpeellinen taito tulevissa haasteissamme.

LÄHTEET

- Aejmelaeus, R., Kan, S., Katajisto, R-L. & Pohjola, L. 2007. Erikoistu vanhustyöhön. Helsinki: WSOY.
- Ala-Kauhaluoma, M., Keskitalo, E., Lindqvist, T. & Parpo, A. 2004. Työttömien aktiivointi: kuntouttava työtoiminta – Lain sisältö ja vaikuttavuus. Helsinki. Stakes-tutkimuksia 141.
- Alastalo, M. 2005. Tutkimushaastattelun historia yhteiskuntatieteissä. Teoksessa: J. Ruusuvuori & L. Tiittula (toim.) Haastattelu: tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino
- Dahlgren, P. 2008. Kuntouttava työtoiminta: tutkimus kuntouttavan työtoiminnan vaikuttavuudesta Suupohjan seudulla. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Sosiaali- ja terveysalan yksikkö, sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Julkaisematon.
- Elämänhallinta. [Verkojulkaisu]. Nyyti ry – opiskelijoiden tukikeskus. [Viitattu 15.2.2011]. Saatavissa: <http://vastaamonet.sempre.fi/nyyti/tietoa/elamanhallinta/#Hyv%C3%A4%20el%C3%A4m%C3%A4nhallinta%20n%C3%A4kyy>
- Esitys sosionomi (AMK) –tutkinnon kompetensseista. 15.4.2010. [Verkojulkaisu]. Sosiaalialan ammattikorkeakouluverkosto. [Viitattu 20.1.2011]. Saatavissa: <http://intra.epedu.fi/loader.aspx?id=a938e780-8e09-4547-9b17-b03a08cad9b4>
- Heimonen, S. 2009. Psyykinen toimintakyky. Teoksessa: P. Pohjolainen, S. Heimonen (toim.) Toimintakyvyn laaja-alainen arviointi ja tukeminen. Helsinki: Ikäinstituutti, 55, 57.
- Heimonen, S. 2009. Toimintakyvyn arviointi ja tukeminen. Teoksessa: P. Pohjolainen, S. Heimonen (toim.) Toimintakyvyn laaja-alainen arviointi ja tukeminen. Helsinki: Ikäinstituutti, 9.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2004. Tutki ja kirjoita. 10. osin uud. laitos. Helsinki: Tammi.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. 13. osin uud. p. Helsinki: Tammi.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uud. p. Helsinki: Tammi.
- Hämäläinen, K., Taimio, H. & Uusitalo R. (toim.) 2005. Työttömyys: taloustieteellisiä puheenvuoroja. Helsinki: Edita.

- Jokela, M. 2010. Kuntouttava työtoiminta Valtaväylä-hankkeen kunnissa. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Sosiaali- ja terveysalan yksikkö, sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Julkaisematon.
- Järvikoski, A. 2008. Kuntoutuskäsityksen muutos ja kuntoutuksen vaikuttavuuden tutkimus. Teoksessa: J. Mäkitalo, J. Turunen, & I. Vilkkumaa (toim.) Vaikuttavuus muutoksessa. Oulu: Verve
- Karjalainen, V., Saikku, P., Pasuri, A. & Seppälä, A. 2008. Mitä on aktiivinen sosiaalipolitiikka kunnassa?: näköalapaikkana työvoiman palvelukeskukset. Helsinki: Stakes. Stakesin raportteja 20/2008.
- Karvinen, E & Oikarinen, U. (toim.) 2001. Liikunnasta voimaa kodin arkeen: opas ikäihmisen omaishoitajille. Helsinki: Kuntokallio.
- Katajamäki, T. & Mäkinen, J. 2009. Kuntouttava työtoiminta ja asiakkaiden kokemuksia kuntouttavan työtoiminnan ajalta Tuusulassa. [Verkkajulkaisu]. Järvenpää: Diakonia-ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö. [Viitattu 11.11.2010]. Saatavissa: http://kirjastot.diak.fi/files/diak_lib/Jarvenpaa2009/d7c077_JRVENP_KATAJA_MKI_MKINEN_2009.pdf
- Kautto, M. 2002. Työllisyys ja työstä syrjäytyminen. Teoksessa: Anu Kantola & Mikko Kautto Hyvinvoinnin valinnat: Suomen malli 2000-luvulla. Helsinki: Edita
- Julkunen, Raija. 2006. Kuka vastaa?: hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu. Helsinki: Stakes.
- Kokko, K. 2005. Teorioita työttömyyden ja psyykkisen pahoinvoinnin välisestä yhteydestä. Teoksessa: Kinnunen, U., Feldt, T. & ja Mauno, S (toim.) Työ leipälajina. Jyväskylä: PS- Kustannus.
- Kuntouttava työtoiminta. 12.11.2010. [Verkkosivu]. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. [Viitattu 19.8.2010]. Saatavissa: [http://www.stm.fi/sosiaali_ ja_terveyspalvelut/sosiaalipalvelut/kuntoutus/kuntouttava_tyotoiminta](http://www.stm.fi/sosiaali_ja_terveyspalvelut/sosiaalipalvelut/kuntoutus/kuntouttava_tyotoiminta)
- Kuntouttava työtoiminta velvoittavaksi myös 25-vuotiaille. 22.12.2009 [Verkkosivu]. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. [Viitattu 19.8.2010]. Saatavissa: <http://www.stm.fi/tiedotteet/tiedote/view/1479287>
- Kuula, A. 2006. Tutkimusetiikka: aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- L 2.3.2001/189. Laki kuntouttavasta työtoiminnasta.
- L 22.9.2000/812. Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista
- L 17.9.1982/710. Sosiaalihuoltolaki.
- L 13.6.2003/604. Työvoimapalvelu- ja kuntoutuksen asiakaspalveluyhteistyöstä annettu laki

L 30.12.2002/1295. Laki julkisesta työvoimapalvelusta

Lehto, M. 2008. Aktiivinen ja kannustava sosiaalipolitiikka. Teoksessa: J. Mäkitalo, J. Turunen & I. Vilkkumaa (toim.) Vaikuttavuus muutoksessa. Oulu: Verve.

Lindqvist, T., Oksala, I. & Pihlman, M-R. (toim.) 2001. Kuntouttavan työtoiminnan käsikirja. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2001/8.

Mitä työkyky on? Päivitetty 18.6.2010. [Verkkosivu]. Helsinki: Työterveyslaitos.

[viitattu 21.9.2010]. Saatavissa:

http://www.ttl.fi/fi/terveys_ ja_tyokyky/tykytoiminta/mita_on_tyokyky/sivut/default.aspx

Mustonen, A. 1998. Pitkäaikaistyöttömäksi valikoituminen. Helsinki: Työministeriö. Työpoliittinen tutkimus 181.

Mäkitalo, J. 2010. Työkyvyn ulottuvuudet. Teoksessa: K-P. Martimo, M. Antti-Poika & J. Utti (toim.) Työstä terveyttä. Helsinki: Duodecim, 162.

Paasio, P., 2003. Vaikuttavuuden arvioinnin rakenne ja mahdollisuus sosiaalialalla. Helsinki: Stakes. FinSoc työpapereita 3/2003.

Palosuo, Y. 2009. Työllistymisen ja työllistämisen edellytykset: tapaustutkimus työsuhteen muotoutumisesta pk-yrityksessä. Kuopio: Kuopion Yliopisto.

Pohjolainen, P. 2009. Fyysinen toimintakyky. Teoksessa: P. Pohjolainen, S. Heimonen (toim.) Toimintakyvyn laaja-alainen arviointi. Ikäinstituutti, Helsinki. 48.

Poijula, S. 2008. Miten selviytyä työpaikan menetyksestä. Helsinki: Kirjapaja.

Pääministeri Matti Vanhasen hallituksen ohjelma 24.6.2003. Ei päiväystä. [Verkköjulkaisu]. Helsinki: valtioneuvosto. [Viitattu 14.10.2010]. Saatavissa: <http://www.valtioneuvosto.fi/tiedostot/julkinen/vn/hallitus/vanhasen-hallitusohjelma-2003/fi.pdf>

Raunio, K. 2000 Sosiaalityö murroksessa. Helsinki: Gaudeamus.

Raunio, K. 2006. Syrjäytyminen: sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.

Routasalo, P. 2003. Iäkkään henkilön kuntoutumista edistävän hoitotyön suositusten lähtökohdat ja edellytykset. Teoksessa, Lauri, S., (toim.) Näyttöön perustuva hoitotyö. Helsinki: WSOY

Ruusuvuori, J., Tiittula, L. 2005. Johdanto. Teoksessa: J. Ruusuvuori, & L. Tiittula (toim.). Haastattelu: tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 1, 14 -15, 17.

Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. 2005. Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus Teoksessa: J. Ruusuvuori & L. Tiittula (toim.) Haastattelu: tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 22 - 33, 44 - 45.

- Salonen, M & Holma, T. 2001. Kunta ja pitkäaikaistyötön: työllistymistä tukevien palvelujen kehittäminen kunnissa. Helsinki: Suomen kuntaliitto.
- Sallinen, M., Kandolin, I. & Purola, M. 2002. Elämisen rytmi: kohti tasapainoa työn ja muun elämän välillä. Helsinki: Työterveyslaitos.
- Saranpää, M. 2011. Työllisyys kohentunut roimasti E- P:lla. Ilkka 26.1.2011, 3.
- Seinäjoen työvoiman palvelukeskus? Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Seinäjoki: Seinäjoen työvoiman palvelukeskus. [Viitattu 10.11.2010]. Saatavissa: <http://www.mol.fi/toimistot/seinajoenseutu/TYPPI/typ.html>
- Seppänen, M., Simonen, M. & Valve, R. 2009. Ikääntyneiden sosiaalisen toimintakyvyn arviointi: kuvaus kehittämisprosessista ja arviointimallista. [Verkkopublication]. Lahti: Helsingin yliopisto, Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia. [viitattu 23.8.2010]. Saatavissa http://www.palmenia.helsinki.fi/ikihyva/Sosiaalinen_toimintakyky_raportti_031109.pdf
- Simonen, M. 2009. Sosiaalinen toimintakyky. Teoksessa: P. Pohjolainen & S. Heimonen (toim.) Toimintakyvyn laaja-alainen arviointi. Helsinki: Ikäinstituutti, 64.
- Sipilä, J. 1979. Sosiaalisten ongelmien synty ja lievittäminen. Helsinki: Tammi.
- Suvikas, A., Laurell, L. & Nordman, P. 2006. Kuntouttava lähihoito. Helsinki: Edita.
- Terveyspsykologia (psykosomatiikka). Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Tampere: Tampereen yliopisto, Psykologian laitos. [viitattu 5.1.2011]. Saatavissa: http://www.uta.fi/laitokset/psyk/opiskelu/opetus/opetusmateriaalia/psyhair_1999/a7_7.htm
- Työ- ja elinkeinoministeriön maakuntien suhdannekehitys julkaisu 2008- 2010. [viitattu 18.8.2010.]. (Tiedot ilmenevät 12.3.2010 julkaistussa työ- ja elinkeinoministeriön analyysissä *Maakuntien suhdannekehitys 2008–2010*). Saatavissa: http://www.tem.fi/?89522_m=98606&s=2472
- Työhallinnon strategia vuosiksi 2001–2003. 2000. Helsinki: Työministeriö. Työhallinnon julkaisu 253.
- Työllisyyskatsaus 9/2010. [verkkopublication]. [viitattu 6.9.2010]. Saatavissa: <http://www.ely-keskus.fi> >ELY-keskukset >Etelä-Pohjanmaan ELY >Ajankoh- taista >Julkaisut.
- Työllisyyskatsaus 2/2010. [verkkopublication]. [viitattu 2.11..2010]. Saatavissa: <http://www.ely-keskus.fi> >ELY-keskukset >Etelä-Pohjanmaan ELY >Ajankoh- taista >Julkaisut.
- Työpolitiikan strategia 2003–2007–2010. 2003. Helsinki: Työministeriö. Työhallin- non julkaisu 334.

Työvoima 2025: Täystyöllisyys, korkea tuottavuus ja hyvät työpaikat hyvinvoinnin perustana työikäisen väestön vähentyessä. 2007. Helsinki: Työministeriö. Työpoliittinen tutkimus 325.

Tietoa aktivointisuunnitelmasta ja kuntouttavasta työtoiminnasta. 2/2007 Työvoimatoimisto. Esite.

Valtaväylä-hanke. Seinäjoen seudulla 2008–2012. Ei julkaisuaikaa. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Sosiaali- ja terveystieteiden yksikkö. Esite.

Valtioneuvoston tiedonanto Eduskunnalle 22.6.2010 nimitetyn pääministeri Mari Kiviniemen hallituksen ohjelmasta. Ei päiväystä.. [Verkkajulkaisu]. Helsinki: Valtioneuvosto. [Viitattu 14.10.2010]. Saatavissa: <http://www.vn.fi/hallitus/hallitusohjelma/pdf/fi.pdf>

LIITTEET

Liite 1. Kyselykaavake

Teema 1: Taustatiedot

a. mies _____ nainen _____

b. ikä _____

c. koulutus _____

d. kuntouttavan työtoiminnan jakson pituus _____

e. työttömyysjakson pituus _____

Teema 2: Kuntouttavan työtoiminnan vaikutus toiminta- ja työkykyyn sekä elämänhallinta taitoihin (tilanne ennen ja jälkeen)

a. vaikutus fyysiseen toimintakykyyn

- yleiskunto

- terveys

- liikunta

b. vaikutus psyykkiseen toimintakykyyn

- henkiset voimavarat, mielenterveys

- vireys

- tyytyväisyys elämään

- muisti

c. vaikutus sosiaaliseen toimintakykyyn

- perhe

- ystävyys-suhteet

- harrastukset

- vuorovaikutustaidot

d. vaikutus elämänhallintataitoihin

- asiointi virastoissa (pankki, Kela, TE-toimisto, verotoimisto, sosiaalitoimisto, Typ)
- kaupassa, kirjastossa, lääkärissä asiointi
- rahan käyttö
- vaatteiden hankinta

e. vaikutus työkykyyn

- työn haasteista selviytyminen
- ammattitaito
- oma-aloitteisuus
- motivaatio

Teema 3: Kuntouttavan työtoiminnan vaikutus työllistymiseen

- työllisyystilanne ennen kuntouttavan työtoiminnan jaksoa
- työllisyystilanne kuntouttavan työtoiminnan jakson jälkeen tai oma arvio työllistymisestä

Teema 4: Vapaa sana kuntouttavasta työtoiminnasta

minkälaisia ajatuksia osallistuminen kuntouttavaan työtoimintaan herätti?

KIITOS HAASTATTELUSTA!

Liite 2. Haastattelupyyntö – tiedote haastattelusta

TIEDOKSI!

Olemme kaksi sosionomi opiskelijaa Jari Ojanperä ja Kari Marttila, jotka teemme opinnäytetyötä Valtaväylä- Hankkeelle kuntouttavasta työtoiminnasta ja sen vaikuttavuudesta Seinäjoen alueella. Tutkimus tehdään Valtaväylä – Hankkeen tiimaamana ja siihen kuuluu haastatteluosio, **mihin toivomme teidän osallistuvan**. Haastatteluun valitaan henkilöitä, jotka osallistuvat tai ovat osallistuneet kuntouttavaan työtoimintaan.

Haastattelun kesto on arviolta noin 40 minuuttia ja haastattelutilanteessa on läsnä haastattelijana opiskelijat Jari Ojanperä, Kari Marttila ja haastateltava.

Haastattelut toteutetaan nimettöminä ja vastauksenne hävitetään asianmukaisella tavalla aineiston käsittelyn jälkeen.

Tutkimuksen tarkoitus on selvittää kuntouttavan työtoiminnan vaikuttavuutta ja kehittää sitä edelleen.

Jari Ojanperä

Kari Marttila

jari-pekka.ojanpera@seamk.fi

kari.marttila@seamk.fi

Liite 3. Tutkimuslupa

SEINÄJOEN KAUPUNKI

Pöytäkirjanote

Sosiaali- ja terveyslautakunta

09.06.2010, § 86

SOTE: 8 /2010

86 § Tutkimuslupa / Marttila Kari ja Ojanperä Jari

Stk 9.6.2010, § 86

Seinäjoen ammattikorkeakoulun sosionomi (AMK) –opiskelijat Kari Marttila ja Jari Ojanperä hakevat tutkimuslupaa opinnäytetyötään varten. Tutkimuksen tarkoituksena on tutkia kuntouttavan työtoiminnan vaikuttavuutta. Tutkimuksen toteuttamiseksi opiskelijat haluavat haastatella Valtaväylä–hankkeen kautta kuntouttavaan työtoimintaan ohjautuneita henkilöitä (n. 10). Nämä asiakkaat ovat myös työvoiman palvelukeskuksen asiakkaita, koska kuntouttavan työtoiminnan sopimukset tehdään työvoiman palvelukeskuksen toimesta ja Valtaväylä –hankkeen toimesta tapahtuvat seurantaneuvottelut.

Kuntouttavan työtoiminnan vaikuttavuuden tutkiminen on tärkeä tutkimusaihe. Huomioitavaa on, että monikunnallisen Valtaväylä–hankkeen kautta kuntouttavaan työtoimintaan ohjautuvien henkilöiden täytyy tässä tutkimuksessa olla seinäjokelaisia. Tutkimuslupa ei koske muiden kuntien asiakkaita.

Apulaiskaupunginjohtajan ehdotus:

Sosiaali- ja terveyslautakunta päättää myöntää tutkimusluvan edellyttäen, että tutkijat noudattavat vaitiolovelvollisuutta haastatteluissa saamiensa tietojen suhteen ja että opinnäytetyöstä luovutetaan sekä painettu että sähköinen kappale maksutta sosiaali- ja terveyskeskukselle.

Päätös:

Ehdotus hyväksyttiin.

Lisätiedot: sosiaalityön päällikkö Päivi Saukko, p. 06 416 2167
paivi.saukko@seinajoki.fi